

Oruc Cəmil oğlu Məmmədov

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının
Dövlət idarəçiliyinin hüquqi təminatı kafedrasının
müdiri, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

DÖVLƏT QULLUQÇULARININ ƏLAVƏ TƏHSİLİNİN HÜQUQİ TƏNZİMLƏNMƏSİ

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Rəhbər Dövlət
İdarəçiliyi Kadrlarının İxtisasının Artırılması
İnstitutunun Elmi Şurasının 2013-cü il 13 dekabr
tarixli qərarı ilə çapa tövsiyə olunub (protokol

№02)

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
İşlər İdarəsi
PREZİDENT KİTABXANASI

BAKI-2013

M Ü N D Ə R İ C A T

Elmi redaktor: **Aliş Məmiş oğlu Qasimov**
Bakı Dövlət Universitetinin Əmək və ekologiya hüququ kafedrasının müdiri, hüquq elmləri doktoru, professor

Rəyçilər: **İbrahim Oruc oğlu Quliyev**
Milli Aviasiya Akademiyasının Hüquqşünaslıq kafedrasının müdiri, hüquq elmləri doktoru, professor

Fəxrəddin Tağı oğlu Nağıyev
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Dövlət quruculuğu və hüquq kafedrasının müdiri, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Məmmədov O.C. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin hüquqi tənzimlənməsi. Monoqrafiya. Bakı, “Elm və Təhsil”, 2013, 188 s.

Monoqrafiyada dövlət qulluğu münasibətləri sistemində dövlətin ehtiyat kadr potensialının formalaşdırılması, mövcud kadrlardan səmərəli istifadə, dövlət idarəçiliyi və dövlət qulluğu üzrə əlavə təhsilə olan ehtiyacın dövlət sifarişi əsasında təmin edilməsi, vətəndaş cəmiyyətinin bərqərar edilməsində və dövlətlə cəmiyyət arasında yaranan münasibətlərin tənzimlənməsində aparıcı yer tutan yeni nəsil dövlət qulluqçusu korpusunun yaradılması, dövlət qulluqçularının əlavə təhsili haqqında qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsinə dair elmi mülahizələrin irəli sürülməsi və s. bu kimi mühüm əhəmiyyət kəsb edən digər məsələlərə toxunulmuşdur.

Monoqrafiya dövlət idarəçiliyi və dövlət qulluğu üzrə kadr hazırlığı aparılan ixtisaslar üzrə əlavə təhsil alan dövlət qulluqçuları, dövlət qulluqçularının əlavə təhsil proqramını həyata keçirən dövlət ali təhsil müəssisələri, o cümlədən professor-müəllim heyəti, tələbələr, magistrantlar, doktorantlar, müstəqil tədqiqatçılar, habelə dövlət hakimiyyət orqanlarının kadrlarla iş və digər şöbələrinin əməkdaşları və geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

ISBN 978-9952-809-85-5
0504000000 - 41 qriffi nəşr
N098 - 2013

© Məmmədov Oruc, 2013

- GİRİŞ** 4
- I FƏSİL. Təhsil sahəsində dövlət siyasətinin hüquqi əsasları**..... 7
- II FƏSİL. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin hüquqi təminatının anlayışı və strukturu**..... 45
 - 2.1. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə hüquq münasibətlərinin anlayışı və məzmunu..... 45
 - 2.2. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin normativ hüquqi əsasları..... 59
 - 2.3. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkilati-hüquqi təminatları..... 79
 - 2.4. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin prinsipləri və onların məzmunu..... 101
- III FƏSİL. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin tədris təminatının hüquqi problemləri və həlli yolları**..... 111
 - 3.1. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin tədris təminatının hüquqi problemlərinin əsas istiqamətləri və həlli yolları..... 111
 - 3.2. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin həyata keçirilmə qaydaları..... 139
- NƏTİCƏ** 166
- TÖVSIYƏ EDİLƏN ƏDƏBİYYAT** 175

GİRİŞ

Müasir Azərbaycan Respublikasının memarı ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən əsası qoyulmuş və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları tərəfindən uğurla davam və inkişaf etdirilərək həyata keçirilən, beynəlxalq təcrübəyə uyğun, milli modelin formalaşmasına əsaslanan, səmərəli, məqsədyönlü islahatlar sistemində dövlətin kadr siyasəti məntiqi olaraq geniş yer tutmuşdur. Dövlət idarəçiliyi və dövlət qulluğu sahəsində aparılan islahatlar dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin hüquqi təminatları sisteminin müntəzəm olaraq təkmilləşdirilməsinə də öz müsbət təsirini göstərmişdir.

Ümummilli lider Heydər Əliyev təhsilin şəxsiyyət, cəmiyyət və dövlət üçün strateji əhəmiyyətini daimi yüksək qiymətləndirərək onun inkişafına böyük dəyər vermişdir. Ulu Öndər Heydər Əliyevin siyasi kursunun layiqli davamçısı, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları tərəfindən uğurla həyata keçirilən ardıcıl və məqsədyönlü islahatlar sistemində təhsilin inkişafı xüsusi yer tutur. Buna misal olaraq Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları tərəfindən uğurla həyata keçirilən müasir dövlət siyasətinin tərkib hissəsi olaraq “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasını, “2009-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sistemində islahatlar üzrə Dövlət Proqramı”nı, “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nı və digərlərini göstərmək olar.

Müasir dövrdə dövlət idarəçiliyinin və dövlət qulluğunun, dövlətin sosial-iqtisadi inkişaf problemlərinin həllini səmərəli təmin edə biləcək yeni nəsil peşəkar, səriştəli dövlət qulluqçusu korpusunun formalaşdırılması və təkmilləşdirilməsi məsələsi həm nəzəri, həm də təcrübi baxımdan həlli zəruri olan bir sıra aktual problemlərlə müşahidə edilir.

Dövlət qulluğu münasibətləri sistemində dövlətin ehtiyat kadr potensialının formalaşdırılması, mövcud kadrlardan səmərəli istifadə, dövlət idarəçiliyi və dövlət qulluğu üzrə əlavə təhsilə olan ehtiyacın dövlət sifarişinə əsasında təmin edilməsi, vətəndaş cəmiyyətinin bərqərar edilməsində və dövlətlə cəmiyyət arasında yaranan münasibətlərin tənzimlənməsində aparıcı yer tutan yeni nəsil dövlət qulluqçusu korpusunun yaradılması və s. bu tip məsələlər dövlətin kadr siyasətinin tərkib hissəsinin əsas elementlərindən bir kimi xarakterizə olunur. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə hüquq münasibətləri müasir dövlət qulluğu münasibətləri sistemində bir sıra əlamətləri ilə diqqəti cəlb edir.

Dövlətimizin sürətli inkişafının müasir mərhələsində Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsbit edilmiş təhsil hüququnun təmin edilməsi məsələsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Son dövrlərdə təhsil üzrə hüquqi münasibətlərini tənzimləyən çoxsaylı hüquqi aktlar qəbul edilmiş və həyata keçirilmişdir. Təhsil üzrə hüquq münasibətləri sistemində şəxsiyyətin, cəmiyyətin və dövlətin inkişafında tutduğu yərə görə əlavə təhsil əhəmiyyətli dərəcədə fərqli elementlərə malikdir. Daimi əlavə təhsilə cəlb edilməsinə ehtiyac duyulan işçi kateqoriyalarından biri də məhz dövlət qulluqçularıdır.

Azərbaycan Respublikası dövlət müstəqilliyi əldə etdikdən sonra digər sahələrdə olduğu kimi təhsil sahəsində də bir sıra uğurlu addımlar atılmışdır. Müasir ictimai münasibətlər sistemində təhsil üzrə münasibətlər, o cümlədən əlavə təhsil üzrə hüquq münasibətləri xüsusi yer tutur. Dövlətin sivil normalar çərçivəsində inkişafını şərtləndirən əsas amillərdən biri kimi məhz dünyəvi təhsil üzrə münasibətlər çıxış edir. Bu baxımdan əlavə təhsil üzrə, o cümlədən dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə ictimai münasibətləri tənzim edən hüquqi normaların nəzəri və təcrübi problemlərinin elmi cəhətdən tədqiqi aktuallığı və zəruri cəhətləri ilə xarakterizə edilir.

I FƏSİL TƏHSİL SAHƏSİNDƏ DÖVLƏT SİYASƏTİNİN HÜQUQİ ƏSASLARI

Yuxarıda qeyd edilənlərin kontekstində demək olar ki, dövlət qulluqçularının əlavə təhsili ilə bağlı elmi təhlili zəruri olan, nəzəri və təcrübi cəhətdən aktualıq kəsb edən məsələlərin araşdırılmasına müasir dövrdə böyük ehtiyac vardır.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinə dair elmi təhlil aparmaqda əsas məqsəd həm maddi, həm də prosessual hüquq vasitəsi ilə onların əlavə təhsilinin təşkilati-hüquqi təminatı mexanizminin əsas istiqamətlərini müəyyən etməkdən, həmçinin dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə hüquqi münasibətlərin yaranması, inkişafı və xitamı, əlavə təhsilin təşkili, mahiyyəti və məzmunu üzrə münasibətləri tənzim edən hüquqi normalar üzrə boşluqları aşkar etməkdən və həmin boşluqların həlli yollarına dair elmi mülahizələr irəli sürməkdən ibarətdir.

Monoqrafiyada təhsil sahəsində dövlət siyasətinin hüquqi əsasları, dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin hüquqi təminatı mexanizminin anlayışı və strukturu, əlavə təhsili üzrə hüquq münasibətlərinin anlayışı, məzmunu, onların əlavə təhsilinin normativ hüquqi əsasları, təşkilati-hüquqi təminatları, əlavə təhsil hüququnun prinsipləri və onların məzmunu, əlavə təhsilinin tədris təminatının hüquqi problemləri və həlli yolları, əlavə təhsilinin tədris təminatının məzmunu və xüsusiyyətləri, əlavə təhsilinin növü, forması, müddəti və maliyyə təminatı kimi məsələlərin elmi şərhinə cəhd edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasında elmi-texniki tərəqqinin, informasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı ilə müşahidə edilən müasir dövrdə sosial, siyasi, ictimai, iqtisadi, mədəni və hüquqi sahələrdə baş verən müsbət dəyişikliklər milli təhsil sisteminin qarşısında bir sıra məqsədyönlü vəzifələr qoymuşdur. Demokratik vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu milli təhsil sisteminin əsaslı şəkildə dəyişdirilməsini, bu sahədə məqsədyönlü islahatların həyata keçirilməsini zəruri etmişdir.

Müasir Azərbaycan Respublikasında uğurla həyata keçirilən ardıcıl və məqsədyönlü islahatlar sistemində təhsilin inkişafı xüsusi yer tutur. Fikrimizcə, demokratik hüquqi dövləti, vətəndaş cəmiyyətini şərtləndirən, dövlətin milli təhlükəsizlik sistemində əsas və həlledici amillərdən biri kimi məhz təhsil çıxış edir. Son illərdə təhsil sahəsində nəzərəçarpan nailiyyətlərin əldə olunması ölkəmizin modernləşdirilməsinə istiqamətlənmiş sosial-iqtisadi siyasətlə bilavasitə bağlıdır.

Müasir Azərbaycanın memarı ümummilli lider Heydər Əliyevin siyasi kursunun layiqli davamçısı, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları tərəfindən uğurla həyata keçirilən ardıcıl və məqsədyönlü islahatlar sistemində təhsilin inkişafı xüsusi yer tutur. Bu nöqteyi-nəzərdən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları tərəfindən uğurla həyata keçirilən müasir dövlət siyasətinin tərkib hissəsi olaraq “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasını,¹ “2009-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sistemində islahatlar üzrə

¹ “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29 dekabr 2012-ci il tarixli 800 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Qəzeti, №293, 30.12.2012-ci il

Dövlət Proqramı”nı,² “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nı³ və digərlərini xüsusi vurğulamaq lazımdır.

Akademik R.Ə.Mehdiyev qeyd edir ki, ... Prezident İlham Əliyev milli təhsil sisteminin inkişafı məsələsini Azərbaycanın gələcək inkişafının əsas şərti kimi göstərmişdir. Prezident hesab edir ki, Azərbaycanın inkişafının yeganə yolu təhsildən, müasir biliklərdən, intellektual əməyin inkişafından, informasiya və kompyuter texnologiyalarının geniş tətbiqindən keçir. Təhsil sistemində islahatlar, təhsilin keyfiyyətinin artırılması, elmin inkişafı, elmi istiqamətlərin strukturunun yeniləşdirilməsi hökumətin ən vacib vəzifələri kimi müəyyənləşdirilmişdir⁴.

18 oktyabr 1991-ci il də Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi elan olunduqdan sonra ölkənin qarşısında müstəqil dövlət üçün strateji əhəmiyyət kəsb edən, həlli zəruri olan bir sıra məsələlər dururdu. Müstəqil dövlətin qarşısında duran ən ümdə vəzifələrdən biri kimi milli təhsilin sürətli inkişafına nail olmaq, beynəlxalq arenaya inteqrasiyanı təmin etmək və təhsilin müasir Azərbaycan modelini yaratmaq çıxış edirdi. Bunun məntiqi mahiyyəti isə ondan ibarətdir ki, təhsil bütün aspektləri üzrə milli təhlükəsizlik sisteminin əsas və əvəzsiz xəttini təşkil edir.

Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi elan edildiyi vaxtdan keçən dövr ərzində milli təhsili müasir dövrün tələbləri səviyyəsinə çatdırmaq, onun məzmununu əsaslı şəkildə dəyişdirmək, müntəzəm olaraq təkmilləşdirmək, dayanıqlı və

² “2009-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sistemində islahatlar üzrə Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22 may 2009-cu il tarixli 295 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009, №05, maddə 376

³ “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 24 oktyabr tarixli Sərəncamı / <http://president.az/articles/9778>

⁴ Mehdiyev R.Ə. XXI əsrdə Azərbaycan ideyası kreativ millət kontekstində // Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə. Elmi-nəzəri jurnal. 2012, №2(38), s.131

davamlı inkişafına nail olmaq sahəsində bir sıra mühüm əhəmiyyət kəsb edən tədbirlər görülmüş və dövlət siyasətinin ayrılmaz tərkib hissəsi olaraq daimi diqqət mərkəzində olmuşdur.

Təhsil sahəsində dövlət siyasətinin uğurla həyata keçirilməsini təmin edən başlıca şərtlərdən biri kimi ilk növbədə onun real, icrası təmin edilə biləcək normativ hüquqi bazasının yaradılması və inkişaf etdirilməsi çıxış edir.

Müstəqil Azərbaycan Respublikasında təhsil sahəsində dövlət siyasətinin normativ hüquqi bazası “Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi haqqında Konstitusiyası Aktı”nda ümumi prinsiplər əsasında aşağıdakı kimi təsbit edilmişdir: “Öz idarəetmə formasını seçmək, başqa xalqlarla öz münasibətlərini müəyyənləşdirmək, siyasi, iqtisadi və mədəni həyatını öz tarixi və milli ənənələrinə, ümumbəşəri dəyərlərə uyğun inkişaf etdirmək Azərbaycan xalqının ayrılmaz hüququdur” (maddə 9).⁵ Burada qeyd edilənlərin əsas təminat vasitəsi kimi məhz milli təhsilin inkişafı çıxış edir.

Azərbaycan Respublikasının milli dövlətçiliyinin inkişaf tarixinin bir hissəsi Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövrünə təsadüf edir. Bu dövr Azərbaycanın inkişaf tarixində xüsusi statusa malikdir. İnkişaf tarixi nöqteyi-nəzərdən qeyd etmək lazımdır ki, 1917-ci ilin fevralında Rusiyada baş vermiş burjuaziya-demokratik inqilabının qələbəsi Zaqafqaziyada cərəyan edən siyasi proseslərə də öz təsirini göstərmişdir. 1918-ci ilin aprel ayında Zaqafqaziya Demokratik Federativ Respublikası yaranmış, 1918-ci ilin may ayında isə Azərbaycan həmin Federasiyasının tərkibindən çıxmış, Seymin müsəlman fraksiyası isə Milli Şura formasında yenidən qurulmuşdur. Zaqafqaziya Seymi buraxıldıqdan sonra 1918-ci il 27 may tarixində Seymin Müsəlman fraksiyası özünü Azərbaycan Milli

⁵ Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi haqqında Konstitusiyası Aktı / Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Məlumatı, 1991, №19-20, maddə 335

Şurası elan etmişdir. Həmin ilin may ayının 28-də isə Zaqafqaziya Seyminin fəaliyyət göstərmiş olduğu Tiflisdə - keçmiş Qafqaz canişininin iqamətgahında ilk iclasını keçirən Azərbaycan Milli Şurası Azərbaycanın müstəqilliyi haqqında İstiqlal Bəyannaməsini qəbul etmişdir.

Dos. F.T.Nağıyev Azərbaycanın Konstitusiyası quruculuğu tarixində İstiqlal Bəyannaməsinin konstitusiyası tarixi və təcrübə əhəmiyyətinə yüksək dəyər verərək qeyd edir ki, 1918-ci il mayın 28-də AXC-nin yarandığını elan edən "İstiqlal Bəyannaməsi" konstitusiyası xarakteri daşıyan ilk hüquqi sənəd olmuşdur. "İstiqlal bəyannaməsi" Azərbaycan demokratiyası və parlamentarizm ənənələri tarixinin ən parlaq hüquqi sənədi olaraq bu gün də öz tarixi və praktiki əhəmiyyətini saxlamaqdadır. Ən azından ona görə ki, Azərbaycan sözü müasir siyasi-hüquqi məzmununu, rəsmi dövlət adı statusunu məhz təsisədi sənəd olan "İstiqlal bəyannaməsi" ilə aldı. Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyəti Azərbaycan dövlətçiliyinin ilkin əsaslarının formalaşdırılması, o cümlədən Azərbaycan xalqının milli ruhunun dirçəldilməsi baxımından qəbul etdiyi tarixi əhəmiyyətli qərar və qanunları ilə milli dövlətçilik tarixində xüsusi yerə malikdir.⁶

İstiqlal Bəyannaməsində bütün türk-müsəlman dünyasında, ümumiyyətlə bütün Şərqdə, ilk dəfə olaraq Azərbaycanın hüquqi dövlətçilik tarixində ən demokratik respublika idarə üsulunun - parlamentli respublikanın yaradılacağı bəyan edilmişdir. Azərbaycan Milli Şurası tərəfindən qəbul edilmiş İstiqlal Bəyannaməsində deyilir:

1. Bu gündən etibarən Azərbaycan xalqı hakimiyyətə malik olduğu kimi, Cənub-Şərqi Zaqafqaziyanı əhatə edən Azərbaycan da tam hüquqlu müstəqil bir dövlətdir.

2. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin idarə forması Xalq Cümhuriyyətidir.

3. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti bütün millətlərlə, xüsusilə qonşu olduğu millətlər və dövlətlərlə mehriban münasibətlər yaratmaq əzmindədir.

4. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti milliyyətindən, məzhəbindən, sinfindən, silkindən və cinsindən asılı olmayaraq öz sərhədləri daxilində yaşayan bütün vətəndaşlarına siyasi hüquqlar və vətəndaşlıq hüququ təmin edir.

5. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti öz ərazisi daxilində yaşayan bütün millətlərin sərbəst inkişafı üçün geniş imkanlar yaradır.

6. Müəssislər Məclisi toplanıncaya qədər Azərbaycanın başında xalqın seçdiyi Milli Şura və Milli Şura qarşısında məsuliyyət daşıyan Müvəqqəti hökumət durur.⁷

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yarandığı gündən xalq maarifinin və mədəniyyətinin inkişafına böyük əhəmiyyət vermişdir. 1918-ci il may ayının 28-də Azərbaycanın müstəqilliyi elan edildiyi gün Fətəli xan Xoyskinin sədrliyi ilə yaradılmış birinci Hökumət kabinəsində Xalq Maarifi Nazirliyi də təsis olunmuşdur. Nəsim bəy Yusifbəylinin başçılıq etdiyi nazirlik öz fəaliyyətinə Azərbaycan xalq maarifinin vəziyyətinin və bu sahədə həyata keçiriləcək vəzifələrin müəyyənləşdirilməsi ilə başlamışdır. Həmin dövrdə fəaliyyət göstərən maarif şəkəsi gənc respublikanın xalq maarifi sahəsində qarşıya qoyduğu tələblərə demək olar ki, cavab verə bilmirdi. Buna görə də, nazirlik bu sahədə müvafiq islahatlar həyata keçirmək üçün təkliflər hazırlayıb Hökumətə təqdim etmişdir. Maarif sahəsində islahatların həyata keçirilməsində əsas məqsəd gənc respublikanın məhdud iqtisadi imkanları daxilində xalq maarifini qısa müddət ərzində sürətlə inkişaf etdirməkdən ibarət

⁶ Nağıyev F.T. Konstitusiyası hüququ. Mühazirə mətnləri. Bakı: Qanun, 2011, s.28

⁷ Азербайджанская Демократическая Республика (1918-1920). Законодательные акты (сборник документов), Б., Азербайджан, 1998, с.9-10

idi. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Hökuməti Gəncəyə köçdükdən sonra 1918-ci il 30 iyun tarixində Hökumətin xüsusi qərarı ilə Xalq Maarifi Nazirliyinin ştat tərkibi təsdiq olunmuş, nazirliyin səlahiyyətinə xalq maarifinə aid qanun layihələrini hazırlamaq, respublikada elmin və maarifin inkişafına dair tədbirlər planı müəyyən etmək və s. daxil edilmişdir. Nazirliyin nəzdində ali və orta ixtisas təhsili, xalq təhsili və peşə təhsili işləri üzrə üç müstəqil şöbə yaradılmışdır.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Hökumətinin xalq maarifinin inkişafına təkan verən ilk və təqdirə layiq cəhətləri ilə fərqlənən normativ hüquqi aktlarından biri də Azərbaycan-türk dilinin dövlət dili elan edilməsi barədə 1918-ci il 27 iyun tarixli Qərarı idi.

Cümhuriyyət Hökuməti milli kadrların yetişdirilməsinə, bu sahədə təhsilin tamamilə yenidən qurulmasına xüsusi əhəmiyyət vermişdir.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri də ali təhsilin təşkili və ali təhsilli milli kadrların hazırlanması olmuşdur. Hökumət bu məsələni iki istiqamət üzrə - bir tərəfdən, ölkədə ali təhsil müəssisələri yaratmaq, digər tərəfdən isə, azərbaycanlı gəncləri xarici ölkələrin müxtəlif ali təhsil müəssisələrinə göndərməklə həll etməyə böyük səy göstərmişdir.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Hökuməti Xalq Maarifi Nazirliyi qarşısında ilk növbədə bir vəzifə olaraq aşağıdakı üç ali təhsil müəssisəsinin təsis edilməsi məsələsini qoymuşdur:

- Bakı Dövlət Universiteti;
- Kənd Təsərrüfatı İnstitutu;
- Dövlət Konservatoriyası.

Hökumətin 1919-cu il 5 mart tarixli iclasında Bakıda Kənd Təsərrüfatı İnstitutunun açılması məsələsi bəyanılmış və Xalq Maarifi Nazirliyinə bu məsələ ilə bağlı müvafiq qanun layihəsini hazırlayıb Parlamenta təqdim etmək tapşırılmışdır. Lakin o dövrdəki tarixi şərait yalnız Bakı Dövlət Universitetinin

açılmasına imkan vermişdir. Xalq maarifinin inkişafı, mövcud təhsil müəssisələrinin milliləşdirilməsi, yeni təhsil müəssisələrinin təsis edilməsi, müəllimlərin maddi vəziyyətinin yaxşılaşdırılması kimi mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələlər Parlamentin daimi diqqət mərkəzində olmuşdur. Bakı Dövlət Universitetinin təsisinə bağlı müzakirələrin nəticəsi olaraq 1919-cu il 1 sentyabr tarixli müvafiq Qanun qəbul edilmişdir.

Bakıda birinci realni məktəbin binasında açılan kurslara Bakı müəllimlər seminariyasının direktoru Rəşid bəy Əfəndiyev rəhbərlik etmişdir. Sultanməcid Qənizadə və bir neçə Parlament üzvünün iştirakı ilə 1919-cu il sentyabrın 17-də Bakıda açılan kurslarda 500 nəfərə qədər müdavim iştirak etmişdir. Həmin müdavimlərin böyük əksəriyyətini nazirliklərin və digər Hökumət idarələrinin əməkdaşları təşkil edirdi.⁸ Bu fakta əsasən belə qənaətə gəlmək olar ki, Azərbaycanda dövlət idarəçiliyi və dövlət qulluğu sahəsində əlavə təhsilin yaranması və inkişafı 1919-cu il 17 sentyabr tarixinə təsadüf edir. Hesab edirik ki, hər il 17 sentyabrın **“Dövlət qulluqçularının əlavə təhsil günü”** kimi qeyd edilməsi barədə müvafiq normativ hüquqi aktın qəbul edilməsi dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinə verilən ən böyük dəyərlərdən biri olardı.

1991-ci il 18 oktyabr tarixli “Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi haqqında Konstitusiyaya aktı”nda deyilir: “1918-ci il mayın 28-də Azərbaycan Milli Şurası İstiqlal Bəyannaməsi qəbul edərək Azərbaycan xalqının dövlət quruluşunun çoxəsrlik ənənələrini dirçəltdi. Azərbaycan Respublikası öz ərazisində tam dövlət hakimiyyətinə malik olub müstəqil xarici və daxili siyasət yeridirdi. Azərbaycan Respublikasının müstəqil dövlətə xas olan təsisatları - parlamenti, hökuməti, ordusu, maliyyə sistemi yaradılmışdı və fəaliyyət göstərirdi. Azərbaycan Respublikası bir çox xarici

⁸ Azərbaycan Demokratik Respublikası. Təhsil islahatları / http://az.wikipedia.org/wiki/Azərbaycan_Demokratik_Respublikası#sitat_qeyd-5

dövlətlər tərəfindən tanınmış və onlarla diplomatik münasibətlər yaratmışdı. Lakin 1920-ci il aprelin 27-28-də RSFSR beynəlxalq hüquq normalarını kobudcasına pozaraq, müharibə elan etmədən öz silahlı qüvvələrinin hissələrini Azərbaycana yeritdi, suveren Azərbaycan Respublikasının ərazisini işğal etdi, qanuni seçilmiş hakimiyyət orqanlarını zorakılıqla devirdi və Azərbaycan xalqının çox böyük qurbanlar bahasına qazandığı müstəqilliyə son qoydu. ... Azərbaycan Respublikasının Ali Soveti Azərbaycan Milli Şurasının 1918-ci il mayın 28-də qəbul etdiyi İstiqlal Bəyannaməsinə, Azərbaycan Respublikasının demokratik prinsiplərinin və ənənələrinin varisliyinə əsaslanaraq və “Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin bərpası haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin 1991-ci il 30 avqust tarixli Bəyannaməsinə rəhbər tutaraq bu Konstitusiyaya Aktını qəbul edir və müstəqil Azərbaycan Respublikasının dövlət quruluşunun, siyasi və iqtisadi quruluşunun əsaslarını təsis edir”.⁹

AXC-nin Azərbaycanın tarixindəki yerini və rolunu daimi yüksək qiymətləndirən ümummilli lider Heydər Əliyev 1993-cü il 21 sentyabr tarixində Azərbaycan Respublikasının Milli Elmlər Akademiyasında ziyalılarla görüşündə xüsusi vurğulamışdır ki, 1918-ci il may ayının 28-də Azərbaycan Demokratik Respublikasının yaranması, Azərbaycan tarixində böyük siyasi-ictimai hadisədir. Belə bir demokratik dövlətin mövcud olması və müəyyən qədər fəaliyyət göstərməsi Azərbaycanın sonrakı dövrlərinə təsir edibdir.¹⁰ Ulu Öndər Heydər Əliyev daha sonra ictimai elmlərə böyük dəyər verərək qeyd etmişdir ki, Azərbaycan xalqına elmi rəhbərliyin elmi əsası olan ictimai elmlər sahəsində tədqiqat işləri inkişaf

⁹ Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi haqqında Konstitusiyaya Aktı / Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Məlumatı, 1991, №19-20, maddə 335

¹⁰ Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir: çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, məktublar, müsahibələr. Birinci kitab: iyun, 1993 – may, 1994 / bur. məsul R. Mehdiyev. Bakı: Azərnaşr, 1997, s.153

etdirilməlidir. Bu sahədə əsas vəzifə dövlət quruculuğu təcrübəsini öyrənib, nəzəri cəhətdən ümumiləşdirməkdən, demokratik respublikamızın iqtisadi, siyasi və mədəni inkişafının qanunauyğunluqlarını tədqiq etməkdən ibarətdir.¹¹

Müasir milli təhsil sahəsində dövlət siyasətinin əsas hüquqi bazası memarı ümummilli lider Heydər Əliyev olan, ümumxalq səsverməsi - referendum yolu ilə 1995-ci il 12 noyabr tarixdə qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsbit edilibdir.

Fikrimizcə, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının Preambulasınada bəyan edilmiş aşağıdakı ülvi niyyətlər mütərəqqi cəhətləri ilə digər sahələrdə olduğu kimi təhsillə bağlı münasibətləri də şərtləndirməklə ölkənin təhsil siyasətinin əsas istiqamətlərini də özündə ehtiva etmişdir.

“Azərbaycan xalqı özünün çoxəsrlik dövlətçilik ənənələrini davam etdirərək, “Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi haqqında” Konstitusiyaya aktında əks olunan prinsipləri əsas götürərək, bütün cəmiyyətin və hər kəsin firavanlığının təmin edilməsini arzulayaraq, ədalətin, azadlığın və təhlükəsizliyin bərqərar edilməsini istəyərək, keçmiş, indiki və gələcək nəsillər qarşısında öz məsuliyyətini anlayaraq, suveren hüququndan istifadə edərək, təntənəli surətdə aşağıdakı niyyətlərini bəyan edir:

- Azərbaycan dövlətinin müstəqilliyini, suverenliyini və ərazi bütövlüyünü qorumaq;
- Konstitusiyaya çərçivəsində demokratik quruluşa təminat vermək;
- vətəndaş cəmiyyətinin bərqərar edilməsinə nail olmaq;
- xalqın iradəsinin ifadəsi kimi, qanunların aliliyini təmin edən hüquqi, dünyəvi dövlət qurmaq;

¹¹ Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir: çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, məktublar, müsahibələr. Birinci kitab: iyun, 1993 – may, 1994 / bur. məsul R. Mehdiyev. Bakı: Azərnaşr, 1997, s.153

- ədalətli iqtisadi və sosial qaydalara uyğun olaraq, hamının layiqli həyat səviyyəsini təmin etmək;

- ümumbəşəri dəyərlərə sadıq olaraq, bütün dünya xalqları ilə dostluq, sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşamaq və bu məqsədlə qarşılıqlı fəaliyyət göstərmək".¹²

Təhsil cəmiyyətin və dövlətin inkişafını şərtləndirməklə demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət üçün strateji cəhətdən xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Buna görə də, təhsil dövlətin diqqət mərkəzində duran, mütəmadi olaraq dövlət dəstəyinə daha çox ehtiyac duyan, inkişafı dövlətin və cəmiyyətin maraq dairəsində olan xüsusi fəaliyyət sahəsi hesab edilir.

Ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən elmin, təhsilin, səhiyyənin və mədəniyyətin Azərbaycan dövləti üçün, şəxsiyyət və cəmiyyət üçün strateji əhəmiyyətinə daimi yüksək dəyər verilmişdir. Ulu öndər Heydər Əliyev həm keçmiş sovetlər dövründə, həm də müstəqillik illərində Azərbaycan Respublikasına rəhbərlik etdiyi bütün zaman ərzində milli təhsilin inkişafına mütəmadi olaraq böyük diqqət yetirməklə bu sahədə məqsədyönlü siyasət həyata keçirmiş və qarşıya qoyulmuş məqsədlərə uğurlu nəticələr əldə etməklə nail olmuşdur.

Milli təhsilin inkişafına nail olmanın əsas şərtlərindən biri kimi onun beynəlxalq standartlara uyğunluğunun təmin edilməsi çıxış edir.

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi "Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi haqqında" Konstitusiyaya Aktına əsaslanaraq "YUNESKO-nun"¹³ "Ümumdünya mədəni və

¹² Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2009

¹³ YUNESKO (UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) - Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Elm, Təhsil və Mədəniyyət üzrə təşkilatı. Təşkilat 16 noyabr 1945-ci ildə yaradılmışdır və mərkəzi Paris, Fransada yerləşmişdir. Təşkilatın tərkibinə dünyanın müxtəlif hissələrində yerləşmiş 67 büro və altbölmələr daxildir. YUNESKO-nun nizamnaməsi 1945-ci ildə London konfransında qəbul edilmiş, 4 noyabr 1946-cı ildə qüvvəyə minmişdir. Hal hazırda 191 ölkə bu təşkilatın üzvüdür.

təbii irsin qorunması haqqında" Konvensiyasına (Paris, 16 noyabr 1972-ci il) Azərbaycan Respublikasının qoşulması barədə" 1993-cü il 6 dekabr tarixli qərar qəbul etmişdir.¹⁴

Ümummili lider Heydər Əliyev tərəfindən imzalanmış "Avropa regionunda ali təhsil sahəsində ixtisasların tanınması haqqında Konvensiyanın təsdiq edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikasının 1997-ci il 30 sentyabr tarixli Qanunu¹⁵ öz mahiyyətinə görə böyük əhəmiyyət kəsb edir. Həmin Qanunla "1997-ci il aprelin 11-də Lissabon şəhərində imzalanmış "Avropa regionunda ali təhsil sahəsində ixtisasların tanınması haqqında" Konvensiya təsdiq edilmişdir.

Ümummili Lider Heydər Əliyev tərəfindən imzalanmış "Avropa regionunda ali təhsil sahəsində ixtisasların tanınması haqqında Konvensiyanın təsdiq edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi haqqında 1998-ci il 30 mart tarixli Sərəncam¹⁶ da öz növbəsində böyük əhəmiyyətə malikdir. Həmin Sərəncam Azərbaycan Respublikasının təhsil sistemində beynəlxalq standartlara uyğun islahatların aparılması, təhsilin inkişafı və onun maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi üçün Ümumdünya Bankının vəsait qoyuluşunu təmin etmək məqsədi daşımışdır. Sərəncamda Azərbaycan Respublikasında beynəlxalq standartlara cavab

¹⁴ YUNESKO-nun "Ümumdünya mədəni və təbii irsin qorunması haqqında" Konvensiyasına Azərbaycan Respublikasının qoşulması barədə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin 6 dekabr 1993-cü il tarixli 764 nömrəli Qərarı / Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Məlumatı, 1993, №23-24, maddə 687

¹⁵ Avropa regionunda ali təhsil sahəsində ixtisasların tanınması haqqında Konvensiyanın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 30 sentyabr 1997-ci il tarixli 367-IQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1998, №01, maddə 2

¹⁶ Azərbaycan Respublikasında təhsil sahəsində islahatlar üzrə Dövlət Komissiyası haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 30 mart 1998-ci il tarixli 767 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1998, №03, maddə 189

verən təhsil sisteminin yaradılması, inkişafı və mütəmadi olaraq təkmilləşdirilməsi məqsədi daşıyan, biri digərini şərtləndirən beş əsas istiqamət üzrə fəaliyyət nəzərdə tutulmuşdur:

- 1) təhsil sistemində beynəlxalq standartlara uyğun islahatların aparılması;
- 2) təhsilin inkişafı;
- 3) təhsilin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi;
- 4) Ümumdünya Bankının vəsait qoyuluşunun təmin edilməsi;

5) təhsil sahəsində islahatların aparılmasını təşkil etmək məqsədi ilə Dövlət Komissiyasının yaradılması.

Həmin Sərəncamla Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində islahatların aparılmasını təşkil etmək məqsədi ilə Dövlət Komissiyası yaradılmışdır. Dövlət Komissiyasına Dünya Bankı ilə birlikdə təhsil sahəsində islahat proqramının hazırlanması üçün öz nəzdində işçi orqanı yaratmaq və onun rəhbərini təyin etmək tapşırılmışdır.

Azərbaycan Respublikasında təhsil sahəsində islahatlar üzrə Dövlət Komissiyası tərəfindən layihəsi hazırlanmış "Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramı" ümummillî lider Heydər Əliyevin 1999-cu il 15 iyun tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir.¹⁷

Təhsil sahəsində İslahat Proqramında nəzərdə tutulmuş məsələlər müasir dövrdə də öz aktuallığı ilə xarakterizə olunur.

Ulu öndər Heydər Əliyevin cəmiyyətin tərəqqisinin vacib amilləri olan elm və mədəniyyətin, xalqın intellektual potensialının formalaşmasını onun təhsil sistemi vasitəsilə təmin edilməsinə, milli təhsilin müasir dövrün tələbləri səviyyəsində inkişafına olan diqqət və qayğısı Təhsil sahəsində İslahat Proqramında bütün incə məqamları ilə ehtiva edilmişdir.

¹⁷ Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1999-cu il 15 iyun tarixli 168 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 30.06.1999, №06, maddə 357

Təhsil sahəsində İslahat Proqramı cəmiyyət və dövlət üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən, təcrübə və nəzəri cəhətdən maraqlı doğuran mütərəqqi cəhətləri ilə diqqəti cəlb edir.

Yuxarıda qeyd edilənləri nəzərə alaraq Təhsil sahəsində İslahat Proqramının məzmununda öz əksini tapmış mütərəqqi cəhətlərə, dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərinə, müasir dövr üçün də aktualıq kəsb edən əsas müddəalara diqqət yetirməyi zəruri hesab edirik.

"Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramı"nda¹⁸ haqlı olaraq qeyd edilir ki: cəmiyyətin tərəqqisinin vacib amilləri olan elm və mədəniyyətin, xalqın intellektual potensialının formalaşması onun təhsil sistemi ilə təmin edilir. Azərbaycan qədim sivilizasiya, mədəniyyət ocağı kimi hələ tarixin lap dərin qatlarında özünün təhsil sistemini formalaşdırmışdır. ... ölkəmiz geniş şaxələnmiş təhsil sisteminə, elmləri, bilikləri, təcrübəni nəsildən-nəslə ötürməyə əsas verən mükəmməl ali, orta ixtisas və orta təhsil məktəbləri şəbəkəsinə malikdir. Müstəqilliyin çətin yolları ilə irəliləyən Azərbaycan bütün sahələrdə olduğu kimi təhsil sahəsində də böyük vəzifələr yerinə yetirmək zərurəti ilə üz-üzə dayanmışdır. Ölkəmizdə start götürmüş geniş islahatçılıq hərəkatı çərçivəsində təhsil sahəsində də mühüm dəyişikliklərin, yeniliklərin həyata keçirilməsi obyektiv tələbatdır.

Azərbaycanın XX əsrdə siyasi, iqtisadi, mənəvi inkişafının ən mühüm yekunlarından biri ölkədə müasir təhsil sisteminin yaradılmasıdır. Respublikada yeni tipli məktəblərin açılması, çoxsaylı kadrların yetişdirilməsi sahəsində ciddi dəyişikliklər 20-ci illərdən, Azərbaycan sovetləşəndən sonra başlandı. Yalnız bu dövrdən etibarən savadsızlığın aradan qaldırılması, bütün

¹⁸ Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1999-cu il 15 iyun tarixli 168 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 30.06.1999, №06, maddə 357

kənd və şəhərlərdə dünyəvi təhsil məktəblərinin açılması dövlət siyasətinin vacib istiqaməti oldu. Xalqımız Sovet təhsil sistemi vasitəsi ilə dünya mədəniyyətinə qovuşmaq, elmin qabaqcıl nailiyyətlərini mənimsəyərək gənc nəslə ötürmək, müxtəlif sahələrdə qabaqcıl elmi ideyalarla silahlanmış yüksək ixtisaslı milli kadrlar hazırlamaq imkanı əldə etmişdir.

Bununla yanaşı, Sovet hakimiyyəti illərində Azərbaycanda təhsilin inkişafı bütövlükdə Sovet İttifaqında qəbul edilmiş təhsil strategiyasının ruhuna və tələblərinə uyğun olaraq, mərkəzləşmiş qaydada həyata keçirilirdi. Müəyyən edilmiş strategiyadan kənara çıxmaq, milli xüsusiyyətlərə cavab verən təhsil konsepsiyası hazırlamaq, təbii ki, inzibati-amirlik idarəetmə metodlarını əldə rəhbər tutan bir cəmiyyətdə qeyri-mümkün idi. Lakin mövcud strateji kurs daxilində təhsilin maddi bazasını möhkəmləndirmək, maarifə qayğını gücləndirmək imkanları da yox deyildi. Bu isə daha çox respublika rəhbərliyinin elmin və maarifin rolunu qiymətləndirmək bacarığı, xalqın milli-mədəni tərəqqisinə sədaqətlə xidmət etmək istəyi ilə bağlı idi.

1969-cu ildə respublika rəhbərliyinə irəli çəkilən Heydər Əliyev mövcud rejimin sərt qanunları çərçivəsində Azərbaycanın tərəqqisi, elm, təhsil və mədəniyyətinin yüksəlməsi üçün çox məharətlə düşünülmüş strategiya və taktika seçməyə nail oldu.

Bu illər ərzində Azərbaycanda təhsilin inkişafı geniş vüsət almışdı. Məktəbəqədər tərbiyə müəssisələrindən tutmuş ali məktəblərədək bütün təhsil ocaqları əvvəlki illərlə müqayisədə yeni inkişaf pilləsinə çıxaraq, Azərbaycan əhalisinin təhsil, ümum mədəni və intellektual səviyyəsinin yüksəldilməsində böyük rol oynadı.

1993-cü ilin iyunundan bütün sahələrdə olduğu kimi, təhsil sahəsində də tənəzzülün, təhlükəli dağıdıcılıq hallarının qarşısı alındı, milli təhsil sisteminin bərpaı və yeni şəraitin tələblərinə

uyğun olaraq daha da inkişaf etdirilməsi üçün əlverişli siyasi, iqtisadi, hüquqi, əxlaqi-mənəvi mühit yarandı.

Təhsilin inkişafı müasir şəraitdə yalnız dövlətin vəzifəsi olmayıb, demokratik cəmiyyətin bütün ünsürlərinin, təhsil alanların və onların ailələrinin, dövlət və qeyri-dövlət təhsil müəssisələrinin, elmi-pedaqoji birliklərin, mütəxəssislərlə təmin olunmağa ehtiyacı olan potensial tələbatçıların, ictimai və dini birliklərin çoxsahəli və çoxaspektli əməkdaşlıq sahəsidir.

Təhsil sahəsində İslahat Proqramında islahatın məqsədi və prinsipləri də müəyyənləşdirilmişdir. Təhsil sahəsində islahat proqramının əsas məqsədi kimi aşağıdakılar ifadə edilmişdir:

- məktəbəqədər, orta, ali, ali təhsildən sonrakı peşə və ona uyğun əlavə təhsil pillələrində toplanmış potensialı saxlamaq və inkişaf etdirmək;

- təhsil sistemini tənzimləyən müvafiq normativ hüquqi bazanı yaratmaq;

- cəmiyyətin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında, Təhsil Qanununda təsbit olunmuş tələbləri, siyasi, iqtisadi və sosial həyatın demokratikləşməsinə əsaslanan dövlət siyasətini həyata keçirmək.

Yuxarıda göstərilən tələblərə cavab verən təhsil sisteminin strukturunun, məzmununun, kadr hazırlığı və təminatının, tədris, elmi-metodiki və informasiya təminatının idarə olunmasının, maddi-texniki bazasının və iqtisadiyyatının islahatı aşağıdakı prinsipləri əhatə etmişdir:

1) müstəqil Azərbaycan Respublikasının gələcəyi üçün təhsil sisteminin üstün inkişaf etdirilməli sahə olduğunu təsbit etməyə imkan verən etibarlı bazanın yaradılması;

2) ölkədə elmin və mədəniyyətin inkişafı;

3) demokratik vətəndaş cəmiyyətinin qurulması;

4) modernləşdirilmiş istehsalat-mülkiyyət sistemi əsasında sabit iqtisadi artıma nail olunması;

5) demokratikləşdirilmə, humanistləşdirilmə, inteqrasiya, differensiallaşdırma, fərdiləşdirilmə, humanitarlaşdırılma

prinsiplərinə əsaslanaraq, təhsil alanın şəxsiyyət kimi formalaşdırılmasını, onun təlim-tərbiyə prosesinin əsas subyektinə çevrilməsini başlıca vəzifə hesab edən, milli zəminə, bəşəri dəyərlərə əsaslanan, bütün qurumların fəaliyyətini təhsil alanın mənafeyinə xidmət etmək məqsədi ətrafında birləşdirən yeni təhsil sisteminin yaradılması;

6) islahatın humanitar xarakterli olması;

7) islahatın insanların yaradıcı və keyfiyyətli fəaliyyətinin hərtərəfli açılmasına yönəldilməsi;

8) islahatda şəxsiyyətin hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi;

9) islahatın praktiki yönümlülüüyü - dövlətin və cəmiyyətin malik olduğu vəsaitlə təmin oluna bilən məqsəd və tədbirlərin, yenilik və dəyişikliklərin həyata keçirilməsinə yönəldilməsi;

10) təhsil sisteminin mütənasib inkişafının təmin edilməsi;

11) mövcud təhsil sistemində toplanmış təcrübənin mütərəqqi əsaslarını saxlamaqla müstəqil Azərbaycan Respublikasının strateji məqsədlərini həyata keçirməyə qadir olan intellektual potensialın formalaşdırılmasında inkişaf etmiş ölkələrin özünü doğrultmuş və mövcud elmi-pedaqoji ictimaiyyətin qəbul etdiyi təcrübəsindən istifadə olunması;

12) təhsil sisteminin əhatə imkanlarının genişləndirilməsi;

13) təhsilin keyfiyyətinin və rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi;

14) təhsil sisteminin idarəetmə orqanlarının fəaliyyətinin respublikanın digər dövlət orqanları və qeyri-dövlət təşkilatlarının fəaliyyəti, eləcə də ölkənin iqtisadi mühiti ilə əlaqələndirilməsi;

15) təhsil siyasətini həyata keçirən orqan və şəxslərin səlahiyyətlərinin Azərbaycan Respublikasının Təhsil Qanununa və digər qanunvericilik aktlarına uyğun tənzimlənməsi;

16) idarəetmənin dövlət-ictimai prinsipləri əsasında həyata keçirilməsi;

17) müəllim və digər pedaqoji işçilərin fəaliyyəti üçün ən əlverişli şəraitin yaradılması;

18) müəllim və digər pedaqoji işçilərin sosial müdafiəsinin təmin olunması;

19) perspektivdə ictimai-dövlət idarəetmə sistemində keçilməsi;

20) təhsil sisteminin yeni iqtisadi modelinin qurulması, resurs təminatının möhkəmləndirilməsi və optimallaşdırılması.

Təhsil sistemində islahatlar aşağıdakı üç mərhələdə həyata keçirilmişdir:

Hazırlıq mərhələsi hesab edilən birinci mərhələ 1999-cu ili əhatə etməklə: Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının Konstitusiyada müəyyən olunmuş təhsil almaq hüququnu təmin edən, bazar iqtisadiyyatının tələblərinə uyğun yeni təhsil sisteminin normativ hüquqi, iqtisadi və informasiya bazasını yaratmaq üçün təşkilati işlərin aparılmasını, eləcə də onun infrastrukturunu və kommunikasiya sisteminin müəyyən edilməsini nəzərdə tutmuşdur.

İkinci mərhələ qısamüddətli perspektivi - 2000-2003-cü illəri əhatə etməklə: təhsil sahəsinin sosial-iqtisadi stabilliyini təmin edən təxirəsalınmaz problemlərin həll olunması və geniş miqyaslı islahatın aparılması üçün təşkilati-hüquqi, kadr, maliyyə, maddi-texniki təminatının və yeni idarəetmə modelinin yaradılması nəzərdə tutulmuşdur.

Üçüncü mərhələ isə 2004-cü ildən başlayaraq proqramda nəzərdə tutulan bütün tədbirlərin həyata keçirilməsini əhatə etmişdir.

İslahatın başlıca istiqamətləri kimi aşağıdakılar müəyyən edilmişdir:

1) müasir tələblərə cavab verən istedadlı uşaqlar üçün təhsil müəssisəsindən tutmuş, inkişafında qüsurlu olan, reabilitasiyaya ehtiyacı olan uşaqlar üçün yaradılmış yeni tipli təhsil müəssisələri şəbəkəsinin yaradılması;

2) bütün tiptən olan təhsil müəssisələrinin diversifikasiyası (əlaqələndirilməsi);

3) əmək bazarına tələbatın formalaşması ilə bağlı tədris proqramlarının, təhsilin məzmununun və metodikasının yeniləşdirilməsi;

4) təhsil müəssisələrinin maddi-texniki resurslarına tələbat normalarının hazırlanması;

5) təhsilin keyfiyyətinə, standartların icrasına nəzarət, eləcə də təhsil müəssisələrinin və ayrı-ayrı təhsil proqramlarının ekspertiza və akkreditasiya mexanizminin yaradılması;

6) təhsil müəssisələrinin inkişaf strategiyası və məqsədlərinin müəyyən edilməsində, müvafiq qərarların çıxarılmasında və s. müstəqillik verən yeni idarəetmə mexanizminin yaradılması;

7) təhsil sisteminin maliyyələşdirilməsinin yeni mexanizmini əks etdirən iqtisadi modelin yaradılması.

Təhsil sahəsində dövlət siyasətini müəyyən edən və onun davamlı olaraq həyata keçirilməsinə yönəlmiş normativ hüquqi aktlardan biri də “Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2000-ci il 13 iyun tarixli Fərmanıdır.¹⁹ Fərmanla, təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsini təmin etmək məqsədinə nail olmanı şərtləndirən əsas vəzifələr aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir:

1) “Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramı”ndan irəli gələn məsələlərin həlli;

2) təhsilin idarə olunmasında yeni prinsiplərin bərqərar olması;

3) təhsilin dünya standartlarına uyğunlaşdırılması;

4) təhsilin məzmununda köklü keyfiyyət dəyişikliklərinin aparılması.

“Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi haqqında” Fərmanda əsas hədəf kimi aşağıdakı məqsədlər müəyyənəşdirilmişdir:

1) Azərbaycanda vətəndaşların təhsil hüququnu tam təmin etmək;

2) milli təhsil konsepsiyasının müddəalarını gerçəkləşdirmək;

3) təhsil sistemində aparılan islahatları sürətləndirmək;

4) idarəetmə mexanizmini təkmilləşdirmək;

5) pedaqoji kadrların müasir tələblər səviyyəsində hazırlanmasını və yenidən hazırlanmasını təmin etmək;

6) təhsildə maddi-texniki potensialdan istifadənin səmərəliliyini artırmaq;

7) təhsildə kadr potensialından istifadənin səmərəliliyini artırmaq.

Ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən əsas qoyulmuş bu islahatlar müasir dövrdə möhtərəm Prezident İlham Əliyev cənabları tərəfindən uğurla davam etdirilir və dəyərləndirilir. Bununla əlaqədar olaraq Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənablarının “Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin 90 illik yubileyi haqqında” 2013-cü il 21 yanvar tarixli Sərəncamında deyilir: “Azərbaycanda müasir demokratik, hüquqi və dünyəvi dövlət quruculuğu, vətəndaş cəmiyyətinin təşəkkülü, milli-mənəvi dəyərlərə qayıdış və elmin, təhsilin, mədəniyyətin inkişafı əbədi surətdə Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Ölkəmizin əsas qanunu Konstitusiyanın qəbul edilməsi, hakimiyyətlərin bölünmə prinsipinin təsbit olunması, hüquq normalarının və qanunvericilik bazasının beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması, müasir idarəetmə üsullarının bərqərar olması və müvafiq dövlət qurumlarının formalaşdırılması Heydər Əliyevin

¹⁹ “Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 13 iyun 2000-ci il tarixli 349 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2000, №06, maddə 428

rəhbərliyi ilə gerçəkləşən genişmiqyaslı quruculuq proqramının tərkib hissələridir”.²⁰

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənablarının 2005-ci il 30 may tarixli Sərəncamı²¹ ilə “Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Təhsil üzrə Komissiya” yaradılmış və onun tərkibi təsdiq edilmişdir. Komissiyayı yaratmaqda əsas məqsəd kimi aşağıdakılar çıxış etmişdir.

Azərbaycan Respublikasının təhsil sisteminin müxtəlif pillələrində:

- təhsilin səviyyəsini müasir standartlara uyğunlaşdırmaq;
- təhsil müəssisələrində təhsilin keyfiyyətinin monitorinqini həyata keçirmək;
- təhsil sahəsində mövcud problemləri vaxtaşırı təhlil edərək müvafiq tədbirlər görülməsini təmin etmək.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənablarının təhsilə olan diqqət və qayğısının nəticəsi olaraq 2011-ci il 7 fevral tarixli Sərəncamla²² “Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Təhsil üzrə Komissiyanın yeni tərkibi” təsdiq edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənablarının ali təhsilin inkişafını, onun beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmasını, beynəlxalq arenaya inteqrasiyasını təmin etmək məqsədilə “Azərbaycan Respublikasının ali təhsil müəssisələrinin Avropa ali təhsil məkanına inteqrasiyası ilə

²⁰ Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin 90 illik yubileyi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 21 yanvar tarixli 2679 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Qəzeti, №14, 22.01.2013-cü il

²¹ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Təhsil üzrə Komissiyanın yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2005-ci il 30 may tarixli 831 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2005, №05, maddə 445

²² Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Təhsil üzrə Komissiyanın yeni tərkibinin təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2011-ci il 7 fevral tarixli 1306 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2011, №02, maddə 94

bağlı bəzi tədbirlər haqqında” 2008-ci il 31 yanvar tarixində Sərəncam²³ imzalamışdır. Sərəncamda xüsusi vurğulanır ki, “2001-ci ildən etibarən Azərbaycan Respublikasının Avropa Şurasına üzv olması ölkəmizin Avropa məkanına inteqrasiyasını sürətləndirmişdir. Bu proseslərin tərkib hissəsi kimi Azərbaycan Respublikası Avropa ölkələrinin təhsil nazirləri tərəfindən qəbul edilmiş Bolonya deklarasiyasını imzalamaqla respublikanın ali təhsil müəssisələrinin Avropa təhsil sisteminə inteqrasiyası yolunda mühüm addım atmışdır. Azərbaycanın dünyada analoqu olmayan iqtisadi inkişafı ümumavropa təhsil məkanına inteqrasiya proseslərinin daha da sürətləndirilməsini və bu sahədə həyata keçirilən işlərin intensivləşdirilməsini tələb edir. Ölkənin intellektual potensialının gücləndirilməsinin Azərbaycanın inkişaf strategiyasının əsas müddəalarından biri olması ali təhsil sistemində islahatlara dair müvafiq dövlət proqramının hazırlanması zərurətini meydana çıxarmışdır”²⁴.

Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 2009-cu 22 may il tarixli Sərəncamı²⁵ ilə təsdiq edilmiş “2009-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sistemində islahatlar üzrə Dövlət Proqramı” aşağıdakı məqsədləri özündə ehtiva etmişdir:

- 1) Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sisteminin Avropa təhsil məkanına inteqrasiyası proseslərinin sürətləndirilməsi;

²³ Azərbaycan Respublikasının ali təhsil müəssisələrinin Avropa ali təhsil məkanına inteqrasiyası ilə bağlı bəzi tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2008-ci il 31 yanvar tarixli 2643 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2008, №01, maddə 32

²⁴ Azərbaycan Respublikasının ali təhsil müəssisələrinin Avropa ali təhsil məkanına inteqrasiyası ilə bağlı bəzi tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2008-ci il 31 yanvar tarixli 2643 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2008, №01, maddə 32

²⁵ “2009-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sistemində islahatlar üzrə Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 22 may tarixli 295 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009, №05, maddə 376

2) ali təhsilin məzmununun Bolonya prinsiplərinə uyğun qurulması;

3) ölkə iqtisadiyyatının inkişaf meyillərinə müvafiq olaraq yüksək hazırlıqlı kadrlara tələbatın ödənilməsi;

4) əhaliyə müasir standartlar səviyyəsində ali təhsil almaq imkanı yaradan səmərəli ali təhsil sisteminin formalaşdırılması.

Dövlət Proqramında haqlı olaraq qeyd edilir ki, bütün dövrlərdə cəmiyyətin tərəqqisi bilavasitə təhsilin inkişafından və onun əhəmiyyətinin düzgün qiymətləndirilməsindən asılı olmuşdur. Cəmiyyətin tələbatı təhsilin inkişafını sürətləndirmiş, elmi və texnoloji nailiyyətlər isə təhsil sistemi qarşısında həlli vacib olan daha mürəkkəb vəzifələr qoymuşdur. Qloballaşmanın geniş vüsət aldığı hazırkı mərhələdə, informasiya cəmiyyətində sosial-iqtisadi fəaliyyət sahələrindəki rəqabətin gücləndiyi, habelə təbii resursların tədricən tükəndiyi bir vaxtda təhsilin rolu artmaqdadır. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı XXI əsri "təhsil əsri" elan etmişdir. Yüksək intellektə malik insan kapitalının formalaşmasında, davamlı inkişafa zəmin yaradan güclü iqtisadiyyatın qurulmasında ali təhsilin rolu mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Dövlət Proqramında dünyada müşahidə olunan inkişaf meyillərinin əsas istiqamətləri aşağıdakı kimi göstərilmişdir:

- cəmiyyətin inkişaf tempinin sürətlənməsi, siyasi və sosial seçim imkanlarının genişlənməsi;

- informasiya cəmiyyətinə keçid, ünsiyyət və dözümlülük amillərinin vacib əhəmiyyət kəsb etməsi, mədəniyyətlərarası əlaqələrin miqyasının genişlənməsi;

- yeni nəsildə müasir təfəkkürün formalaşmasını tələb edən və yalnız beynəlxalq əməkdaşlıq çərçivəsində həll edilə bilən global problemlərin sayının artması;

- iqtisadiyyatın dinamik inkişafı, rəqabətin güclənməsi, sadə əmək sferasının məhdudlaşması, mütəmadi olaraq peşə ixtisasının artırılmasını və yenidən hazırlanmasını tələb edən ciddi struktur dəyişikliyi;

- gənclərin və yaşlı nəslin təhsilinin artırılması nəticəsində formalaşan insan kapitalının rolunun yüksəlməsi;

- təhsilin ölkənin aparıcı dövlətlər sırasına daxil olmasını təmin edən əsas faktor olması;

- vətəndaşların xaricdə təhsil almasının dəstəklənməsi.

"2009-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sistemində islahatlar üzrə Dövlət Proqramı"nın əsas məqsədi kimi aşağıdakılar ifadə edilmişdir:

- ölkənin ali təhsilinin Avropa təhsil məkanına inteqrasiyası;

- təhsilin məzmununun Bolonya prosesinin prinsiplərinə uyğun qurulması;

- cəlbədiçi və rəqabət qabiliyyətliliyinin təmin edilməsi;

- ölkə iqtisadiyyatının inkişaf tələblərinə uyğun ali təhsilli kadrlara yaranan tələbatın ödənilməsi;

- habelə informasiya cəmiyyətinin və biliklərə əsaslanan iqtisadiyyatın tələblərinə uyğun olaraq kadr potensialının yaradılması;

- əhalinin müasir tələblərə cavab verən ali təhsil almaq imkanlarının təmin edilməsi üçün iqtisadi və sosial baxımdan səmərəli ali təhsil sisteminin formalaşdırılması.

Dövlət Proqramı ilə islahatların aparılma istiqamətləri aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir:

- Bolonya Bəyannaməsinə və beynəlxalq təhsil təcrübəsinə uyğun olaraq, ali təhsilin normativ hüquqi bazasının yeniləşdirilməsi;

- ali təhsilin məzmununun və təlim texnologiyalarının təkmilləşdirilməsi;

- ali təhsil müəssisələrinin strukturunun və bütövlükdə onun idarə olunması sisteminin müasir tələblər baxımından modernləşdirilməsi;

- ali təhsildə keyfiyyətin təmin olunması;

- ali təhsildə kadr hazırlığı;

- ali təhsil müəssisələrində elmi-tədqiqat işlərinin müasir tələblərə uyğun qurulması;

- ali təhsilin maddi-texniki bazasının müasirləşdirilməsi;

- ali təhsilin iqtisadiyyatının yeni mexanizmlərinin yaradılması və tətbiqi.

Ali təhsilin üzərinə düşən vəzifləri ümumi şəkildə özündə ehtiva edən hüquqi sənədlərdən biri də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənablarının "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyasının hazırlanması barədə" 2011-ci il 29 noyabr tarixli Sərəncamıdır.²⁶ Sərəncamda Azərbaycanın perspektiv inkişaf hədəf və istiqamətlərinin müəyyən edilməsi məqsədi ilə 2020-ci ilədək dövrü əhatə edən "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyasının hazırlanması məqsəduyğun hesab edilmiş, Azərbaycanın yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoyması elan olunmuş və yeni mərhələnin əsas istiqamətləri vurğulanaraq qeyd edilmişdir ki, hazırda Azərbaycan yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoyur. Bu mərhələnin əsas hədəfi çoxşaxəli, səmərəli və innovasiya yönümlü iqtisadiyyatın formalaşdırılması, sosial sahədə önəyici inkişaf trendinin təmin olunması və əhalinin rifahının layiqli, qabaqcıl beynəlxalq standartlara uyğun səviyyəyə çatdırılması, habelə elmin, mədəniyyətin inkişafında, ictimai həyatın bütün istiqamətlərində yeni nailiyyətlərin əldə olunmasıdır.

Prezident İlham Əliyev cənablarının 2012-ci il 29 dekabr tarixli Fərmanı²⁷ ilə 2020-ci ilədək dövr üçün ölkənin perspektiv inkişaf hədəf və istiqamətlərini müəyyənləşdirmək və onların gerçəkləşdirilməsini təmin etmək məqsədi ilə "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyası" təsdiq edilmişdir.

Fərmanla müasir Azərbaycan dövlətinin fəaliyyətində mərkəzi yer tutan aşağıdakı istiqamətlər müəyyən edilmişdir:

²⁶ "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyasının hazırlanması barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2011-ci il 29 noyabr tarixli 1862 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Qəzeti, №264, 30.11.2011-ci il

²⁷ "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyasının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29 dekabr 2012-ci il tarixli 800 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Qəzeti, №293, 30.12.2012-ci il

- ölkədə iqtisadiyyatın tarazlı və dayanıqlı inkişafını təmin etmək;

- əhalinin sosial rifahını yüksəltmək;

- sosial-iqtisadi inkişafın cari, orta və uzunmüddətli dövrləri arasında üzvi bağlılıq və qarşılıqlı uzlaşma yaratmaq;

- cəmiyyətin bütün istiqamətlərdə tərəqqisini sürətləndirmək;

- inkişafın keyfiyyətə yeni modelini formalaşdırmaq.

"Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyası"nda mövcud vəziyyət təhlil edilərək göstərilmişdir ki, ... son illərdə təhsil sahəsində nəzərəçarpan nailiyyətlərin əldə olunması da bilavasitə ölkəmizin modernləşdirilməsinə istiqamətlənmiş sosial-iqtisadi siyasətlə bağlıdır. Təkcə onu demək kifayətdir ki, təhsil sahəsinə ayrılan büdcə vəsaitinin ümumi həcmi 2003-cü illə müqayisədə 5 dəfədən çox artaraq, 2011-ci ildə 1,5 milyard manat olmuşdur. Ötən dövrdə ölkəmizdə təhsil infrastrukturunun müasirləşdirilməsi istiqamətində önəmli addımlar atılmış, nəticədə 1 milyondan artıq şagirdin təlim şəraiti yaxşılaşdırılmışdır.²⁸

Azərbaycan Respublikasının illər üzrə dövlət büdcəsi haqqında Qanunlarına müvafiq olaraq son beş ildə (2010-2014) təhsil xərcləri artan istiqamətdə dəyişmişdir.

Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsi üzrə təhsil xərcləri funksional təsnifatın bölmə və köməkçi bölmələri səviyyəsində müvafiq məqsədlərə illər üzrə aşağıdakı kimi yönəldilmişdir:

²⁸ "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyasının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29 dekabr 2012-ci il tarixli 800 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Qəzeti, №293, 30.12.2012-ci il

2010-cu il üzrə:²⁹

Xərclərin istiqamətləri		Məbləğ (manatla)
8.4.	Təhsil	1.276.855.046,0
8.4.1.	məktəbəqədər və ibtidai təhsil	88.007.195,0
8.4.2.	natamam və orta təhsil	696.896.262,0
8.4.3.	internat və xüsusi məktəblər	48.096.498,0
8.4.4.	texniki-peşə məktəbləri və liseylər	65.178.786,0
8.4.5.	ali təhsil	141.947.838,0
8.4.6.	təhsil sahəsində tətbiqi tədqiqatlar	4.883.519,0
8.4.7.	təhsil sahəsində digər xidmətlər	231.844.948,0

2011-ci il üzrə:³⁰

Xərclərin istiqamətləri		Məbləğ (manatla)
8.4.	Təhsil	1.399.802.942,0
8.4.1.	məktəbəqədər və ibtidai təhsil	95.345.539,0
8.4.2.	natamam və orta təhsil	758.322.758,0
8.4.3.	internat və xüsusi məktəblər	49.630.249,0
8.4.4.	texniki-peşə məktəbləri və liseylər	72.776.933,0
8.4.5.	ali təhsil	125.292.329,0
8.4.6.	təhsil sahəsində tətbiqi tədqiqatlar	5.039.371,0
8.4.7.	təhsil sahəsində digər xidmətlər	293.395.763,0

²⁹ Azərbaycan Respublikasının 2010-cu il dövlət büdcəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının 2009-cu il 26 noyabr tarixli 906-IIIQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009, №12, maddə 959

³⁰ Azərbaycan Respublikasının 2011-ci il dövlət büdcəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının 2010-cu il 22 oktyabr tarixli 1093-IIIQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2010, №11, maddə 945

2012-ci il üzrə:³¹

Xərclərin istiqamətləri		Məbləğ (manatla)
8.4.	Təhsil	1.511.537.213,0
8.4.1.	məktəbəqədər və ibtidai təhsil	96.408.750,0
8.4.2.	natamam və orta təhsil	740.223.717,0
8.4.3.	internat və xüsusi məktəblər	51.464.065,0
8.4.4.	texniki-peşə məktəbləri və liseylər	73.533.724,0
8.4.5.	ali təhsil	116.950.441,0
8.4.6.	təhsil sahəsində tətbiqi tədqiqatlar	5.180.324,0
8.4.7.	təhsil sahəsində digər xidmətlər	427.776.192,0

2013-cü il üzrə:³²

Xərclərin istiqamətləri		Məbləğ (manatla)
8.4.	Təhsil	1.530.482.591,0
8.4.1.	məktəbəqədər və ibtidai təhsil	145.799.924,0
8.4.2.	natamam və orta təhsil	798.825.898,0
8.4.3.	internat və xüsusi məktəblər	53.122.604,0
8.4.4.	texniki-peşə məktəbləri və liseylər	81.071.030,0
8.4.5.	ali təhsil	57.163.073,0
8.4.6.	təhsil sahəsində tətbiqi tədqiqatlar	5.771.304,0
8.4.7.	təhsil sahəsində digər xidmətlər	388.728.758,0

³¹ Azərbaycan Respublikasının 2012-ci il dövlət büdcəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının 2011-ci il 6 dekabr tarixli 257-IVQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2011, №12, maddə 1111

³² Azərbaycan Respublikasının 2013-cü il dövlət büdcəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının 2012-ci il 30 noyabr tarixli 473-IVQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Qəzeti, №280, 2012, 15 dekabr

2014-cü il üzrə:³³

Xərclərin istiqamətləri		Məbləğ (manatla)
8.4.	Təhsil	1653445192,0
8.4.1.	məktəbəqədər və ibtidai təhsil	158653570,0
8.4.2.	natamam və orta təhsil	851029044,0
8.4.3.	internat və xüsusi məktəblər	43230390,0
8.4.4.	texniki-peşə məktəbləri və liseylər	78614372,0
8.4.5.	ali təhsil	32978063,0
8.4.6.	təhsil sahəsində tətbiqi tədqiqatlar	5024398,0
8.4.7.	təhsil sahəsində digər xidmətlər	483915355,0

Müasir dövrdə təhsilin məzmunca yenilənməsinə istiqamətlənmiş islahatlar aparılmış, Azərbaycan təhsilinin Avropa təhsil məkanına inteqrasiyası istiqamətində əhəmiyyətli addımlar atılmışdır. Bununla bərabər, “2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsil almalarına dair Dövlət Proqramı” çərçivəsində indiyədək 1204 nəfər Dövlət Neft Fondu hesabına maliyyələşdirilməklə, xaricdə təhsil almağa göndərilmişdir. Ümumilikdə isə, Proqram, digər mənbələr və şəxsi təşəbbüslər hesabına hazırda 10700 nəfər azərbaycanlı gənc dünyanın aparıcı universitetlərində təhsil alır.³⁴

“2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı”nın icrası haqqında Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyinin 2007-2014-cü

³³ Azərbaycan Respublikasının 2014-cü il dövlət büdcəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının 2013-cü il 22 noyabr tarixli 808-IVQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Qəzeti, №281, 2013, 20 dekabr

³⁴ “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29 dekabr 2012-ci il tarixli 800 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Qəzeti, №293, 30.12.2012-ci il

illər haqqında məlumatına³⁵ əsasən 2007-2013-cü illərdə Dövlət Proqramı çərçivəsində 2612 nəfər xaricdə təhsil almaq hüququ qazanmışdır.

Müasir təhsil sisteminin formalaşdırılmasının inkişaf istiqamətləri “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyası”nda ümumi prinsiplər əsasında aşağıdakı kimi ehtiva edilmişdir. “2013-2020-ci illərdə təhsil sahəsinə ayrılan vəsaitlərin ümumi həcmninin ÜDM-dəki payı ilbəil artırılaraq, inkişaf etmiş ölkələrin müvafiq göstəricisi səviyyəsinə çatdırılacaqdır. Təhsildə keyfiyyətin yüksəldilməsi üçün stimullaşdırıcı mexanizmlər yaradılacaq, xüsusən, adambaşına maliyyələşdirmə prinsipinin, həmçinin təhsil sahəsində tətbiqi tədqiqatları, eləcə də innovativ fəaliyyəti təşviqləndirən qrant maliyyələşdirməsinin tətbiqi genişləndiriləcəkdir.

Təhsildə idarəetmənin təkmilləşdirilməsi davam etdiriləcək, bütün maraqlı tərəflərin cəlb olunmasını təmin edən idarəetmə modelinə üstünlük veriləcəkdir. Bu, bütün növ təhsil müəssisələrinin müstəqilliyinin artırılması, ictimaiyyətin (valideyn, şagird, tələbə, yerli icma və s.) geniş cəlb olunması vasitəsilə təhsil ocaqlarının dövlət-ictimai xarakterdə idarə edilməsi, digər müasir idarəetmə texnologiyalarının tətbiqi və s. kimi istiqamətlərdə islahatyönlü tədbirlərlə gerçəkləşdiriləcəkdir. Təhsil sisteminə tənzimləmə və idarəetməni həyata keçirən dövlət orqanlarının funksiya və səlahiyyətləri qabaqcıl beynəlxalq təcrübəyə uyğun müəyyənəşdiriləcək, onların fəaliyyətinin səmərəli əlaqələndirilməsi üçün müvafiq mexanizmlər yaradılacaqdır.

... Şagirdlərin idrak fəallığını, ümumi inkişafını ləngidən mövcud “yaddaş məktəbi”ndən “təfəkkür və düşüncə məktəbi”nə keçidin təmin olunması məqsədi ilə sistemli tədbirlər görülməcəkdir. ... Bölgələrin inkişafı və mütəxəssislərə tələbatı nəzərə alınaraq, regional çoxprofilli kolleclərin yaradılması istiqamətində tədbirlər görülmək, təhsilin keyfiyyətinin

³⁵ <http://xaricdetehsil.edu.gov.az/uploads/Statistika.pdf>

artırılması üçün ilk peşə, orta ixtisas və ali təhsil pillələri üzrə mütəxəssislər hazırlayan təhsil komplekslərinin yaradılmasına başlanılacaqdır.

“Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyası”nda ümumi şəkildə ali təhsil sahəsində aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur:

- ali təhsil müəssisələri üçün universitet şəhərciklərinin (kampusların) və müvafiq texnoparkların yaradılması;

- ali təhsil müəssisələrinin ölkənin sosial-iqtisadi inkişaf tələblərinə uyğun bilik və bacarığa malik mütəxəssis yetişdirməsinə və onların təhsil-tədqiqat-innovasiya mərkəzlərinə çevrilməsinə dəstək verən standartların hazırlanıb tətbiq olunması;

- ali təhsil müəssisələrində aparılan elmi tədqiqatların müasir standartlar səviyyəsinə çatdırılması;

- ali təhsil müəssisələrində elmi tədqiqat işlərinin nəticələrinin tədris prosesində və istehsalatda tətbiqinin təşkil olunması;

- ali təhsil müəssisələrində elmin informasiya təminatının gücləndirilməsi;

- ali təhsil müəssisələrində beynəlxalq elmi əlaqələrin dərinləşdirilməsi;

- təhsil sisteminin informasiyalaşdırılması məqsədilə 2013-2020-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin informasiyalaşdırılmasına dair Dövlət Proqramının qəbul edilməsi;

- özünütəhsilə və ömür boyu təhsilə artan tələbatın ödənilməsi üçün kitabxana fəaliyyətinin modernləşdirilməsi;

- elektron kitabxanaların sayının artırılması;

- distant təhsilin inkişafının dəstəklənməsi;

- ali təhsil müəssisələrində distant təhsilin geniş tətbiq olunması;

- təhsil TV onlayn televiziya kanalının yaradılması və geniş ictimaiyyətə təqdim edilməsi;

- təhsil sisteminin səmərəliliyində, onun nailiyyətlərinin formalaşmasında müəllim amilinin həlledici əhəmiyyətini nəzərə almaqla müəllim hazırlığının gücləndirilməsinə xüsusi önəm verilməsi;

- müəllimlərin təkmilləşdirilməsinin beynəlxalq standartlarla uzlaşdırılması;

- müəllimlər üçün yeni modul-kredit sisteminə əsaslanan stimullaşdırıcı ixtisasartırma sisteminin inkişaf etdirilməsi;

- müəllimlərin karyera inkişafı və fəaliyyətinin stimullaşdırılması;

- qabaqcıl müəllimlərin iş təcrübəsinin yayılması sahəsində müasir tələblərə uyğun mexanizmlərin yaradılması;

- nəticələrə əsaslanan diferensial əmək haqqı və mükafatlandırma sisteminin hazırlanması;

- Azərbaycan təhsilinin dünya və Avropa təhsil məkanına inteqrasiyasının gücləndirilməsi;

- təhsil standartlarının unifikasiyası və Bolonya prosesinin dərinləşməsi ilə yanaşı Azərbaycanın təhsil ocaqlarının, xüsusilə də ali təhsil müəssisələrinin beynəlxalq əlaqələrinin genişləndirilməsinə, təhsil sahəsində həyata keçirilən beynəlxalq proqramlara onların fəal cəlb olunması üçün müvafiq şəraitin yaradılmasına xüsusi fikir verilməsi;

- xarici ölkələrin aparıcı universitetlərində dövlət xətti ilə təhsil alan azərbaycanlı tələbələrin sayının 2015-ci ilədək əhəmiyyətli dərəcədə artırılması;

- xaricdə təhsil alaraq məzun olmuş mütəxəssislərin potensialından ölkənin inkişafında səmərəli istifadə olunmasının təmin edilməsi;

- 2015-2020-ci illər üçün gənclərin xarici ölkələrdə təhsil almasına dair yeni Dövlət Proqramının qəbul edilməsi.

“Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyası üzrə Milli Fəaliyyət Qrupunun yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 29 may tarixli

Sərəncamı³⁶ olmuşdur. Həmin Sərəncamla “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasının icrasını təmin etmək məqsədi ilə dövlət orqanlarının, təşkilatlarının və müəssisələrinin fəaliyyətini təşkil etmək və əlaqələndirmək məqsədi ilə Milli Fəaliyyət Qrupu yaradılmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənablarının təhsil sahəsində həyata keçirdiyi məqsədyönlü və uğurlu siyasətinin növbəti mərhələsi kimi “2011-2021-ci illərdə Azərbaycan təhsilinin inkişafı üzrə Milli Strategiya”nın hazırlanması haqqında 11 iyul 2011-ci il tarixli Sərəncamını³⁷ xüsusi qeyd etmək lazımdır.

Sərəncamda deyilir: ... İnkişafın innovasiya mərhələsinə keçilməsi, rəqabətədavamlı milli iqtisadiyyatın formalaşdırılması və inkişaf dinamikasının sürətləndirilməsi başlıca olaraq insan kapitalı ilə bağlı bir çox məsələlərin öz həllini tapmasını, o cümlədən təhsilin dünya standartlarına cavab verməsini tələb edir. Respublikamızın mövcud potensialı müasir və innovativ təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi üçün geniş imkanlar açmaqla onun iqtisadi inkişafın mühüm amilinə çevrilməsini təmin etməlidir.

Ölkəmizdə informasiya cəmiyyətinin qurulmasını və biliklərə əsaslanan iqtisadiyyata keçidin yeni təhsil modelinə tələbatını nəzərə alaraq “2011-2021-ci illərdə Azərbaycan təhsilinin inkişafı üzrə Milli Strategiya”nın hazırlanması ilə bağlı Dövlət Komissiyası yaradılmışdır.

³⁶ “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyası üzrə Milli Fəaliyyət Qrupunun yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 29 may tarixli 2918 nömrəli Sərəncamı / <http://e-qanun.az/print.php?internal=view&target=1&docid=25866&doctype=0#http://e-qanun.az/print.php?internal=view&target=1&docid=25866&doctype=0#alpiViewDocFirstDoc>

³⁷ 2011-2021-ci illərdə Azərbaycan təhsilinin inkişafı üzrə Milli Strategiya”nın hazırlanması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 11 iyul 2011-ci il tarixli 1624 nömrəli Sərəncamını / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2011, №07, maddə 690

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları tərəfindən uğurla həyata keçirilən təhsil islahatları davamlı xarakter daşıyır. Həyata keçirilən islahatlar kontekstində təhsilin inkişafı sahəsində dövlət siyasətinin əsasını təşkil edən əsas sənədlərdən biri də Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 24 oktyabr tarixli Sərəncamı³⁸ ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”dır.

“Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası” (bundan sonra Dövlət Strategiyası) Azərbaycan Respublikasında səriştəli təhsilverənlərə, ən yeni texnologiyalara əsaslanan infraqurum malik, keyfiyyət nəticələrinə görə dünya ölkələri sırasında qabaqcıl mövqə tutan, iqtisadi cəhətdən dayanıqlı təhsil sistemini yaratmaq məqsədi ilə təsdiq edilmişdir.

Dövlət Strategiyasında tam məntiqi olaraq qeyd edilir ki, insan kapitalının inkişafı iqtisadiyyatın qlobal sistemə uğurlu inteqrasiyası və ölkənin beynəlxalq rəqabətdən daha effektiv faydalanması prosesində ən mühüm şərtlərdən olub, ölkənin təhsil sisteminin başlıca vəzifəsini təşkil edir.³⁹

Prezident İlham Əliyev cənabları tərəfindən qeyd olunanlarla yanaşı, sürətlə modernləşən müasir Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin insan kapitalının inkişafı çağırışlarına cavab verməsi istiqamətində bir sıra önəmli addımlar atılmış və ümumi təhsilin keyfiyyət göstəricilərinin Avropa standartlarına uyğunlaşdırılması sahəsində xeyli iş görülmüş və müasir dövrdə də davam etdirilməkdədir.

³⁸ “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 24 oktyabr tarixli Sərəncamı / <http://president.az/articles/9778>

³⁹ “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 24 oktyabr tarixli Sərəncamı / <http://president.az/articles/9779>

Dövlət Strategiyasında Azərbaycan Respublikasında, keyfiyyət nəticələri və əhatəliliyinə görə dünya ölkələri sırasında aparıcı mövqə tutan, səriştəli müəllim və təhsil menecerlərinə, qabaqcıl texnologiyalara əsaslanan infrastruktura malik təhsil sisteminin yaradılması üçün biri digərini şərtləndirən aşağıdakı beş strateji istiqamət müəyyən edilmişdir:

1) səriştəyə əsaslanan şəxsiyyətyönlü təhsil məzmununun yaradılması;

2) təhsil sahəsində insan resurslarının müasirləşdirilməsi;

3) təhsildə nəticələrə görə cavabdeh, şəffaf və səmərəli idarəetmə mexanizmlərinin yaradılması;

4) müasir tələblərə uyğun və ömür boyu təhsili təmin edən təhsil infrastrukturunun yaradılması;

5) Azərbaycan Respublikasında iqtisadi cəhətdən dayanıqlı və dünyanın aparıcı təhsil sistemlərinin standartları ilə eyni səviyyəyə uyğun təhsil sisteminin maliyyələşdirilməsi modelinin qurulması.

Birinci strateji istiqamət kimi Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununda təsbit edilmiş təhsilin aşağıdakı beş pilləsi üzrə kurikulumların inkişafı əsas hədəf olaraq seçilmişdir:

1) məktəbəqədər təhsil pilləsi;

2) ümumi təhsil pilləsi;

3) ilk peşə-ixtisas təhsil pilləsi;

4) orta ixtisas təhsil pilləsi;

5) ali təhsil pilləsi.

İkinci strateji istiqamət aşağıdakıları özündə ehtiva edir:

1) innovativ təlim metodlarını tətbiq edən, təhsilin məzmununun səmərəli mənimsənilməsinə təmin edən səriştəli təhsilverənin formalaşdırılması;

2) təhsilverənlərin peşəkarlığının yüksəldilməsi;

3) təhsilənlərin nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi üzrə yeni sistemlərin qurulması;

4) təhsilənlərin istedadının aşkar olunması və inkişafı ilə bağlı təlim metodologiyasının yaradılması;

5) xüsusi qayğıya ehtiyacı olanlar üçün inklüziv təlim metodologiyasının yaradılması.

Üçüncü strateji istiqamət mühüm əhəmiyyət kəsb edən aşağıdakı hədəfləri özündə birləşdirir:

1) təhsil sistemində tənzimləmə və idarəetmənin qabaqcıl beynəlxalq təcrübə əsasında müasirləşdirilməsi;

2) təhsil müəssisələrində nəticəyönlü və şəffaf idarəetmə modelinin yaradılması;

3) təhsilin keyfiyyətinin təminatı və idarə olunması üzrə yeni məlumat və hesabat sistemlərinin yaradılması.

Dördüncü strateji istiqamət kimi aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur:

1) təhsil müəssisələrində informasiya-kommunikasiya texnologiyaları əsaslı təlim metodologiyasına uyğun infrastrukturun yaradılması;

2) təhsil müəssisələri şəbəkəsinin rasionallaşdırılması;

3) distant təhsil;

4) istedadlı uşaqlar üçün təhsil və inkişaf;

5) xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlar üçün təhsil və inkişaf;

6) yaşlıların təhsili;

7) peşə-ixtisas və təhsil məsələləri üzrə məsləhət xidmətləri göstərən regional universal mərkəzlərin yaradılması;

8) müasir təminatlı peşə-tədris mərkəzlərinin və komplekslərinin qurulması;

9) müasir təminatlı kampusların yaradılması.

Beşinci strateji istiqamətdə isə aşağıdakılar nəzərdə tutulmuşdur:

1) müxtəlif mənbələrdən istifadə olunmaqla təhsili maliyyələşdirmə mexanizminin təkmilləşdirilməsi;

2) təhsil müəssisələrinin adambaşına maliyyələşdirilməsinə keçidin dəstəklənməsi;

3) ödənişli təhsil xidmətlərinin göstərilməsinin dəstəklənməsi;

4) Təhsilin İnkişafı Fondunun yaradılması.

Dövlət Strategiyasında təhsil sahəsində idarəetmə üzrə islahatların başlıca istiqamətlərini aşağıdakılar təşkil edir:

1) təhsil prosesinin iştirakçıları arasında münasibətlər sisteminin, eləcə də tənzimləmə orqanlarının funksiyaları, səlahiyyətləri və cavabdehliyinin dəqiq müəyyən olunması;

2) təhsil müəssisələrinin idarəetmə səlahiyyətlərinin və təhsilin nəticələrinə görə cavabdehliyinin artırılması;

3) fəaliyyətin monitorinqi və qiymətləndirilməsi;

4) təhsilin keyfiyyətini ölçən göstəricilər sisteminin təkmilləşdirilməsi;

5) təhsilin maliyyələşdirilməsinin onun keyfiyyətinə yönəldilməsi;

6) adambaşına maliyyələşdirmə mexanizminin tətbiqi və bu zəmində stimullaşdırıcı mexanizmlərin gücləndirilməsi;

7) maliyyələşmə mənbələrinin yetərliyinə təmin edilməsi.

Dövlət Strategiyasında təhsil sisteminin başlıca vəzifələri kimi aşağıdakılar müəyyən edilmişdir:

- ölkənin modernləşməsi üçün zəruri olan insan kapitalını inkişaf etdirmək və bununla Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq rəqabət qabiliyyətini yüksəltmək;

- məsuliyyətini dərk edən, demokratiya prinsiplərinə və xalqının milli ənənələrinə, insan hüquq və azadlıqlarına hörmət edən, azərbaycançılıq ideyalarına sadıq olan, müstəqil və yaradıcı düşünən vətəndaş və şəxsiyyət yetişdirmək;

- milli mənəvi və ümumbəşəri dəyərləri qoruyan və inkişaf etdirən, geniş dünyagörüşünə malik olan, təşəbbüsləri və yenilikləri qiymətləndirməyi bacaran, nəzəri və praktiki biliklərə yiyələnən, müasir tərəkürlü və rəqabət qabiliyyətli kadrlar hazırlamaq;

- sistemləşdirilmiş bilik, bacarıq və vərdislərin mənimsənilməsinə və əlavə təhsili təmin etmək, təhsilalanları ictimai həyata və səmərəli əmək fəaliyyətinə hazırlamaq.

Strateji istiqamətlər kimi aşağıdakılar ifadə edilmişdir:

1. Səriştəyə əsaslanan şəxsiyyətyönlü təhsil məzmununun yaradılması.

2. Təhsilalanların fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alan innovativ təlim metodları və texnologiyaları vasitəsilə təhsilin məzmununun səmərəli mənimsənilməsinə təmin edən yüksək nüfuzlu təhsilverənin formalaşdırılması.

3. Nəticələrə görə cavabdeh, şəffaf və səmərəli tənzimləmə mexanizmlərinə malik, dövlət-ictimai xarakterli və dövlət-biznes partnyorluğuna əsaslanan təhsildə yeni idarəetmə sisteminin formalaşdırılması.

4. Müasir tələblərə cavab verən və ömür boyu təhsili təmin edən təhsil infrastrukturunun yaradılması.

5. Təhsilin dayanıqlı və müxtəlif mənbələrdən istifadə olunmaqla yeni maliyyələşdirmə mexanizminin yaradılması.

Prezident İlham Əliyev cənabları tərəfindən yuxarıda qeyd edilənlərdən əlavə olaraq Azərbaycanda hüquqi, demokratik dövlət quruculuğunu davam etdirmək, sivil vətəndaş cəmiyyətinin sürətli inkişafını təmin etmək məqsədilə son dövrlər ərzində müxtəlif sahələr üzrə mühüm əhəmiyyət kəsb edən bir sıra dəyərli, məqsədyönlü Dövlət Proqramları təsdiq və icrası təmin edilmişdir.

Akademik R.Ə.Mehdiyev qeyd edir ki, Azərbaycanın inkişafında 2003-cü ildən başlanmış yeni mərhələnin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, hökumət ölkənin ümumi modernləşməsinə istiqamətlənmiş Dövlət Proqramını həyata keçirməyə başlamışdır. Prezident İlham Əliyev və onun komandası bəzi Asiya dövlətlərinin təcrübəsini öyrənərək özləri üçün müəyyən etmişlər ki, böyük, ambisiyalı məsələlərin həlli üçün qeyri-standart yollar axtarmaq, modernləşməni elmin son nailiyyətləri, yeni texnologiyalar və idarəetmə metodları əsasında həyata keçirmək lazımdır. İqtisadiyyatda, siyasətdə, elm və təhsildə, sosial sahədə, mədəniyyətdə yaradıcı tədqiqatlara əsaslanan innovativ "kreativ" modernləşmə vacibdir. Bu innovativ tədqiqatları real ictimai təcrübədə tətbiq etmək gərəkdir. Dövlət vəzifələri zamanın tələbinə uyğun dərk etməsə, özünü tarixin

arxa planına atacaqdır. İnnovativ modernləşmə öz tipologiyasına görə təkamülüynlü inkişafa yaxındır. Bu, Azərbaycanın inkişaf strategiyasının ruhuna tam cavab verir.⁴⁰

Yekun olaraq belə qənaətə gəlmək olar ki, Azərbaycan dövləti milli xüsusiyyətləri nəzərə almaqla, mütərəqqi təcrübəyə əsaslanaraq, beynəlxalq standartlara uyğun olaraq inkişafın əsas təminatçısı olan **təhsilin milli modelini** yaratmaq əzmindədir. Bu modelin ayrılmaz tərkib hissələrindən biri də yaşlıların təhsilidir. Bütün sahələr üzrə dövlət siyasətinin səmərəli həyata keçirilməsini şərtləndirən əsas amillərdən biri məhz müasir biliklərə yiyələnmiş, elmi və dünya görüşünə malik, səriştəli, ixtisaslı kadr korpusunun formalaşdırılmasıdır. Qeyd edilənlərin fonunda dövlət qulluqçularının əlavə təhsili də xüsusi yer tutur.

II FƏSİL DÖVLƏT QULLUQÇULARININ ƏLAVƏ TƏHSİLİNİN HÜQUQİ TƏMİNATININ ANLAYIŞI VƏ STRUKTURU

2.1. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə hüquq münasibətlərinin anlayışı və məzmunu

Müasir ictimai münasibətlər sistemində təhsil üzrə hüquq münasibətləri, həmçinin onun ayrılmaz tərkib hissəsi olan əlavə təhsil üzrə hüquq münasibətləri böyük əhəmiyyət kəsb edir. Müasir dövlətin sivil normalar üzrə inkişafını şərtləndirən amillərdən biri kimi məhz təhsil çıxış edir. Təhsil qanunvericiliyinə müvafiq olaraq təhsil üzrə hüquq münasibətlərini obyekt, subyekt və məzmun baxımından aşağıdakı qruplar üzrə təsnifləşdirmək olar:

- 1) məktəbəqədər təhsil üzrə hüquq münasibətləri;
- 2) ümumi təhsil (ibtidai təhsil; ümumi orta təhsil) üzrə hüquq münasibətləri;
- 3) tam orta təhsil üzrə hüquq münasibətləri;
- 4) ilk peşə-ixtisas təhsili üzrə hüquq münasibətləri;
- 5) orta ixtisas təhsili üzrə hüquq münasibətləri;
- 6) ali təhsilin bakalavriat səviyyəsi üzrə hüquq münasibətləri;
- 7) ali təhsilin magistratura səviyyəsi üzrə hüquq münasibətləri;
- 8) ali təhsilin doktorantura səviyyəsi üzrə hüquq münasibətləri;
- 9) əlavə təhsil üzrə hüquq münasibətləri.

Bu təsnifat içərisində əlavə təhsil proqramlarının həyata keçirilməsi üzrə hüquq münasibətləri fasiləsiz təhsili şərtləndirməklə böyük əhəmiyyət kəsb edir. Əlavə təhsil şəxsiyyətin, cəmiyyətin və dövlətin inkişafında tutduğu yerə görə bir sıra fərqli xüsusiyyətlərin daşıyıcısıdır. Əlavə təhsil məzmun və mahiyyət baxımından özündə müxtəlif istiqamətləri

⁴⁰ Mehdiyev R.Ə. XXI əsrdə Azərbaycan ideyası kreativ millət kontekstində // Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə. Elmi-nəzəri jurnal. 2012, №2(38), s.125

ifadə edir. Buna görə də, əlavə təhsil üzrə hüquq münasibətləri aşağıdakı istiqamətlər üzrə yaranır:

1. ixtisasartırma üzrə hüquq münasibətləri;
2. kadrların yenidən hazırlanması üzrə hüquq münasibətləri;
3. stajkeçmə və kadrların təkmilləşdirilməsi üzrə hüquq münasibətləri;
4. təkrar ali təhsil üzrə hüquq münasibətləri;
5. təkrar orta ixtisas təhsili üzrə hüquq münasibətləri;
6. dərəcələrin yüksəldilməsi üzrə hüquq münasibətləri;
7. yaşlıların təhsili üzrə hüquq münasibətləri.

Bizim mövzumuzun kontekstində isə dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə hüquq münasibətləri aşağıdakı növlərə bölünür:

1. dövlət qulluqçusunun təcrübə keçməsi üzrə hüquq münasibətləri;
2. dövlət qulluqçusunun yenidən hazırlanma keçməsi üzrə hüquq münasibətləri;
3. dövlət qulluqçusunun ixtisasartırma keçməsi üzrə hüquq münasibətləri.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə hüquq münasibətləri onların dövlət qulluğu münasibətlərinin ayrılmaz tərkib hissəsidir. Dövlət qulluqçusunun əlavə təhsili üzrə hüquq münasibətləri müstəqil hüquq münasibətləri kimi xarakterizə edilə bilməz. Çünki, burada əsas amillərdən biri vətəndaşın dövlət qulluğu vəzifəsində olmasıdır. Məhz vətəndaşın dövlət qulluqçusu statusu qazandıqdan sonra, dövlət qulluğu vəzifəsinin daşıyıcısı olduğu dövrdə dövlət qulluqçusu kimi əlavə təhsil almaq hüququ yaranır. Bir məsələni də nəzərə almaq lazımdır ki, hər bir dövlət qulluqçusu müstəqil olaraq cəmiyyətin bir üzvü kimi, hər bir vətəndaş kimi əlavə təhsil almaq hüququna malikdir. Lakin bu halda yaranan münasibət ümumi prinsiplər üzrə əlavə təhsil almaq hüququnu şərtləndirir

və dövlət qulluqçusunun əlavə təhsilinə dair təminatlar həmin şəxslərə şamil edilmir.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə hüquq münasibətləri xüsusi xarakter daşımaqla yanaşı onların dövlət qulluğu üzrə əmək hüquq münasibətləri sisteminə də daxil olur. Yəni, bu münasibətlər dövlət qulluqçularının əmək fəaliyyəti ilə birbaşa bağlı yaranır. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinə dair münasibətləri tənzimləyən normalar hüququn müxtəlif sahələri üzrə qanunvericilikdə təsbit edilmişdir. Hüququn müxtəlif sahələri üzrə qanunvericilikdə təsbit edilmiş həmin normalar qarşılıqlı vəhdət təşkil etməklə dövlət qulluqçularının əlavə təhsil hüququnu şərtləndirir.

Müsir təhsil sistemində əlavə təhsil hüququ xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununa əsasən əlavə təhsil dedikdə, vətəndaşların hərtərəfli təhsil tələbatını ödəmək məqsədi ilə əlavə təhsil proqramları əsasında verilən təhsil başa düşülür (maddə 1.0.17.)⁴¹.

Əlavə təhsil özünəməxsus daxili komponentlərə malikdir. Bu komponentlərə qanunvericiliyə əsasən bir sıra məsələlər daxil edilmişdir. Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununun 24.1-ci maddəsinə görə əlavə təhsil fasiləsiz təhsilin və peşə hazırlığının tərkib hissəsi olmaqla, peşə-ixtisas təhsilinin hər hansı pilləsini bitirmək haqqında dövlət sənədi olan hər bir vətəndaşın fasiləsiz təhsil almaq imkanını təmin edir və insan potensialının inkişafı, kadrların intellektual və peşə hazırlığı səviyyəsinin yüksəldilməsi və təkmilləşdirilməsi, onların daim dəyişən və yeniləşən əmək şəraitinə uyğunlaşdırılması, yaşlı vətəndaşların ölkənin sosial, iqtisadi, siyasi və mədəni həyatında fəal və səmərəli iştirakının təmin edilməsi vəzifəsini daşıyır.⁴²

Fikrimizcə, daimi bir-biri ilə qırılmaz qarşılıqlı əlaqədə olan və biri digərlərini şərtləndirən üç ünsürün: dövlətin, cəmiyyətin

⁴¹ Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. B., Qanun, 2009

⁴² Yəni orada.

və şəxsiyyətin hərtərəfli, müasir informasiya cəmiyyəti şəraitində davamlı inkişafını digər amillərlə yanaşı əlavə təhsil proqramları vasitəsi ilə də təmin etmək mümkündür.

Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununda əlavə təhsilin əsas təsnifatı aşağıdakı istiqamətlər üzrə təsbit edilmişdir:

1. ixtisasartırma;
2. kadrların yenidən hazırlanması;
3. stajkeçmə və kadrların təkmilləşdirilməsi;
4. təkrar ali təhsil;
5. təkrar orta ixtisas təhsili;
6. dərəcələrin yüksəldilməsi;
7. yaşlıların təhsili.

Bu təsnifatla təhsil hüququnun tərkib hissəsi olan əlavə təhsilin struktur sistemi formalaşdırılmışdır. Əlavə təhsil ixtisasartırma və yenidən hazırlanma qurumlarında, peşə-ixtisas təhsili müəssisələrində yaradılmış müvafiq strukturlarda, stajkeçmə və peşə hazırlığı kurslarında və bu sahə üzrə fəaliyyətinə xüsusi razılıq verilmiş digər müəssisələrdə həyata keçirilir.

Dövlətin idarə edilməsi sahəsində kadr hazırlığı ümumi təhsil sistemində ön sıralarda dayanan məsələlərdən biridir.

Qeyd edilənlərin məcmusu olaraq belə nəticəyə gəlmək olar ki, cəmiyyətlə dövlət arasında əlaqələndirici rol oynayan dövlət qulluqçularının əlavə təhsili ilə bağlı məsələlər məntiqi olaraq onların əlavə təhsil hüququnu şərtləndirir.

Dövlət hakimiyyətinin həyata keçirilməsi sahəsində əsas yerlərdən birini kadr üzrə münasibətlər təşkil edir. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə hüquq münasibətlərini dövlətin kadrların idarə edilməsi üzrə münasibətlər sisteminin ayrılmaz və birbaşa tərkib hissəsi hesab etmək olar. Dövlətin və cəmiyyətin idarə edilməsində kadrların, başqa sözlə dövlət qulluqçularının səmərəli fəaliyyətini təmin edən şərtlər sırasında onların əlavə təhsili öz əhəmiyyətinə görə xüsusilə fərqlənir.

Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 22-1-ci maddəsində⁴³ dövlət qulluqçularının əlavə təhsil hüququnu xarakterizə edən əsas normalar təsbit olunmuş və onların əlavə təhsil hüququnun daxili komponentləri müəyyən edilmişdir. Qanunvericiliyin məzmununa əsasən dövlət qulluqçularının əlavə təhsil hüququnu şərtləndirən elementləri aşağıdakı kimi xarakterizə etmək olar.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili:

1) dövlət qulluqçularının fasiləsiz təhsilinin tərkib hissəsidir;

2) dövlət qulluqçularının peşə hazırlığının tərkib hissəsidir;

3) dövlət qulluqçularının peşə-ixtisas təhsilinin hər hansı pilləsini bitirmək haqqında dövlət sənədinin olmasını şərtləndirir;

4) dövlət qulluqçularının fasiləsiz təhsil almaq imkanını təmin edir;

6) stajçı kimi dövlət qulluğu vəzifəsinə işə qəbul edilmiş şəxslərə də şamil edilir;

7) sınaq müddətinə dövlət qulluğu vəzifəsinə qəbul edilmiş şəxslərə də şamil edilir;

8) dövlət qulluqçularının əlavə təhsil aldığı müddət onların qulluq stajına daxil edilir;

9) dövlət qulluqçularının dövlət qulluğu münasibətləri prosesində üstünlük hüququ qazanmasına səbəb olur.

Dövlət qulluqçusunun əlavə təhsil hüququnun həyata keçirilməsini şərtləndirən bir sıra amillər mövcuddur ki, onların əsası kimi aşağıdakılar çıxış edir:

1) dövlət qulluğunda daha yüksək vəzifəyə təyin edilmə;

2) dövlət qulluğunun ehtiyat kadrlarının siyahısına daxil edilmə;

⁴³ Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə 2 iyun 2008-ci il tarixli 624-IIIQD nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2008, №10, maddə 881

- 3) dövlət qulluqçusunun attestasiyasının nəticəsi;
- 4) dövlət qulluqçusunun xidməti fəaliyyətinin qiymətləndirilməsinin nəticəsi;

5) dövlət qulluqçusunun şəxsi təşəbbüsü.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsil hüququ qanunvericiliklə müəyyən olunmuş istiqamətlər üzrə aşağıdakı təhsil müəssisələrində həyata keçirilir:

- 1) ixtisasartırma və yenidən hazırlanma qurumlarında;
- 2) peşə-ixtisas təhsili müəssisələrində yaradılmış müvafiq strukturlarda;
- 3) stajkeçmə və peşə hazırlığı kurslarında;
- 4) bu sahə üzrə fəaliyyətinə xüsusi razılıq verilmiş digər dövlət təhsil müəssisələrində;
- 5) dövlət qulluqçularının əlavə təhsil almaq üçün ezam edildiyi xarici ölkələrdəki təhsil müəssisələrində;
- 6) digər müvafiq dövlət müəssisələrində.

H.e.d. Ə.H.Rzayevin fikrincə, qanunvericilikdə hər bir dövlət orqanında dövlət qulluğunun məcburi hissəsi və elementi sayılan dövlət qulluqçusunun hazırlığı və ixtisasının artırılması ön plana keçirilir və bu prosesin bütün qulluq fəaliyyəti boyu müntəzəm davam etdirilməsi, yəni dövlət qulluqçusunun daimi hazırlıq, yenidən hazırlıq və təhsilini artırmaq üçün subyektiv hüquqa malik olduğu göstərilir.⁴⁴

Dövlət hakimiyyətinin ictimai münasibətlərin tənzimlənməsi sahəsindəki təzahürü inkişaf tarixi nöqtəyi-nəzərdən həmişə cəmiyyətin siyasi sisteminin funksionallığı ilə birbaşa əlaqədə olmuş və onun əsas elementləri ilə uzlaşmışdır. Dövlət hakimiyyətinin cəmiyyətin funksionallığı ilə əlaqəsinə dair məsələni təhlil edərək T.Parsons belə hesab edir ki, o, cəmiyyətin funksionallığı üçün məqsədləri seçmək iqtidarındadır, bu isə onun inteqrasiya məsələlərinin həllini və

ictimai qarşılıqlı əlaqə normalarının qanuniləşdirilməsini nəzərdə tutur.⁴⁵

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə münasibətləri tənzimləyən hüquq normaları mühüm əhəmiyyətə malikdir. Hüquq normalarının anlayışına dair ədəbiyyatda dəyərli mülahizələr irəli sürülmüşdür. Hüquq nəzəriyyəsinə görə hüquq, onun necə başa düşülməsindən asılı olmayaraq, özünün ictimai münasibətlərə instrumental təsiri ilə müəyyən davranış qaydaları keyfiyyətində ümumi normalar kimi anlaşılır.⁴⁶ Hüquq norması sosial normalar sırasında özünəməxsus əlamətləri ilə fərqləndirici elementlərin daşıyıcısı olmaqla onun xüsusi növü kimi xarakterizə edilir. Sosial münasibətlər sistemini əhatə edən digər normalardan fərqli olaraq hüquq normaları bir sıra spesifik cəhətlərə malikdir. Hüquq normalarını digər sosial normalardan fərqləndirən əlamətlərə hüquq nəzəriyyəsində aşağıdakılar daxil edilmişdir. Birincisi, ümumi xarakterli olması, bir növ şəxslərdən, onların iradə istəklərindən asılı olmayaraq ictimai münasibətlərin bütün üzvlərinə aiddiyi ilə; ikincisi, hüquq norması, məsələn, əlaqədən fərqli olaraq, insanların zahiri davranışını nizamlamağa çağırılmış, o, müəyyən əmələ hesablanaraq onların iradəsinə və təfəkkürünə ünvanlanmışdır; üçüncüsü, hüquq norması digər normalardan onu təsdiq edən subyektə görə fərqlənir. Norma dövlət onu tanıdıqdan sonra hüquqi olur.⁴⁷

İctimai münasibətləri ümumi prinsiplər üzrə tənzim edən normalar hüquqi normalara çevrilənə qədər də mövcud ola bilər. Həmin normalara dair müddəalar tədqiqatçı alimlər tərəfindən elmi mülahizələrlə əsaslandırılır, müvafiq ictimai münasibətlərin

⁴⁴ Rzayev Ə.H. Dövlət qulluğunun hüquqi əsasları. B., Elm, 2011, s.308

⁴⁵ Категории политической науки: Учебник для студентов вузов. Под ред. А.Ю.Мельвиля. М.: МГИМО(У) МИД РФ, РОССПЭН, 2002, с.140

⁴⁶ Ümumi hüquq və dövlət nəzəriyyəsi: Dərslük / V.V.Lazarevin redaktorluğu ilə. Bakı: Qanun, 2007, s.187

⁴⁷ Ümumi hüquq və dövlət nəzəriyyəsi. Dərslük. V.V.Lazarevin redaktorluğu ilə. B., Qanun, 2007, s.187

subyektləri tərəfindən isə, ümumi qayda kimi tətbiq edilir. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, real ictimai münasibətlərdə istifadə edilən normalar səlahiyyətli dövlət hakimiyyət orqanları tərəfindən müvafiq normativ hüquqi aktlarda təsbit edildikdən, onun tətbiqi mexanizmləri, tərəflərin hüquq və vəzifələri, hüquq pozuntusu hesab edilən hallar, pozulmuş hüquqların müdafiəsi üsulları müəyyənləşdirildikdən sonra həmin norma hüquq norması kimi qəbul edilir. Qeyd edilənlərin məntiqi mahiyyəti hüquq normasının digər bir fərqli elementini xarakterizə edir. Belə ki, digər sosial normalardan fərqli olaraq hüquq norması hakimiyyət səlahiyyətli dövlət orqanı tərəfindən qəbul edilir, onun vasitəsilə həyata keçirilməsinə təminat verilir və dövlət məcburetmə mexanizmi ilə müdafiə olunur.

Nəzəriyyədə hüquq normasına aşağıdakı kimi analiz verilmişdir. Hüquq norması - ictimai münasibət iştirakçılarının hüquq və vəzifələrini müəyyən edən və tənzimləyən, onların davranışının nümunəsi, etalonu və miqyası kimi çıxış edən dövlətin tanındığı və təmin etdiyi ümumməcburi qaydadır⁴⁸.

Ümumi davranışın hüquqauyğun kriteriyası kimi hüquq norması çıxış edir. Bununla da hüquq norması formal xarakter alaraq, təcrübi məsələlərin real həllini müəyyən etməklə konkretlik keyfiyyətlərinin daşıyıcısı olur. Bir məsələni də nəzərə almaq lazımdır ki, məzmun baxımından hüquq normalarının konkretliyi ona mütləq quruluş vermək mənasını ifadə etmir. Belə ki, hüquq sistemlərinin inkişafını şərtləndirən amillərdən biri də ondan ibarətdir ki, o, ictimai münasibətlərin fərdi tənzimləmə xüsusiyyətlərindən uzaqlaşmaqla, ictimai münasibətləri tənzimləyən qaydaları daha da ümumiləşdirməli və təkmilləşdirməlidir.

⁴⁸ Ümumi hüquq və dövlət nəzəriyyəsi. Dərslik. V.V.Lazarevin redaktorluğu ilə. B., Qanun, 2007, s.187

Hüquq nəzəriyyəsində göstəriləndiyi kimi hər bir norma əsasən üç elementdən ibarət strukturu: hipoteza, dispozisiya və sanksiyanı özündə ehtiva edir.

Hipoteza normanın fəaliyyətini təmin edən şəraitlərdən ibarətdir. Dispozisiya davranış qaydasının mahiyyətini və məzmununu, dövlətin mühafizə etdiyi hüquq və vəzifələri ifadə edir. Sanksiya normanın dispozisiyasında göstərilənə əməl edilməsini, yaxud da əksinə, göstərilən qaydanın pozulması nəticəsində müvafiq olaraq təltif etmə və ya cəzalandırma tədbirlərini (pozitiv, yaxud neqativ nəticələri) nəzərdə tutur. Qeyd edilən struktur elementinə malik olmayan hüquq norması özünün tənzimedicilik funksiyasını icra edə bilməz.

Hüquq normaları müəyyən mənada nisbi olaraq tənzimedicilik və mühafizəedicilik növlərə bölünür. Hər bir norma insanın iradəsinə və düşüncəsinə təsir etməklə onun davranışını tənzimləyir. Tenzimedicilik normaları hüquq müəyyənedicilik normaları kimi ifadə edilir. Tenzimedicilik normaları ictimai münasibətlərin subyektlərinə aid hüquq və vəzifələri müəyyən etməklə davranışları birbaşa tənzimləmək imkanlarına malik olur. Hüquq sahələrinin normaları əsasən ictimai münasibətlərin mühafizəsi üzrə ixtisaslaşırlar. Öz növbəsində tənzimedicilik normaları vəzifəqoyucu, qadağanedicilik və səlahiyyətvericilik normalara bölünür.

Vəzifəqoyucu və qadağanedicilik normaları bir qayda olaraq imperativ xarakter daşıyır, yəni hər hansı geri çəkilməni istisna edir. Səlahiyyətvericilik normaları daha çox dispozitiv kateqoriyaya aid edilir, yəni aid olduğu subyektin davranışında tərəfdaşla razılaşmaya imkan yaradır. Elə o əsaslarda müəyyən şəraitlərdə başlıca davranış variantından geri çəkməyə yol verən, ikinci dərəcəli seçən fakultativ normaları fərqləndirirlər. Əgər bir neçə davranış variantından biri - daha məqbulu məsləhət görülürsə, bu norma tövsiyyəedicilik norma adlanır. Əgər norma realizasiya zamanı heç bir digər variantı imkan vermirsə, onun fəaliyyət şəraitini və sanksiyasını tamlıqla ifadə edərsə, həmin

normanı mütləq-müəyyən adlandırırlar.⁴⁹ Hüquq normalarına xas olan əsas elementlərdən biri də onların funksiyalarıdır.

Hüquq normalarında təsbit edilmiş müddəlar dövlət hakimiyyətinin həyata keçirilməsində kadr münasibətlərinin mühüm elementlərini də özündə ehtiva edir. Bu normalar dövlət qulluğunun təşəkkülü dövründən başlayaraq dövlət qulluğu münasibətlərini, həmçinin dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə münasibətlərin tənzimlənməsində əsas rola malikdirlər. Fikrimizcə, həmin normalara dövlətin siyasi strategiyasının bir hissəsi kimi, dövlət qulluğu institutunun səmərəli funksiya göstərməsinin hüquqi təminatının forması kimi diqqət yetirmək daha məqsədəmüvafiq olardı. Bunun məntiqi mahiyyəti ondan ibarətdir ki, cəmiyyətin və dövlətin idarə edilməsinin real potensialı məhz dövlət qulluğunda cəmlənmişdir. Bu isə, dövlət qulluqçularının peşə fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinə xidmət edən əlavə təhsilin normativ hüquqi tənzimlənməsinin xarakterini və istiqamətini müəyyən edir.

Hüquqi tənzimlənmə (latın sözü olub “regulare”dən əmələ gəlmiş, qaydaya salmaq, müəyyən qaydaya tabe etmək mənasını ifadə edir) ictimai münasibətlərə, onların ictimai tələbatlara uyğun olaraq qaydaya salınması, onların mühafizəsi, inkişafı məqsədi ilə normativ-təşkilati təsiridir.⁸⁷ Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin hüquqi tənzimlənməsinin tədqiqat obyektinə müvafiq olaraq onun predmeti kimi dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinə dair hüquq normalarında təsbit edilmiş müddəaların uyğunlaşdırılması, onların normal funksionallıq şəraitində saxlanılması, dövlətin həmin ictimai münasibətlərə hüquq normalarının vasitəsi ilə təsiri çıxış edir.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin hüquqi tənzimlənməsi üzrə ictimai münasibətlər, başqa sözlə hüquqi

tənzimlənmənin obyektini çoxşaxəli xarakter daşdığına görə onların subyektləri kimi aşağıdakılar çıxış edirlər:

- 1) dövlət orqanları;
- 2) dövlət orqanlarının struktur bölmələri;
- 3) dövlət orqanları üzrə dövlət qulluğu hüquq münasibətlərinin digər iştirakçıları;
- 4) daimi dövlət qulluğuna qəbul edilmiş dövlət qulluqçuları;
- 5) dövlət qulluğu vəzifəsinə stajçı kimi qəbul edilmiş dövlət qulluqçuları;
- 6) dövlət qulluğu vəzifəsinə sınaq müddətinə qəbul edilmiş dövlət qulluqçuları;
- 7) dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə müvafiq təhsil proqramlarını yerinə yetirən dövlət təhsil müəssisələri;
- 8) dövlət təhsil müəssisələrinin rəhbər vəzifəli şəxsləri;
- 9) dövlət təhsil müəssisələrinin professor-müəllim heyəti;
- 10) dövlət təhsil müəssisələrinin tədris-köməkçi heyəti;
- 11) əlavə təhsil üzrə dövlət baza təcrübə müəssisələri.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə hüquq münasibətlərini tənzimləyən normaların təsnifatını aşağıdakı kimi aparmaq olar:

1) Dövlət və ya onun adından çıxış edən dövlət orqanları ilə dövlət qulluqçuları arasında yaranan ictimai münasibətləri tənzim edən hüquq normaları. Bu normalar dövlət qulluqçularının büdcə vəsaitləri hesabına yaranan əlavə təhsil hüququna dair müddələri özündə birləşdirir. Bununla yanaşı həmin normalar subyektlər arasında digər hüquq münasibətləri kompleksinin yaranmasına səbəb olur. Ümumiyyətlə, həmin normalar dövlət qulluqçularının təlimə cəlb edilməsi ilə bağlı hüquq münasibətlərinin yaranmasını şərtləndirir.

2) Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkili qaydasını, yəni dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin növünü, formasını, müddətini, maliyyə təminatını, tədris-metodiki təminatını, əlavə

⁴⁹ Ümumi hüquq və dövlət nəzəriyyəsi. Dərslük. V.V.Lazarevin redaktorluğu ilə. B., Qanun, 2007, s.189-190

⁸⁷ Алексеев А.А. Теория права. М.: 1994, с.145

təhsil proqramları üzrə minimum standartları və s. bu tip münasibətləri tənzim edən normalar.

3) Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilə cəlb edilməsini müəyyən edən normativ hüquqi aktların yuxarı dövlət hakimiyyət orqanları tərəfindən qəbul edilməsi ilə bağlı dövlət orqanları arasında yaranan münasibətləri tənzim edən normalar.

4) Müxtəlif dövlət hakimiyyəti orqanları arasında qarşılıqlı əlaqələrin və qarşılıqlı tabeliliyin yaranmasını, onların bu sahədə işinin koordinasiyasını, dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin həyata keçirilməsi üzrə metodik rəhbərlik və nəzarət üzrə münasibətləri tənzim edən normalar.

5) Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə işin birgə təşkili ilə bağlı, bu fəaliyyətin, yəni dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə dövlət sifarişinin müəyyən edilməsi, koordinasiyası və uyğunlaşdırılması ilə bağlı dövlət orqanları arasında yaranan münasibətləri tənzim edən normalar.

6) Dövlət orqanları ilə əlavə təhsil proqramlarını həyata keçirən dövlət təhsil müəssisələri arasında yaranan ictimai münasibətləri tənzim edən normalar. Bu tip münasibətləri tənzim edən normaları iki növ üzrə fərqləndirmək olar: 1) dövlət orqanları ilə əlavə təhsil proqramlarını həyata keçirən dövlət təhsil müəssisələri arasında yaranan münasibətlərin təşkili, onlara rəhbərlik və həmin təhsil müəssisələrinin fəaliyyətinə nəzarət üzrə münasibətləri tənzim edən normalar; 2) dövlət qulluqçularının əlavə təhsilə cəlb edilməsi və əlavə təhsillə bağlı maliyyə vəsaitlərinin hesablanması üzrə münasibətləri tənzim edən normalar.

7) Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilini həyata keçirən müxtəlif dövlət təhsil müəssisələri arasında yaranan münasibətləri, həmçinin, təhsil müəssisələri ilə onların struktur bölmələri arasında yaranan münasibətləri tənzim edən normalar. Bu tip normalarla tənzimlənən münasibətləri iki istiqamət üzrə fərqləndirmək olar: 1) biri digərinə tabe olmayan əlavə təhsil proqramını həyata keçirən dövlət təhsil müəssisələrinin

fəaliyyətinin koordinasiyası və uyğunlaşması üzrə münasibətləri tənzim edən normalar; 2) biri digərinə tabe struktur bölmələrinə rəhbərlik və nəzarət üzrə münasibətləri tənzim edən normalar.

8) Əlavə təhsil proqramını həyata keçirən dövlət təhsil müəssisələri ilə əlavə təhsilə göndərilmiş dövlət qulluqçuları, başqa sözlə müdavimlər arasında yaranan münasibətləri tənzim edən normalar. Bu normalarla tənzimlənən ictimai münasibətlər təhsil prosesində tərəflərin hüquq və vəziflərinin mövcudluğu ilə şərtlənir.

9) Dövlət təhsil müəssisələri ilə əlavə təhsil proqramı üzrə təlimə cəlb edilmiş ixtisaslı mütəxəssislər - dövlət hakimiyyət orqanlarında bu və ya digər vəzifə tutan şəxslərlə, professor-müəllim heyəti, həmçinin tədris-köməkçi heyət arasında yaranan münasibətləri tənzim edən normalar.

Hüquq normalarının və normativ hüquqi aktların digər əsaslar üzrə təsnifatına: hüquqi qüvvəsinə görə, hüquqi tənzimləmə mexanizmində təyinatına görə, zamana, məkana və subyektə görə, universallıq dərəcəsinə görə və s. daxildir. Hüquq normalarının və normativ hüquqi aktların təsnifatına dair məsələ hüquq ədəbiyyatında kifayət qədər geniş tədiq olunmuşdur.⁵⁰

Dövlət qulluqçuları vəzifə öhdəliklərinin, başqa sözlə əmək funksiyalarının yerinə yetirilməsi üçün öz ixtisas səviyyəsini tələb olunan dərəcədə saxlamağa borcludur. Dövlət qulluqçusu tutduğu vəzifə üzrə tələb olunan peşə hazırlığı səviyyəsinə malik olmaqla yanaşı müvafiq qanunvericiyə bələd olmalı, həyata keçirdiyi qulluq fəaliyyətinin faktiki və hüquqi aspektləri üzrə innovativ dəyişiklikləri mütəmadi olaraq izləməli, yeni dövlət idarəetmə mexanizmlərini mənimsəməli, mütərəqqi üsul və metodları öyrənməli və tətbiq etməlidir. Bununla bərabər onu da nəzərə almaq lazımdır ki, dövlət qulluğuna qəbul olmaq, bir qayda olaraq, eyni işin və ya fəaliyyət növünün yerinə

⁵⁰ Краснянский В.Э., Денисов Ю.А. Нормы социалистического права // Теория государства и права. Л., 1987, с.351-369; Корнев А.П. Нормы административного права и их применение. М., 1978

yeterilməsi perspektivi ilə bağlı deyil. Eyni peşələrin məzmunu mütəmadi olaraq zəruri dəyişikliklərə məruz qalır. Buna görə də, dövlət qulluğu münasibətləri dövründə mütəmadi olaraq əlavə təhsil proqramlarını mənimsəmə dövlət qulluqçularının başlıca vəzifələrindən biri kimi xarakterizə edilir.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə hüquq münasibətlərinin əsas subyektləri hesab edilən dövlət orqanları, dövlət qulluqçuları və dövlət təhsil müəssisələri arasında qarşılıqlı əlaqə demək olar ki, əksər hallarda formal xarakter daşıyır. Dövlət təhsil müəssisəsi ilə əlavə təhsilə cəlb edilmiş dövlət qulluqçusu obyektiv olaraq birgə şəraitdə fəaliyyət göstərmələrinə baxmayaraq dövlət qulluqçularını təhsilə cəlb edən müvafiq dövlət orqanları faktiki olaraq bu prosesdən kənar qalırlar. Lakin təcrübə göstərir ki, Avropanın Almaniya, Fransa kimi ölkələrində dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə hüquq münasibətlərinin tərəflərinin - subyektlərin qarşılıqlı əlaqəsinin səmərəli sistemi formalaşmışdır. Tərəflərin öhdəlikləri bir qayda olaraq, müvafiq tədris proqramlarının hazırlanması, onun həyata keçirilməsi mərhələsində hər bir tərəfin məsuliyyətini və əldə edilən biliklərin nəticəsi olaraq həmin mütəxəssislərdən səmərəli istifadəni müəyyən edən üçtərəfli inzibati müqavilə vasitəsi ilə müəyyən edilir. Fikrimizcə, sınaqdan keçmiş və səmərəli elementləri ilə diqqəti cəlb edən bu tip müsbət təcrübələrdən milli şərait nəzərə alınmaqla istifadə edilməsi təqdирə layiq olardı.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin hüquqi tənzimlənməsi dedikdə, onların inkişafına səbəb olan yeni keyfiyyətə nail olma prosesinin normativ hüquqi tənzimlənməsi, dövlət qulluqçularının əlavə təhsilə olan ehtiyacının faktiki əsaslar üzrə yaranması, diplomdan sonrakı təhsilin davamlılığına olan marağı təmin edən konkret stimullar sistemi başa düşülür.⁵¹

⁵¹ Məmmədov O.C. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsil hüququnun anlayışı // Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə. Elmi-nəzəri jurnal. 2013, №01 (41), s.148

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə hüquq münasibətlərinin sistemli yanaşma metodu ilə təhlili göstərir ki, dövlət qulluqçularının əlavə təhsili sahəsində yaranan hüquq münasibətləri müstəqil obyektə, subyektlərə və məzmununa malikdir. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə ictimai münasibətləri hüquq münasibətlərinin özünəməxsus elementləri ilə xarakterizə edilən xüsusi növü kimi ifadə etmək olar. Bu sahədə yaranan münasibətləri tənzimləyən hüquq normaları müstəqil, xüsusiləşdirilmiş qrupda birləşməklə, daxili vəhdət təşkil etməklə, ictimai münasibətlərin müvafiq sahə üzrə tənzimlənməsinin bütün zəruri elementlərini özündə ehtiva edir. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsil hüquq institutu dövlət qulluğu münasibətlərini tənzimləyən müxtəlif hüquq sahələrinin alt institutu kimi ifadə edilir. Buna görə də, dövlət qulluqçularının əlavə təhsil hüquq institutunun başlıca təyinatı kimi, onların əlavə təhsilinə dair münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsinin kompleks təminatı çıxış edir.

Dövlət qulluğu münasibətlərinə dair qanunvericilik bazası təkmilləşdirilərkən dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə münasibətlərin tənzimlənməsinə yönəlmiş hüquq normalarının onlara daxil edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Nəticə etibarilə, bir sıra hüquq sahələrinin - konstitusiyaya, inzibati, mülki, əmək, sosial təminat, təhsil, maliyyə və digərlərinin müvafiq normalarının dövlət qulluğu hüququnun tərkib hissəsi olaraq kompleks normalar sistemində birləşməsi və tətbiqi zəruridir. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsil hüququna dair münasibətləri tənzim edən normaların təkmilləşdirilməsi dövlət qulluğu haqqında qanunvericiliyin əsas inkişaf istiqamətlərindən biri hesab etmək olar.

2.2. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin normativ hüquqi əsasları

Hüququn maddi mənbəyi dedikdə, cəmiyyətin həyatında yaranan obyektiv tənzimləmə zərurəti və qanunvericinin dərk etməli olduğu ictimai münasibətlər anlaşılır. Bunun mahiyyətini

isə, sosial münasibətlərin məcmusunun, ictimai münasibətlərin iştirakçılarının davranışını müəyyən edən qaydaların ümumməcburi xarakter daşmasına dair təsəvvürlərin qanunvericidə formalaşması ilə izah etmək olar. Hüquq düşüncəsində mövcud olmayan qanun hüququn ideya mənbəyində ola bilməz. Bu tələbatı anlayaraq, dövlət birbaşa olaraq müəyyən edilmiş hüquq normasını formullaşdırır, yaxud həyatda artıq təşəkkül tapmış davranış qaydalarını sanksiyalaşdırır və bununla da onlara hüquq norması keyfiyyəti verir. Sözügedən mənada hüquq düşüncəsi hüququn ideoloji mənbəyi kimi (bu sözün geniş mənasında) çıxış edir.⁵²

Hüququn mənbələri maddi, ideoloji və tarixi növlərə bölünür. Müasir dövrdə qeyd edilən ənənəvi bölgüyə mənəvi və beynəlxalq hüquqi mənbələr də əlavə edilir. Beynəlxalq hüquq normalarına dair məsələ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının bir sıra müddəalarında təsbit edilmişdir. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının “Azərbaycan dövləti” adlanan 7-ci maddəsinin ikinci hissəsində qeyd edilir ki, “Azərbaycan Respublikasında dövlət hakimiyyəti daxili məsələlərdə yalnız hüquqla xarici məsələlərdə isə yalnız Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn müddəalarla məhdudlaşır”. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının “Beynəlxalq münasibətlərin prinsipləri” adlanan 10-cu maddəsində isə təsbit ediləndir ki, “Azərbaycan Respublikası başqa dövlətlərlə münasibətlərini hamılıqla qəbul edilmiş beynəlxalq hüquq normalarında nəzərdə tutulan prinsiplər əsasında qurur”. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının “Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sistemində daxil olan aktlar” adlanan 148-ci maddəsində isə Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sistemində daxil olan normativ hüquqi aktların

⁵² Ümumi hüquq və dövlət nəzəriyyəsi. Dərslük. V.V.Lazarevin redaktorluğu ilə. B., Qanun, 2007, s.164

təsnifatı verilmiş və “Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsidir” kimi ifadə edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 151-ci maddəsində “Beynəlxalq aktların hüquqi qüvvəsi”nə dair məsələ aşağıdakı kimi təsbit edilmişdir: “Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sistemində daxil olan normativ hüquqi aktlar ilə (Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və referendumla qəbul edilən aktlar istisna olmaqla) Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələr arasında ziddiyyət yaranarsa, həmin beynəlxalq müqavilələr tətbiq edilir”.⁵³

AFR-in Əsas Qanununun 25-ci maddəsinə görə, “beynəlxalq hüququn ümumi normaları Federasiya hüququnun tərkib hissəsidir. Onlar Federasiya qanunları qarşısında üstünlüyə malikdir, federal ərazilərin sakinləri üçün birbaşa olaraq hüquq və vəzifələr doğurur”. Analoji norma Yaponiya (maddə 98), Yunanıstan (maddə 28), İspaniya (maddə 93-96) konstitusiyalarında da öz əksini tapmışdır.⁵⁴

İctimai münasibətlərin subyektlərinin malik olduqları bütün hüquqlar birbaşa olaraq onların hər birinə məxsusdur. Həmin hüquqlar qanunvericilikdə dövlətin iradəsinin ifadəsi kimi təsbit edilməklə hüquq normalarına çevrilmişdir. Hüquq nəzəriyyəsində subyektiv hüquqlar kimi aşağıdakılar ifadə edilir:

- 1) hüquq subyektlərinin mövcud hüquqlarının məcmusu;
- 2) onların davranışının mümkün meyarı, yaxud öz maraqları daxilində fəaliyyət-göstərmək imkanı yaradan azadlıq miqyası;

⁵³ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2009

⁵⁴ Ümumi hüquq və dövlət nəzəriyyəsi. Dərslük. V.V.Lazarevin redaktorluğu ilə. B., Qanun, 2007, s.165

3) rəsmi tanınan, dövlətin müdafiə və mühafizə etdiyi hüquq və azadlıqlar.⁵⁵

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə münasibətləri tənzim edən bir sıra normativ hüquqi aktlar mövcuddur. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin hüquqi tənzimlənməsinin əsas mənbələri sırasına aşağıdakı normativ hüquqi aktlar daxildir:

- Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası;
- Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu;
- Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu;
- Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi;
- Azərbaycan Respublikasının digər müvafiq Qanunları;
- Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin əlavə təhsil proqramlarını həyata keçirən dövlət ali təhsil müəssisələrinin yaradılması və onların Nizamnamələrinin təsdiq edilməsi barədə Fərmanları;
- Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin müvafiq istiqamətlər üzrə Dövlət Proqramlarının təsdiq edilməsi barədə Fərmanları;
- Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin “Dövlət qulluqçusunun əlavə peşə təhsilinin növü, forması, müddəti və maliyyə təminatı Qaydaları”nın təsdiq edilməsi barədə 2009-cu il 19 mart tarixli Qərarı;
- Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin “Əlavə təhsilin məzmunu, təşkili və əlavə təhsilin hər hansı istiqaməti üzrə təhsil almış şəxslərə müvafiq sənədin verilməsi Qaydası”nın təsdiq edilməsi haqqında 2010-cu il 6 sentyabr tarixli Qərarı;
- müvafiq beynəlxalq və digər hüquqi aktlar.

Prezident İlham Əliyev cənabları tərəfindən yuxarıda qeyd edilənlərdən əlavə olaraq Azərbaycanda hüquqi, demokratik

dövlət quruculuğunu davam etdirmək, sivil vətəndaş cəmiyyətinin sürətli inkişafını təmin etmək məqsədi ilə son dövrlər ərzində müxtəlif sahələr üzrə mühüm əhəmiyyət kəsb edən bir sıra dəyərli Dövlət Proqramları təsdiq edilmiş və icraya yönəldilmişdir.

Həyata keçirilən islahatların təminat vasitələrindən biri kimi dövlət qulluğunun səmərəliliyi çıxış edir. Dövlət qulluğunun səmərəliliyi isə dövlət qulluqçularının peşəkar fəaliyyəti ilə sıx bağlıdır. Müasir dövlət qulluğunu şərtləndirən amillər sistemində dövlət hakimiyyətinin həyata keçirilməsi, hüquqi, demokratik vətəndaş cəmiyyətinin sürətli inkişafının təmin edilməsi və dövlətlə cəmiyyət arasında münasibətlərin tənzimlənməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və digər qanunvericilik aktlarına uyğun olaraq dövlətin məqsədlərinin və funksiyalarının həyata keçirilməsi sahəsində dövlət qulluqçularının öz vəzifə səlahiyyətlərini, peşə fəaliyyətlərini layiqincə yerinə yetirməsini təmin edən şərtlərdən bir də onların əlavə təhsilidir. Dövlət qulluqçularının mütəmadi olaraq müasir dövrün tələblərinə cavab verən, yeni, qabaqcıl dünya və milli təcrübəyə əsaslanan əlavə peşə təhsili proqramları üzrə, fəaliyyət göstərdikləri sahəyə dair yenilikləri, texnikanın, texnologiyaların, hüququn, siyasətin, iqtisadiyyatın və elmin digər mütərəqqi sahələrinin mövcud və perspektiv məsələlərini əhatə edən biliklərə yiyələnməsi, əldə edilmiş biliklərin təcrübədə səmərəli tətbiqi aktuallığı ilə fərqlənən məsələlərdən biridir.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin hüquqi təminatları sistemində əsas yerlərdən birini 1991-ci il 18 oktyabr tarixli “Azərbaycan Respublikasının Dövlət Müstəqilliyi haqqında” Konstitusiya Aktı tutur.⁵⁶ Dövlət müstəqilliyinin elan edilməsi

⁵⁵ Ümumi hüquq və dövlət nəzəriyyəsi. Dərslük. V.V.Lazarevin redaktorluğu ilə. B., Qanun, 2007, s.166

⁵⁶ Azərbaycan Respublikasının Dövlət Müstəqilliyi haqqında Konstitusiya Aktı / Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Məlumatı, 1991, №19-20, maddə 335

digər sahələrdə olduğu kimi təhsil sahəsində də mühüm dəyişikliklərin həyata keçirilməsini zəruri etmişdir.

Azərbaycan Respublikasının 1995-ci il 12 noyabr tarixli Konstitusiyasının 42-ci maddəsində⁵⁷ isə hər bir vətəndaşın təhsil almaq hüququ təsbit edilməklə təhsil hüququnun təmin edilməsi sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsipləri və təhsil fəaliyyətinin tənzimlənməsinin ümumi şərtləri müəyyən edilmişdir. Azərbaycan Respublikasında təhsil dünyəvi və fasiləsiz xarakter daşımaqla, vətəndaşın, cəmiyyətin və dövlətin maraqlarını əks etdirən strateji əhəmiyyətli prioritet fəaliyyət sahəsi kimi xarakterizə olunur. Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun vətəndaşların hərtərəfli təhsil tələbatını ödəmək məqsədi ilə əlavə təhsil proqramlarının həyata keçirilməsini nəzərdə tutan 24-cü maddəsinə görə əlavə təhsil ... insan potensialının inkişafı, kadrların intellektual və peşə hazırlığı səviyyəsinin yüksəldilməsi və təkmilləşdirilməsi, onların daim dəyişən və yeniləşən əmək şəraitinə uyğunlaşdırılması, ... vəzifəsini daşıyır.⁵⁸

Dövlət qulluqçularının əlavə təsilinin hüquqi təminatları sistemində əsas mənbə Azərbaycan Respublikasının 1995-ci il 12 noyabr tarixli ilk milli Konstitusiyasıdır.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ümummilli lider Heydər Əliyevin sərəliyi ilə Azərbaycan Respublikasının yeni Konstitusiya layihəsini hazırlayan komissiya tərəfindən hazırlanmış, 12 noyabr 1995-ci ildə ümumxalq səsverməsində (referendumda) qəbul edilmiş və 1995-ci il 27 noyabr tarixində qüvvəyə minmişdir.

Azərbaycan Respublikasında uğurla həyata keçirilən islahatlar ölkənin sürətli inkişafını şərtləşdirməklə yeni ictimə münasibətlərin meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur. Bu isə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının təkmilləş-

dirilməsinə, bir sıra əlavə və dəyişikliklər edilməsinə gətirib çıxarmışdır. Bunun nəticəsi olaraq Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına 2002-ci il avqustun 24-də ümumxalq səsverməsi ilə (referendumla) qəbul edilərək dəyişikliklər, 2009-cu il martın 18-də ümumxalq səsverməsi ilə (referendumla) qəbul edilərək əlavələr və dəyişikliklər edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının Preambulasında deyilir:

Azərbaycan xalqı özünün çoxəsrlik dövlətçilik ənənələrini davam etdirərək, “Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi haqqında” Konstitusiya aktında əks olunan prinsipləri əsas götürərək, bütün cəmiyyətin və hər kəsin firavanlığının təmin edilməsini arzulayaraq, ədalətin, azadlığın və təhlükəsizliyin bərqərar edilməsini istəyərək, keçmiş, indiki və gələcək nəsillər qarşısında öz məsuliyyətini anlayaraq, suveren hüququndan istifadə edərək, təntənəli surətdə aşağıdakı niyyətlərini bəyan edir:

- Azərbaycan dövlətinin müstəqilliyini, suverenliyini və ərazi bütövlüyünü qorumaq;
- Konstitusiya çərçivəsində demokratik quruluşa təminat vermək;
- vətəndaş cəmiyyətinin bərqərar edilməsinə nail olmaq;
- xalqın iradəsinin ifadəsi kimi, qanunların aliliyini təmin edən hüquqi, dünyəvi dövlət qurmaq;
- ədalətli iqtisadi və sosial qaydalara uyğun olaraq, hamının layiqli həyat səviyyəsini təmin etmək;
- ümumbəşəri dəyərlərə sadiq olaraq, bütün dünya xalqları ilə dostluq, sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşamaq və bu məqsədlə qarşılıqlı fəaliyyət göstərmək.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası yuxarıda sadalanan ülvə niyyətlərlə ümumxalq səsverməsi - referendum yolu ilə qəbul edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının ilk milli Konstitusiyasında bəyan edilmiş həmin ülvə niyyətlərə nail olmanı şərtləndirən

⁵⁷ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. B., Hüquq ədəbiyyatı, 2009

⁵⁸ Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. B., Qanun, 2009

strateji əhəmiyyətli əsas amillərin ən vaciblərindən biri məhz milli təhsilin inkişafıdır.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının "Dövlətin ali məqsədi" adlanan 12-ci maddəsində təsbit edilmişdir ki, İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi dövlətin ali məqsədidir.⁵⁹ Bu Konstitusiyada sadalanan insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun tətbiq edilir.⁶⁰

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının "Sosial inkişaf və dövlət" adlı 16-cı maddəsində isə təsbit edilmişdir ki, Azərbaycan dövləti xalqın və hər bir vətəndaşın rifahının yüksəldilməsi, onun sosial müdafiəsi və layiqli həyat səviyyəsi qayğısına qalır. Azərbaycan dövləti mədəniyyətin, təhsilin, səhiyyənin, elmin, incəsənətin inkişafına yardım göstərir, ölkənin təbiətini, xalqın tarixi, maddi və mənəvi irsini qoruyur".⁶¹

Dos. F.T.Nağıyevin fikrincə, sosial-iqtisadi qrupa daxil olan hüquq və azadlıqlar bütün digər hüquq və azadlıqlar əsasdır. Sosial-iqtisadi hüquqlar mülkiyyət, əmək münasibətləri, sağlamlıq, istirahət, təhsil kimi sahələri əhatə edir və şəxsiyyətin maddi, mənəvi, fiziki və digər sosial əhəmiyyətli tələbat və maraqlarının təmin olunmasına xidmət edir.⁶²

⁵⁹ Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki (Referendum) Komissiyasının 30 mart 2009-cu il tarixli 19/86 nömrəli Qərarı ("Azərbaycan" qəzeti 31 mart 2009-cu il, № 66, Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009-cu il, № 03, maddə 158) ilə 12-ci maddənin I hissəsinə "azadlıqlarının" sözündən sonra ", Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsinin" sözləri əlavə edilmişdir.

⁶⁰ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2009

⁶¹ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2009

⁶² Nağıyev F.T. Konstitusiya hüququ. Mühazirə mətnləri. Bakı: Qanun, 2011, s.93-94

Təhsil hüququ insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları sırasında mədəni hüquqlar sisteminə daxildir. Təhsil üzrə münasibətləri tənzim edən əsas hüquq normaları Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının "Təhsil hüququ" adlanan 42-ci maddəsində aşağıdakı kimi, həmçinin insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqlarına dair normaları özündə birləşdirən bir sıra digər müvafiq müddəalarında ümumi prinsiplər əsasında, beynəlxalq hüquq normalarına uyğun olaraq təsbit edilmişdir: Hər bir vətəndaşın təhsil almaq hüququ vardır. Dövlət pulsuz icbari ümumi orta təhsil almaq hüququnu təmin edir. Təhsil sistemində dövlət tərəfindən nəzarət edilir. Maddi vəziyyətdən asılı olmayaraq istedadlı şəxslərin təhsili davam etdirməsinə dövlət zəmanət verir. Dövlət minimum təhsil standartlarını müəyyən edir.⁶³

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsbit olunmuş təhsil hüququnun təmin edilməsi sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsipləri və təhsil fəaliyyətinin tənzimlənməsinin ümumi şərtləri Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə beynəlxalq hüquq normalarına uyğun olaraq, vətəndaş cəmiyyətinin əsas elementlərini özündə birləşdirməklə təsbit edilmişdir. Azərbaycan Respublikasında təhsil dünyəvi və fasiləsiz xarakter daşıyır. Təhsil hər bir vətəndaşın, cəmiyyətin və dövlətin maraqlarını əks etdirən strateji əhəmiyyətli prioritet fəaliyyət sahəsi kimi xarakterizə edilir. Azərbaycan Respublikasında təhsil insan hüquqları haqqında beynəlxalq konvensiyalara və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı digər beynəlxalq müqavilələrə əsaslanır. Təhsil milli-mənəvi və ümumbəşəri dəyərlərin prioritetliyi əsasında dünya təhsil sistemində inteqrasiya olunaraq inkişaf edir.⁶⁴

⁶³ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2009

⁶⁴ Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. B., Qanun, 2009

Təhsil haqqında qanunvericilik sistemində aşağıdakılar daxildir:

- 1) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası;
- 2) Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu;
- 3) təhsil sahəsinə aid olan digər normativ hüquqi aktlar;
- 4) Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr.

Təhsil qanunvericiliyinin əsas məqsədi kimi aşağıdakılar ifadə edilir:

- 1) təhsil sahəsində vətəndaşların konstitusiya hüququnun təmin edilməsi;
- 2) təhsil sahəsində vətəndaşların konstitusiya hüququnun qorunması;
- 3) icra strukturlarının hüquqlarının düzgün müəyyən edilməsi;
- 4) icra strukturlarının vəzifələrinin düzgün müəyyən edilməsi;
- 5) təhsilənlərin hüquqlarının düzgün müəyyən edilməsi;
- 6) təhsilənlərin vəzifələrinin düzgün müəyyən edilməsi;
- 7) təhsilənlərin hüquqlarının düzgün müəyyən edilməsi;
- 8) təhsilənlərin vəzifələrinin düzgün müəyyən edilməsi;
- 9) fiziki şəxslərin hüquqlarının düzgün müəyyən edilməsi;
- 10) fiziki şəxslərin vəzifələrinin düzgün müəyyən edilməsi;
- 11) hüquqi şəxslərin hüquqlarının düzgün müəyyən edilməsi;
- 12) hüquqi şəxslərin vəzifələrinin düzgün müəyyən edilməsi;
- 13) yuxarıda qeyd edilən subyektlər arasında yaranan münasibətlərin tənzimlənməsi;
- 14) təhsil sisteminin sərbəst fəaliyyəti üçün hüquqi təminatların yaradılması;
- 15) təhsil sisteminin inkişafı üçün hüquqi təminatların yaradılması.

Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu aşağıdakı təhsil müəssisələrinə şamil edilmir:

- Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən dini təhsil müəssisələrinə;
- xarici dövlətlərin diplomatik nümayəndəlikləri və konsulluqları yanında fəaliyyət göstərən təhsil müəssisələrinə.

Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 3-cü maddəsi ilə təhsil sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsipləri müəyyən edilmişdir.⁶⁵ Bu prinsiplərin sırasına: humanistlik; demokratiklik; bərabərlik; millilik və dünyəvilik; keyfiyyətlik; səmərəlilik; fasiləsizlik, vəhdətlik, daimilik; varislik; liberallaşma; inteqrasiya kimi ümumbəşəri dəyərləri özündə birləşdirən əsas prinsiplər daxil edilmişdir. Təhsil sahəsində dövlət siyasətinin qeyd olunan əsas prinsiplərinin hər biri xüsusi və mürəkkəb tərkib hissəsinə malik olmaqla Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarının təhsil hüququna dövlət təminatının başlanğıc ideyalarını özündə ehtiva edir. Həmin maddədə təhsil sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsiplərinin məzmununa daxil olan əsas komponentlər aşağıdakı kimi ifadə edilmişdir:

Təhsil sahəsində dövlət siyasətinin humanistlik prinsipi dedikdə, milli və ümumbəşəri dəyərlərin, şəxsiyyətin azad inkişafının, insan hüquqları və azadlıqlarının, sağlamlığın və təhlükəsizliyin, ətraf mühitə və insanlara qayğı və hörmətin, tolerantlıq və dözümlülüyn prioritet kimi qəbul olunması anlaşılır.

Təhsil sahəsində dövlət siyasətinin demokratiklik prinsipi özündə, təhsilənlərin azad düşüncə ruhunda tərbiyə edilməsi, təhsilin dövlət-ictimai əsaslarla təşkilində və idarə edilməsində səlahiyyət və azadlıqların genişləndirilməsi, təhsil müəssisələrinin muxtariyyətinin artırılmasını birləşdirir.

⁶⁵ Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. B., Qanun, 2009

Təhsil sahəsində dövlət siyasətinin bərabərlik prinsipi dedikdə, bütün vətəndaşların bərabər şərtlər əsasında təhsil almasına imkanlar yaradılması və təhsil hüququnun təmin olunması anlaşılır. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsil hüququnun həyata keçirilməsinə təminat verən qanunvericilik bazasında təsbit edilmiş müddəalar da məhz bu prinsipə əsaslanır. Təhsil hüququ ümumi xarakter daşdığına görə dövlət qulluqçularının əlavə təhsili də onların təhsil hüququnun tərkib hissəsidir.

Təhsil sahəsində dövlət siyasətinin millilik və dünyəvilik prinsipi - milli və ümumbəşəri dəyərlərin qorunması və onların dialektik vəhdətinin təmin edilməsi əsasında dünyəvi təhsil sisteminin yaradılması və inkişaf etdirilməsindən ibarətdir.

Təhsil sahəsində dövlət siyasətinin keyfiyyətlik prinsipi dedikdə, təhsilin mövcud standartlara, normalara, sosial-iqtisadi tələblərə, şəxsiyyətin, cəmiyyətin və dövlətin maraqlarına uyğunluğu başa düşülür.

Təhsil sahəsində dövlət siyasətinin səmərəlilik prinsipi - təhsilin və elmi yaradıcılığın daim inkişaf edən, faydalı və son nəticəyə istiqamətlənən müasir metodlarla təşkili kimi xarakterik əlamətlərə malikdir.

Təhsil sahəsində dövlət siyasətinin fasiləsizlik, vəhdətlik, daimilik prinsipi - mövcud təhsil standartları, tədris proqramları və planları əsasında təhsilin bir neçə səviyyədə əldə edilməsi imkanı, təhsilin ayrı-ayrı pillələri arasında sıx dialektik qarşılıqlı əlaqənin təmin olunması və onun insanın bütün həyatı boyu ardıcıl davam etməsini ehtiva edir. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili də fasiləsizlik, vəhdətlik, daimilik prinsiplərinə əsaslanır.

Təhsil sahəsində dövlət siyasətinin varislik prinsipi təhsil sahəsində əldə olunmuş bilik və təcrübənin ardıcıl olaraq növbəti nəsə (dövrə) ötürülməsidir.

Təhsil sahəsində dövlət siyasətinin liberallaşma prinsipi təhsil sahəsinin və təhsil fəaliyyətinin açıqlığının genişləndirilməsindən ibarətdir.

Təhsil sahəsində dövlət siyasətinin inteqrasiya prinsipi isə milli təhsil sisteminin dünya təhsil sisteminə səmərəli formada qoşulması, uyğunlaşması və qovuşması əsasında inkişafıdır.

Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikası Qanunun 4-cü maddəsində Azərbaycan Respublikasında təhsilin əsas məqsədi kimi aşağıdakılar ifadə edilmişdir.⁶⁶

- Azərbaycan dövləti qarşısında öz məsuliyyətini dərk edən, xalqının milli ənənələrinə və demokratiya prinsiplərinə, insan hüquqları və azadlıqlarına hörmət edən, vətənpərvərlik və azərbaycançılıq ideyalarına sadıq olan, müstəqil və yaradıcı düşünən vətəndaş və şəxsiyyət yetişdirmək;

- milli-mənəvi və ümumbəşəri dəyərləri qoruyan və inkişaf etdirən, geniş dünyagörüşünə malik olan, təşəbbüsləri və yenilikləri qiymətləndirməyi bacaran, nəzəri və praktiki biliklərə yiyələnən, müasir təfəkkürlü və rəqabət qabiliyyətli mütəxəssis-kadrlar hazırlamaq;

- sistemləşdirilmiş bilik, bacarıq və vərdişlərin mənimsənilməsinə və ixtisasın daim artırılmasını təmin etmək, təhsilənləri ictimai həyata və səmərəli əmək fəaliyyətinə hazırlamaq.

Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 5-ci maddəsi⁶⁷ ilə təhsil hüququna dair dövlət təminatının əsas istiqamətlərinə aşağıdakılar daxil edilmişdir:

- Dövlət hər bir vətəndaşın təhsil alması üçün müvafiq şəraitin yaradılmasına təminat verir və təhsilin hər hansı pilləsindən, səviyyəsindən və formasından məhrum edilməsinə yol vermir;

- Dövlət cinsindən, irqindən, dilindən, dinindən, siyasi əqidəsindən, milliyyətindən, sosial vəziyyətindən, mənşəyindən, sağlamlıq imkanlarından asılı olmayaraq, hər bir vətəndaşa

⁶⁶ Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. B., Qanun, 2009

⁶⁷ Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. B., Qanun, 2009

təhsil almaq imkanı yaradılmasına və ayrı-seçkiliyə yol verilməsinə təminat verir;

- Dövlət mülkiyyət formasından asılı olmayaraq, bütün təhsil müəssisələrinə işə qəbulda, vəzifələrə təyin olunmada və ya seçilmədə, əməyin stimullaşdırılmasında, təhsil müəssisələrinə qəbul olunmada, təhsilalanların təqəüdlə təmin edilməsində, ixtisasların seçilməsində, biliyin qiymətləndirilməsində, məzunların işlə təmin edilməsində, təhsilin növbəti pillədə davam etdirilməsində, ixtisasın artırılmasında və təhsil sahəsində digər məsələlərdə kişilər və qadınlar üçün bərabər imkanlar yaradılmasını təmin edir;

- Dövlət hər bir vətəndaşın icbari ümumi orta təhsil almaq hüququnu təmin edir. Dövlət təhsil müəssisələrində hər bir təhsilalan pulsuz ümumi təhsil almaq hüququna malikdir. Dövlət orta ixtisas təhsilində və ali təhsilin hər bir səviyyəsində qanunvericiliyə uyğun olaraq təhsilalanların yalnız bir dəfə pulsuz təhsil almaq hüququnu təmin edir;

- Dövlət əmək bazarının tələblərinə uyğun olaraq təhsil müəssisələrinə ixtisaslı kadr hazırlığı üçün dövlət sifarişləri verir və məzunların müvafiq işlə təmin olunmasına şərait yaradır;

- Dövlət maddi vəziyyətindən asılı olmayaraq, istedadlı şəxslərin təhsilini davam etdirməsinə təminat verir, sosial müdafiəyə ehtiyacı olanların təhsil almasına şərait yaradır;

- Dövlət milli təhsil ənənələrinin qorunmasına, inkişafına və innovasiyaların tətbiqinə təminat verir;

- Dövlət xaricdə yaşayan azərbaycanlıların təhsili ilə bağlı xüsusi layihələr və proqramlar həyata keçirir.

Yuxarıda qeyd olunanlara əsasən demək olar ki, təhsil hüququ sistemində əlavə təhsil hüququ xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununa əsasən əlavə təhsil dedikdə, vətəndaşların hərtərəfli təhsil

tələbatını ödəmək məqsədi ilə əlavə təhsil proqramları əsasında verilən təhsil başa düşülür (maddə 1.0.17.).⁶⁸

Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununda dövlət qulluqçularının əlavə təhsili ilə bağlı bir sıra normalar təsbit edilmişdir. Dövlət qulluqçusunun malik olduğu hüquqlardan biri də onun əlavə təhsil almaq hüququdur. Həmin Qanunun 19.0.4-cü maddəsində dövlət qulluqçusunun əlavə təhsili və qulluq vəzifələrinin yerinə yetirilməsinə münasibəti nəzərə alınmaqla qulluqda irəli çəkilmək və ya dövlət maaşının məbləğinin artırılması iddiasında olmaq hüququ təsbit edilmişdir. Həmin Qanunda dövlət qulluqçuları üçün nəzərdə tutulmuş təminatlar sistemində onların əlavə təhsili də xüsusi yer tutmuşdur. Qanunun 21.1.5-ci maddəsində dövlət qulluqçusunun müvafiq istiqamət üzrə əlavə təhsil almasına dövlət təminatı verilmişdir.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili ilə bağlı məsələləri tənzim etmək məqsədilə Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununa “Dövlət qulluqçusunun əlavə təhsili” adlı 22-1-ci maddə əlavə edilmişdir.⁶⁹ Həmin maddəyə görə, dövlət qulluqçusunun əlavə təhsili fasiləsiz təhsilin və peşə hazırlığının tərkib hissəsi olmaqla, peşə-ixtisas təhsilinin hər hansı pilləsini bitirmək haqqında dövlət sənədi olan hər bir dövlət qulluqçusunun (o cümlədən stajçı kimi və sınaq müddətinə qəbul edilmiş şəxslərin) fasiləsiz təhsil almaq imkanını təmin edir. Dövlət qulluqçusunun əlavə təhsil aldığı müddət onun qulluq stajına daxildir.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsil alması üçün əsas kimi aşağıdakılar çıxış edir:

- dövlət qulluğunda daha yüksək vəzifəyə təyin edilmə;

⁶⁸ Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. B., Qanun, 2009

⁶⁹ “Dövlət qulluğu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə 2 iyun 2008-ci il tarixli 624-IIIQD nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2008-ci il, №10, maddə 881

- dövlət qulluğunun ehtiyat kadrlarının siyahısına daxil edilmə;
- dövlət qulluqçusunun attestasiyasının nəticəsi;
- dövlət qulluqçusunun xidməti fəaliyyətinin qiymətləndirilməsinin nəticəsi;
- dövlət qulluqçusunun şəxsi təşəbbüsü.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsil alması həmin dövlət orqanının rəhbəri tərəfindən müəyyən edilir. Dövlət qulluqçusunun əlavə təhsili ixtisasartırma və yenidən hazırlanma qurumlarında, peşə-ixtisas təhsili müəssisələrində yaradılmış müvafiq strukturlarda, stajkeçmə və peşə hazırlığı kurslarında və bu sahə üzrə fəaliyyətinə xüsusi razılıq verilmiş digər müəssisələrdə qanunvericiliklə müəyyən olunmuş istiqamətlərdə həyata keçirilir. Dövlət qulluqçusu əlavə təhsil almaq üçün xarici ölkələrə ezam edilə bilər. Dövlət qulluqçusunun əlavə təhsili qulluqkeçmədən ayrılmaqla, qismən ayrılmaqla və ya ayrılmaqla həyata keçirilir. Dövlət qulluqçusunun əlavə təhsilinin növü, forması, müddəti və maliyyə təminatı Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilən qaydalarla tənzimlənir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin, Azərbaycan Respublikası Məhkəmə-Hüquq Şurasının və Azərbaycan Respublikası İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) aparatlarında, habelə 2-ci-5-ci kateqoriya dövlət orqanlarında ali hüquq təhsili tələb edən vəzifələrdə qulluq keçən dövlət qulluqçuları mütəmadi olaraq Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyinin Ədliyyə Akademiyasında peşə hazırlığına və ixtisasının artırılmasına cəlb edilirlər.

Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 29.9-cu maddəsində müsahibə zamanı nəzərə alınan göstəricilər sırasına “müvafiq vəzifənin tələblərinə uyğun olaraq əlavə təhsil alma” da daxil edilmişdir (maddə 29.9.3).

Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 31-ci maddəsi ilə dövlət qulluqçularının attestasiyası ilə bağlı məsələlər müəyyən edilmişdir. İnzibati və yardımçı vəzifələri tutan hər bir dövlət qulluqçusunun Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununda başqa hal nəzərdə tutulmayıbsa, beş ildə bir dəfədən çox olmayaraq attestasiyadan keçirilməsinin əsas məqsədləri sırasına “dövlət qulluqçusunun əlavə təhsilinə zərurət dərəcəsinin müəyyənləşdirilməsi” də daxil edilmişdir (maddə 31.4.3).

Attestasiya komissiyası attestasiyanın nəticələri əsasında ayrı-ayrı dövlət qulluqçuları haqqında aşağıdakı əsaslandırılmış tövsiyələri verə bilər (maddə 31.13):

- ayrı-ayrı dövlət qulluqçularının qazandıqları müvəffəqiyyətlərə görə mükafatlandırılması;
- ayrı-ayrı dövlət qulluqçularının irəli çəkilmək üçün ehtiyat kadrlar siyahısına daxil edilməsi;
- attestasiyadan keçən dövlət qulluqçularının müvafiq istiqamət üzrə əlavə təhsilə cəlb edilməsi;
- attestasiyadan keçən dövlət qulluqçularının qulluq fəaliyyətinin, işinin nəticələrinin yaxşılaşdırılması;
- attestasiyadan keçən dövlət qulluqçularının aşağı vəzifəyə keçirilməsi və ya tutduğu vəzifədən azad edilməsi.

Attestasiya komissiyasının verdiyi qiymət əsas götürülərək, tövsiyələr nəzərə alınmaqla və qüvvədə olan qanunvericiliyə uyğun olaraq ayrı-ayrı dövlət qulluqçularının xidməti fəaliyyətlə bağlı müvafiq istiqamət üzrə əlavə təhsilə cəlb edilməsi haqqında qərarlar dövlət qulluqçusunun qulluq keçdiyi dövlət orqanının rəhbəri tərəfindən qəbul edilir (maddə 31.18).

Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 32-ci maddəsi ilə dövlət qulluqçusunun “Dövlət qulluğunda irəli çəkilmək hüququ” tənzimlənir. Dövlət qulluqçusunun dövlət qulluğunda irəli çəkilmək hüququ dövlət qulluqçularının öz vəzifələrini müvəffəqiyyətlə və vicdanla yerinə yetirməsi, vakant vəzifə olması, habelə vakant vəzifənin

tələblərinə uyğun olaraq əlavə təhsiləlmənin nəticələri nəzərə alınmaqla həyata keçirilir (maddə 32.2).

Müasir Azərbaycanın yaradıcısı və qurucusu ulu öndər Heydər Əliyev dövlət idarəçiliyi sahəsi üçün mütəxəssis hazırlığı işinin müasir tələblərə uyğun qurulması, onların peşəkar səviyyələrinin artırılması, dövlət idarəçilik sahəsində elmi tədqiqatların aparılmasının təşkili və həmin sahənin analitik-informasiya təminatının möhkəmləndirilməsi məqsədi ilə 3 yanvar 1999-cu il tarixli Fərmanı⁷⁰ ilə dövlət idarəçiliyi üçün kadr hazırlığı əməsini özündə uğurla davam etdirən Bakı Sosial İdarəetmə və Politologiya İnstitutunun bazası əsasında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasını yaratmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 2009-cu il 19 mart tarixli qərarı ilə “Dövlət qulluqçusunun əlavə peşə təhsilinin növü, forması, müddəti və maliyyə təminatı Qaydaları” təsdiq edilmişdir.⁷¹

H.ə.d. Ə.H.Rzayev haqlı olaraq qeyd edir ki, dövlət qulluqçularının hazırlığı mürəkkəb və çoxşaxəli məsələdir. O, özündə dövlət qulluqçularının elmi nəzəri və siyasi təhsili, iş təcrübəsinin genişləndirilməsini, təhsilin yeniləşməsi və zənginləşməsi üçün müxtəlif forma və istiqamətləri birləşdirir.⁷² Dövlət qulluğu münasibətləri üzrə normativ hüquqi aktlar dövlət qulluğu haqqında qanunvericilik sistemini yaratmaqla özündə: konstitusiya, inzibati, əmək, sosial təminat, mülki, təhsil,

⁷⁰ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1999-cu il 3 yanvar tarixli 60 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999, №01, maddə 13

⁷¹ “Dövlət qulluqçusunun əlavə peşə təhsilinin növü, forması, müddəti və maliyyə təminatı Qaydaları”nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2009-cu il 19 mart tarixli 44 nömrəli Qərarı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009, №03, maddə 201

⁷² Rzayev Ə.H. Dövlət qulluğunun hüquqi əsasları. B., Elm, 2011, s.308

maliyyə və s. hüquq normalarını birləşdirir. Müasir Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə münasibətləri tənzimləyən və onların həyata keçirilməsi üsullarını və metodlarını müəyyən edən bir sıra normativ hüquqi aktlar qəbul edilmişdir. Müəyyən statuslu müxtəlif növ normativ hüquqi aktların qüvvədə olmasına baxmayaraq, dövlət qulluğu münasibətləri sistemində xüsusi əhəmiyyət kəsb edən dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə münasibətləri tənzimləyən müvafiq hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi prosesinin sürətləndirilməsinə müasir dövrdə xüsusi ehtiyac vardır. Dövlət qulluqçularının peşəkarlıq səviyyəsinin artırılmasına yönəlmiş əlavə təhsilin nəticəsinə uyğun olaraq, onların sosial, hüquqi və təşkilati statusunun yüksəlməsini təmin edən, dövlət orqanlarında kadr qulluğunun statusunun artırılmasına təminat verən normativ hüquqi aktların, o cümlədən sistemləşdirilmiş normativ hüquqi aktın qəbul olunmasına müasir dövrdə böyük zərurət vardır.

Normativ hüquqi aktlar haqqında Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Qanununda⁷³ qanunvericiliyin sistemləşdirilməsinə və məcəllələşdirməyə müvafiq anlayışlar verilmişdir. Qanunvericiliyin sistemləşdirilməsi dedikdə, normativ hüquqi aktların nizama salınması, onların daxili uzlaşdırılmış vahid sistemə çevrilməsi üzrə fəaliyyət anlaşılır. Məcəllələşdirmə dedikdə isə, normativ hüquqi aktların forma və məzmun baxımından yenidən işlənməsi yolu ilə vahid normativ hüquqi aktlarda birləşdirilməsi başa düşülür.

Dövlət qulluğu haqqında qanunvericiliyin müxtəlif istiqamətlər üzrə normativ hüquqi aktlarda təsbit edilmiş normalarını uzlaşdırmaqla onların sistemləşdirilməsi və məcəllələşdirilməsi zəruridir. Bu sistemləşdirmə prosesində dövlət qulluqçularının

⁷³ Normativ hüquqi aktlar haqqında Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2011, №02, maddə 69

təhsili, o cümlədən onların əlavə təhsili üzrə münasibətləri tənzimləyən hüquq normalarının da xüsusi yer tutması zəruridir.

Dövlət qulluğu münasibətləri sisteminə daxil olan və dövlət qulluğu sahəsində fəaliyyət göstərən subyektləri aşağıdakı kimi təsnifləşdirmək olar:

1) icra hakimiyyəti orqanlarının aparatlarında dövlət qulluğu keçən qulluqçular;

2) qanunvericilik hakimiyyəti orqanlarının aparatlarında dövlət qulluğu keçən qulluqçular;

3) məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının aparatlarında dövlət qulluğu keçən qulluqçular;

4) dövlət qulluğunun xüsusi növü olan prokurorluq, ədliyyə, milli təhlükəsizlik, müdafiə, fəvqəladə hallar, sərhəd xidməti, xüsusi dövlət mühafizə xidməti, miqrasiya xidməti, daxili işlər, gömrük, vergi, xarici işlər və feldyeger rabitəsi orqanlarında, Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankında dövlət qulluğunda çalışan şəxslər;

5) dövlət qulluğunun xüsusi növü üzrə orqanların (Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı istisna olmaqla) aparatlarında çalışan və hərbi və ya xüsusi rütbəsi olmayan şəxslər (dövlət qulluqçusu olmayan işçilər – xadimə, dalandar, bağban, gözətçi, ocaqçı, ixtisas dərəcəsi olmayan fəhlə və s. istisna olmaqla);

6) dövlət qulluğu münasibətlərinin xüsusi subyektləri kimi: Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Milli Məclisinin deputatları, Baş naziri və onun müavinləri, məhkəmələrinin hakimləri, İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsmanı), mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının rəhbərləri və onların müavinləri, Mərkəzi Seçki Komissiyasının sədri, sədr müavinləri, katibi və üzvləri, Hesablama Palatasının sədri, sədr müavinini və auditorları, yerli icra hakimiyyəti orqanlarının rəhbərləri (başçıları), Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin deputatları, Baş naziri və onun müavinləri, mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının rəhbərləri, hərbi qulluqçular.

Fikrimizcə, dövlət qulluğu üzrə hüquq münasibətlərinin subyektlərinin hüquqi vəziyyəti ilə bağlı normaların sistemləşdirilməsi, vahid qanunvericilik aktında – məcəllədə təsbit edilməsi dövlət qulluğunun vahid sisteminin yaranması ilə nəticələnərdi. Dövlət qulluğu vəzifələrinin konkret təsnifatının aparılması, dövlət qulluqçusuna ümumi anlayışın verilməsi, o cümlədən siyasi, inzibati və yardımçı vəzifələr üzrə dövlət qulluqçularına ayrı-ayrılıqda anlayışların qanunvericilikdə təsbit edilməsi, dövlət qulluğuna qəbulun müxtəlif növlər üzrə sistemləşdirilməsi və spesifiklik nəzərə alınmaqla vahid qəbul qaydalarının müəyyən edilməsi və s. bu kimi məsələlər üzrə təkmilləşdirilmə aparmaqla qanunvericilikdəki boşluqların aradan qaldırılmasına və dövlət qulluğuna dair qanunvericiliyin sistemləşdirilməsinə nail olmaq mümkündür.

Yuxarıda qeyd edilənlərin yekunu olaraq nəticə etibarlı ilə belə qənaətə gəlmək olar ki, dövlət qulluğuna dair qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsini şərtləndirən iki aktın - "Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğunun təkmilləşdirilməsinə dair İslahat Proqramı"nın və Azərbaycan Respublikasının Dövlət Qulluğu Məcəlləsinin qəbul edilməsi zəruri məsələlərdən biridir.

2.3. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkilati-hüquqi təminatları

Dövlət qulluğu sisteminin təkmilləşdirilməsi məsələsi bir sıra zəruri cəhətləri ilə xarakterizə edilir. Həmin məsələlərdən bir də dövlət qulluğunun təminatlarıdır. Dövlət qulluğunun təminatları sistemində dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkilati-hüquqi təminatı spesifik cəhətlərə malikdir. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkilati-hüquqi təminatı bir-biri ilə qarşılıqlı vəhdətdə olan aşağıdakı iki mühüm cəhəti özündə ehtiva edir:

1) dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkilati-hüquqi təminatı onların əmək fəaliyyətinin professionallaşdırılması

proseslərini nəzərə almaqla aşağıdakı məqsədlər üzrə realizə edilir:

- peşəkarlıq prinsipinin reallaşdırılması;
- səlahiyyətlik prinsipinin reallaşdırılması;
- dövlət tərəfindən vahid kadr siyasətinin həyata keçirilməsi;
- dövlət orqanlarının sabit fəaliyyətinə təminat verən normativ-metodiki bazanın yaradılması.

2) dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkilati-hüquqi təminatı dövlət hakimiyyəti orqanlarının strukturunda mərkəzi konstruksiyanın – dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə fəaliyyəti formalaşdıran, koordinasiya və nəzarət edən subyektlərin iyerarxiyasının yaradılmasını nəzərdə tutur.

Fikrimizcə, dövlət qulluğunun təşkilati-hüquqi təminatı sahəsində mövcud olan ictimai münasibətlərin müasir dövrün tələbləri səviyyəsində tənzimlənməsini təmin etmək məqsədilə elmi müddəalara əsaslanan dövlət layihələrinin və proqramlarının işlənməsi və həyata keçirilməsi aktual və zəruri aspektləri ilə xarakterizə olunan məsələlərdən biridir.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili dövlətin həm təhsil siyasətinin, həm də kadr siyasətinin ayrılmaz tərkib hissəsi olmaqla mahiyyətcə eyni və məzmunca müxtəlif məqsədlərə xidmət edir. Bu, bir tərəfdən vətəndaşların dövlət qulluqçusu statusuna malik təbəqəsinin fasiləsiz təhsil hüququnun təmin edilməsinə yönəldilmiş, digər tərəfdən isə, dövlətin kadr potensialını gücləndirmək, dövlət orqanlarını ixtisaslı kadrlarla təmin etmək məqsədi ilə dövlət qulluqçularının əlavə təhsil hüququnun həyata keçirilməsinə istiqamətləndirilmiş bir siyasətdir.

H.ə.d. Ə.H.Rzayevin fikrincə, hər bir cəmiyyətin həyatında və fəaliyyətində dövlət idarəetmə sistemində kadr siyasəti öz təyinatına, mahiyyətinə və roluna görə mühüm sosial-siyasi təzahür kimi çıxış edir. İctimai və iqtisadi münasibətlərin tənzimlənmə təcrübəsi göstərir ki, mürəkkəb və kompleks

təzahür kimi kadr siyasəti normativ-hüquqi, təşkilati, elmi-təcrübə mexanizmi vasitəsilə həyata keçirilir. Hazırda kadr siyasəti idarəetmədə, politologiyada və başqa sahələrdə aktual problemlərdən biridir.⁷⁴ Dövlətin kadr siyasətinin məzmununu onun fəaliyyəti ilə şərtləndirmək tam məntiqli olar. N.Y.Nazarenko haqlı olaraq belə hesab edir ki, kadr xidmətinin strukturu onun fəaliyyətinin əsas istiqamətləri üzrə formalaşır. Bura: 1) heyətin formalaşması (komplektləşmə, öyrənilmə, hazırlıq, azad olunma); 2) heyətin bölgüsü və paylanması (ilkin yerləşdirmə, peşəyə uyğunlaşma, yerdəyişmə); 3) heyətin fəaliyyəti üçün şəraitin yaradılması (əməyin mühafizəsi, tibbi və sosial təminatın təşkili, stimullaşdırıcı metodların tətbiqi); 4) idarəetmə strukturunun təkmilləşdirilməsi, idarəetmə sisteminin, təşkilati layihələşmənin, formalaşma prosesinin idarə edilməsinin təhlilini həyata keçirmək⁷⁵ kimi amillər daxil edilmişdir. Dos. N.Ş.Hüseynovanın fikrincə, kadr siyasətinin məzmununu demografik proseslərin, təhsilin və peşə yönümünün, məşğulluğun idarəçiliyi sahəsində həyata keçirilən dövlət və ictimai tədbirlərin məcmusu təşkil edir.⁷⁶

Dövlətin kadr korpusunun əsas hissəsini dövlət qulluqçuları təşkil edir. Kadr anlayışının mahiyyəti isə ədəbiyyatda əsasən üç əlamət üzrə xarakterizə edilir. Bu əlamətlərin sırasına: 1) işçinin nisbətən davamlı peşə ixtisasına, xüsusi hazırlığa malik olması; 2) onun mövcudluğu və həyat təminatının əsas mənbəyi olan daimi xarakterli qulluq - əmək fəaliyyəti; 3) əmək kollektivində işçinin fəaliyyəti və vəzifələrinin icrasını, faktiki işlədiyi təşkilatın funksiyasını realizə və təmin edən sosial vəzifə

⁷⁴ Rzayev Ə.H. Dövlət qulluğunun hüquqi əsasları. Bakı: Elm, 2011, s.432

⁷⁵ Назаренко Н.Ю. Государственная служба Российской Федерации. Изд-во второе. М.: Экзамен, 2007, s.117

⁷⁶ Hüseynova N.Ş. Dövlət qulluğu və kadr siyasəti. Monoqrafiya. Bakı, Adiloğlu, 2013, s.205

mövqeyinə malik olması⁷⁷ kimi mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələlər daxil edilmişdir. Kadr texnologiyasının məzmunu ya insan imkanları haqqında məlumat almağa, ya təşkilat üçün tələb olunanları formalaşdırmağa, ya da onların realizəsinin şərtlərini dəyişməyə imkan verən ardıcıl aparılan hərəkətlərin, üsulların, əməliyyatların məcmusu kimi təsvir edilir.⁷⁸ Kadr siyasətinin həyata keçirilmə mexanizmi kadr siyasəti konsepsiyasını, kadr işinin qanunvericilik bazasına, proseslərinə, metodlarına, üsullarına, metodologiyasına, texnologiyasına və formalaşmasına və kadr təminatına istiqamətləndirilmiş kadr fəaliyyəti sistemi kimi baxılır.⁷⁹

Elmi ədəbiyyatda dövlətin kadr siyasətinin anlayışına dair müxtəlif məzmunlu mülahizələr mövcuddur. Onlardan: dövlət aparatının vəziyyəti və inkişaf perspektivləri, kadrların kəmiyyət və keyfiyyət tələbatlarının proqnozları nəzərə alınmaqla dövlət qulluqçularının seçilməsi, hazırlığı və səmərəli istifadəsinə tələblərin formalaşması üzrə dövlətin ümumi kursu və ardıcıl fəaliyyəti,⁸⁰ dövlət qulluğuna yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin cəlbə, təhkim edilməsi və tam uyğunluqla istifadə olunmasında onların peşəkarlıq potensialını reallaşdırmaq məqsədi ilə öz vəzifə borclarını müvəffəqiyyətlə yerinə yetirməsi üçün şəraitin yaradılmasında dövlət hakimiyyət orqanlarının səmərəli funksiya göstərməsi,⁸¹ dövlət aparatında vəzifələrə namizədlərin hazırlığı və seçimi, aparatın kadrlarla komplektləşdirilməsi, irəli çəkilməsi, yenidən hazırlığı, həvəsləndirilməsi, işçilərin təminatı, məsuliyyəti və həmçinin işdən azad olunmağa

⁷⁷ Государственная служба: энциклопедический словарь. Под ред. В.К.Егорова, И.Н.Барцица. М.: РАГС, 2008, с.152-153

⁷⁸ Черепанов В.В. Основы государственной службы и кадровой политики. М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2008, с.469

⁷⁹ Rzayev Ə.H. Dövlət qulluğunun hüquqi əsasları. В., Elm, 2011, с.450

⁸⁰ Государственная служба. Под ред. В.Г.Игнатова. Учебник. М.: ИКЦ МарТ; Ростов-н/д, МарТ, 2004, с.213

⁸¹ Энциклопедический словарь работников кадровой службы. Под ред. В.М.Анисимова. М.: Инфра-М, 1999, с.296

yönlənmiş prinsiplər və onların əsasında aparılan tədbirlər sistemi,⁸² kadr işinin forma və metodlarının müəyyən edilməsinə yönəldilmiş dövlət orqanlarının və qeyri-dövlət təşkilatlarının nəzəri biliklərinin, ideyalarının, baxışlarının, prinsiplərinin, münasibətlərinin və təşkilati-praktiki tədbirlər sistemi cəmiyyətin kadr potensialının formalaşma strategiyasının, professional inkişafının və rəasional istifadəsinin ifadəsi⁸³ kimi yanaşmalar elmi cəhətdən maraqlı doğurur.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkili, dövriyyəsi və dəyişdirilməsi müvafiq sistem yaratmaqla, onun təşkilati-hüquqi təminatı mexanizmi kimi ifadə olunur. Ədəbiyyatda mexanizmin tərkibinə bir sıra mühüm elementlər daxil edilmişdir ki, bunlara adətən, hüquq normalarını, hüquqi münasibətləri, hüquqi məsuliyyəti, hüquqi şüuru, hüquqi faktları, hüququn tətbiqi aktlarını, hüquq və vəzifələri reallaşdıran aktları və s. aid edirlər.⁸⁴ Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkilati-hüquqi təminatı mexanizmi dedikdə, onun tərkib elementləri kimi xarakterizə olunan funksiya, fəaliyyət, məsuliyyət, nəzarət formaları və fəaliyyətin təminatı kimi anlayışların məcmusu başa düşülür. Bütün bu elementlər obyektiv olaraq hüquq vasitəsilə ifadə olunur. Burada dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin sosial vəzifəsi, onun dövlət qulluğu mexanizmində və dövlət hakimiyyətindəki mövqeyi öz əksini tapır.⁸⁵

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkilati-hüquqi təminatı dedikdə, spesifik xüsusiyyətlərə malik biri digərini şərtləndirən, iki istiqamət üzrə fəaliyyət növü başa düşülür. Bu

⁸² Государственная служба (комплексный подход). Под ред. А.В.Оболонского. Учебник. М.: Дело, 1999, с.206-207

⁸³ Энциклопедический словарь работников кадровой службы. Под ред. В.М.Анисимова. М.: Инфра-М, 1999, с.99

⁸⁴ Тихомирова Л.А., Тихомиров М.Ю. Юридическая энциклопедия. М., 1997, с.343-344

⁸⁵ Məmmədov O.C. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkilati-hüquqi təminatı mexanizminin əsas prinsipləri // AMEA-nın Məruzələri, 2012, LXVIII cild, №2, s.144-145

tip fəaliyyət istiqamətlərinin tərkibi bir tərəfdən - xüsusi statusa malik dövlət orqanlarının yaradılması üzrə fəaliyyət, digər tərəfdən isə, müəyyən inzibati məzmunu malik, özünəməxsus predmet üzrə təşkilati-hüquqi formalarda həyata keçirilən təşkilati fəaliyyət kimi xarakterizə olunur.

Xüsusi statusa malik dövlət orqanlarının yaradılması üzrə fəaliyyət dedikdə, dövlət qulluqlarının əlavə təhsilinin təşkilati təminatı üzrə fəaliyyətin bilavasitə iştirakçısı olan, müvafiq məqsədə nail olmaq üçün qarşıda duran vəzifələrin həlli yollarını müəyyən edən və onları uğurla həyata keçirən xüsusi statuslu dövlət orqanlarının çoxtərəfli fəaliyyət sistemi nəzərdə tutulur. Bu sistemə daxil olan, dövlət qulluqlarının əlavə təhsilinə dair dövlət sifarişinin formalaşdırılmasında və reallaşdırılmasında iştirak edən dövlət orqanlarının təsnifatını aşağıdakı kimi göstərmək olar: 1) yuxarı icra hakimiyyəti orqanı, dövlət qulluğu məsələləri üzrə xüsusi statusa malik mərkəzi icra hakimiyyəti orqanı və dövlət orqanlarının müəyyən profil üzrə struktur bölmələri; 2) dövlət orqanlarının kadrlarla iş üzrə struktur bölmələri; 3) müxtəlif istiqamətlər üzrə dövlət qulluqlarının əlavə təhsil proqramlarını həyata keçirən dövlət təhsil müəssisələri və mərkəzləri.⁸⁶

İnkişaf etmiş ölkələrin bəzilərində - dövlət qulluğuna rəhbərlik prezident idarəetmə sistemi mövcud olan ölkələrdə dövlət başçısı, parlament idarəetmə sistemi mövcud olan ölkələrdə isə hökumət başçısı tərəfindən həyata keçirilir. İqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, dövlət qulluğu məsələlərinin xüsusi statuslu dövlət idarəetmə orqanları tərəfindən həyata keçirilməsi daha səmərəli və məqsədəmüvafiqdir. Dövlət qulluğu məsələləri ilə məşğul olan hakimiyyət səlahiyyətli dövlət orqanlarının fəaliyyəti ya qanunvericilik səviyyəsində, ya da vəzifəli şəxs tərəfindən təsdiq

⁸⁶ Məmmədov O.C. Dövlət qulluqlarının əlavə təhsilinin təşkilati-hüquqi təminatının anlayışı və əsasları // AMEA Fəlsəfə, Sosiologiya və Hüquq İnstitutu: Elmi Əsərlər. Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal. 2012, №1 (18), s.293

edilmiş normativ sənəd əsasında təmin edilir. Bununla yanaşı dövlət qulluğunun müxtəlif məzmunlu məsələlərinə rəhbərlik dövlət qulluğu haqqında qanunvericiliyin yerinə yetirilməsinə nəzarət funksiyasını həyata keçirən dövlət orqanlarının başçıları tərəfindən də həyata keçirilir. Dövlət qulluğunun idarəedilməsi ilə məşğul olan ümumi hakimiyyət səlahiyyətli dövlət orqanları ilə yanaşı xüsusi hakimiyyət səlahiyyətli dövlət orqanları da mövcuddur.

Dövlət qulluğunu idarəetmə metoduna görə iki yerə bölmək olar. Brincisi, dövlət qulluğunu idarəetmə funksiyasını həyata keçirən ümumi səlahiyyətli dövlət orqanları tərəfindən idarəetmə metodu; ikincisi, dövlət qulluğunu idarəetmə funksiyasını həyata keçirən xüsusi səlahiyyətli dövlət orqanları tərəfindən idarəetmə metodu.

Dövlət qulluğunun bilavasitə idarə edilməsi bir qayda olaraq mərkəzi icra hakimiyyəti orqanı statusunda təmin edilir. O cümlədən də, dövlət qulluqlarının əlavə təhsilinin təşkili xüsusi statuslu dövlət orqanları vasitəsi ilə həyata keçirilir. Bu orqanın səlahiyyətlərini Böyük Britaniyada Mülki Qulluq və Elmi Məsələlər üzrə İdarə, Kanadada dövlət qulluğunun idarəedilməsi üzrə mərkəzi orqan Xəzinədarlıq Şurası, Çin Xalq Respublikasında ÇXR Dövlət Şurasının Kadrlar Nazirliyi, ABŞ-da dövlət qulluğunun idarəedilməsi üzrə xüsusiləşdirilmiş orqanlar - Dövlət Qulluğu Məsələləri üzrə İdarə, Xidmətlər Sistemi Məsələləri üzrə Şura və Xüsusi Komissiya həyata keçirir. Fransada dövlət qulluğu məsələləri üzrə bilavasitə idarəetmə və fəaliyyətin koordinasiyası İctimai Qulluq Nazirliyinə həvalə olunmuşdur. Burada konsultativ - məşvərətçi statusa dövlət ictimai qulluğu üzrə Ali Şura malikdir, onun funksiyalarına qulluqların peşəkar hazırlıq məsələləri üzrə münasibətlərin müəyyən edilməsi də daxildir. Almaniya Federativ Respublikasında dövlət qulluğu üzrə ümumi idarəetmə, qanunvericiliyə müvafiq olaraq öz fəaliyyətini müstəqil tənzimləyən və buna görə də tam məsuliyyət daşıyan,

Federal daxili işlər nazirliyinin nəzarəti altında fəaliyyət göstərən Kadrlar üzrə Federal Komitə tərəfindən həyata keçirilir. Komitənin vəzifələrinə dövlət qulluqçularının yenidən hazırlığına, ixtisasının artırılmasına və imtahanların təşkili səviyyələrinə dair təlimatların hazırlanması da daxil edilmişdir. Yaponiyada dövlət qulluğunun idarə edilməsi üzrə səlahiyyətlər Nazirlər Kabineti yanında Heyət üzrə Palataya məxsusdur. Rusiya Federasiyasında Dövlət qulluğunun idarə edilməsi üzrə orqanın funksiyalarını 1991-ci ildən 1994-cü ilə qədər Rusiya Federasiyasının Hökumətinin nəzdində dövlət qulluğu üçün kadrların hazırlığı (Ros. kadrlar) üzrə Baş İdarə, sonra isə Rusiya Federasiyasının Prezidenti yanında Dövlət Qulluğu Məsələləri üzrə Şura, Rusiya Federasiyasının Prezidentinin dövlət qulluğu məsələləri üzrə idarəsi həyata keçirir. Ukrayna Respublikasında dövlət qulluğu məsələləri üzrə koordinasiya Şurası, vahid dövlət siyasətinin aparılması və dövlət qulluğunun funksional idarə edilməsi üçün Nazirlər Kabineti yanında dövlət qulluğunun Baş İdarəsi, Qazaxıstan Respublikasında ölkə Prezidentinin bilavasitə tabeliyində olan Dövlət qulluğu işləri üzrə müvəkkil, Qırğızıstan Respublikasında isə Dövlət qulluğu məsələləri üzrə Agentlik və dövlət qulluğu üzrə Şura fəaliyyət göstərir.

Bəzi müəlliflər tərəfindən dövlət qulluğunu idarəedilmə anlayışına Şuranın "idarəetmə orqanı" kimi daxil edilməsinə baxmayaraq, onu dövlət qulluğunu idarəetmə orqanı kimi adlandırmaq tövsiyə olunmur. Şura məsləhətçi struktur vahidinin funksiyalarını yerinə yetirdiyinə görə idarəetmə orqanı hesab edilmir.⁸⁷

Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğu üzrə dövlətin kadr siyasətini həyata keçirən orqanları aşağıdakı kimi təsnifləşdirmək olar:

⁸⁷ Ноздрачев А.Ф. Государственная служба: Учебник для подготовки государственных служащих. М., Статут, 1999, s.101; Старилов Ю.Н. Службное право. М., БЕК, 1996, s.162

- Azərbaycan Respublikasının Dövlət Qulluğunu İdarəetmə Şurası;
- Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət qulluğu məsələləri üzrə Komissiya;
- Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin Administrasiyasının Kadr məsələləri şöbəsi;
- qanunvericilik hakimiyyətinin kadr məsələləri üzrə struktur vahidləri;
- məhkəmə hakimiyyətinin kadr məsələləri üzrə struktur vahidləri;
- mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının kadr məsələləri üzrə struktur vahidləri;
- yerli icra hakimiyyəti orqanlarının kadr məsələləri üzrə struktur vahidləri;
- Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası.

Bu təsnifatda yalnız Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası dövlət hakimiyyət orqanı statusuna malik deyil. Lakin onun üzərinə düşən vəzifələrin və həyata keçirməli olduğu funksiyaların əsas hissəsi dövlətin kadr siyasətini həyata keçirən orqanlara məxsus elementləri özündə birləşdirir.

Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 5-ci maddəsinə əsasən dövlət qulluğunu idarəetmə orqanları dedikdə, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Qulluğunu İdarəetmə Şurası nəzərdə tutulur. Həmin maddə ilə dövlət qulluğunu idarəetmə orqanlarının təsnifatı verilməmiş, yalnız fəaliyyətini ictimai əsaslarla həyata keçirən Azərbaycan Respublikasının Dövlət Qulluğunu İdarəetmə Şurasının (bundan sonra - Şura) statusu müəyyən edilmişdir. Şuranın fəaliyyət istiqamətlərinə mühüm əhəmiyyət kəsb edən aşağıdakı vəzifələr daxil edilmişdir:

- Azərbaycan Respublikasında Dövlət qulluğu haqqında Qanunun tətbiqinə nəzarət;

- dövlət qulluğunun normativ-metodiki təminatını həyata keçirmək;

- Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluqçuları kateqoriyasına aid edilən şəxslərin siyahısını müəyyən etmək.

Şura 18 nəfər üzvdən ibarətdir. Şuranın 6 üzvü Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən, 6 üzvü Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sədri tərəfindən, 6 üzvü isə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədri tərəfindən təyin edilir. Şuranın səlahiyyətləri qanunla təsdiq edilən Əsasnamə ilə müəyyən edilir. Şura dövlət orqanı deyil və onun üzvləri öz səlahiyyətlərini ictimai əsaslarla həyata keçirirlər. Şuranın qəbul etdiyi qərarların məcburiliyi müvafiq dövlət qulluqçuları üçün müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sədri və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədri tərəfindən təmin edilir.⁸⁸

Şuranın fəaliyyətinə rəhbərlik və işinin təşkili Şuranın sədri tərəfindən həyata keçirilir. Şuranın sədri isə onun tərkibindən Şura üzvlərinin sadə səs çoxluğu ilə seçilir. Şuranın iclaslarının mütəmadi olaraq, lakin iki ayda bir dəfədən az olmayaraq keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Zərurət olduqda Şuranın fəvqəladə iclasları çağırıla bilər. Şuranın iclasları onun üzvlərinin yarısından çoxu iştirak etdikdə səlahiyyətli hesab edilir. Şuranın müzakirə etdiyi məsələlərə dair qərarları Şuranın iclasında iştirak edən üzvlərinin sadə səs çoxluğu ilə qəbul edilir. Səsvermə zamanı xüsusi rəyi olan Şuranın üzvü öz rəyini qəbul edilmiş qərara əlavə edə bilər. Şura özünün Reqlamentini təsdiq edir. Şurada kargüzarlığın təşkili məqsədi ilə katiblik yaradılır. Şuranın katibliyinin işini Şuranın iclasında Şura üzvlərinin sadə səs çoxluğu ilə seçilən katib təşkil edir.

⁸⁸ Dövlət qulluğu haqqında sənədlər toplusu. B., Qanun, 2011

Katibliyin fəaliyyəti dövlət büdcəsi hesabına maliyyələşdirilir. Şuranın üzvləri özlərinin fəaliyyətində müstəqildirlər.⁸⁹

“Azərbaycan Respublikasının Dövlət Qulluğunu İdarəetmə Şurası haqqında” Əsasnamə ilə Şura tərəfindən həyata keçirilən əsas funksiyaları aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir:

- vahid dövlət kadr siyasətinin formalaşdırılmasında iştirak;

- dövlət hakimiyyəti orqanlarında dövlət qulluğunun vəziyyətinin və səmərəliliyinin təhlil edilməsi;

- dövlət qulluğunun kadr təminatının proqnozlaşdırılması və planlaşdırılması işinin həyata keçirilməsi;

- dövlət qulluğunun təşkili və həyata keçirilməsi ilə bağlı normativ hüquqi aktların və metodik göstərişlərin layihələrinin hazırlanması və həmin sənədlərin hazırlanmasında dövlət hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi;

- dövlət hakimiyyəti orqanlarının dövlət qulluğu və kadr xidmətlərinin metodik işinin əlaqələndirilməsi;

- Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununda nəzərdə tutulmuş hallarda dövlət qulluqçularının şikayətlərinə baxılması;

- dövlət qulluqçularının peşə hazırlığı, təcrübə və əlavə təhsili sahəsində işlərin təhlili və bununla bağlı təkliflərin hazırlanması;

- dövlət qulluqçularına dair məhdudiyətlərin və təminatların yerinə yetirilməsinə nəzarət edilməsi;

- dövlət qulluğunun təşkili və səmərəliliyinin artırılması məsələləri ilə əlaqədar beynəlxalq əməkdaşlığın həyata keçirilməsində iştirak.

Həmin Əsasnamədə metodiki rəhbərlik anlayışının hüquqi məzmunu, onun reallaşdırılmasının mexanizmi müəyyən edilməmişdir. Bu isə dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin

⁸⁹ “Azərbaycan Respublikasının Dövlət Qulluğunu İdarəetmə Şurası haqqında” Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 2002-ci il 29 mart tarixli 283-III nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Topplusu, 2002, №5, maddə 217

təşkilati və hüquqi təminatına yönəldilən təcrübi fəaliyyətin reallaşdırılmasına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir.

Şüaranın funksiyalarının həyata keçirilməsi onun fəaliyyətinin təmin edilməsi ilə şərtlənir. Buna görə də, Şüaranın fəaliyyətinin təminat istiqamətləri aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir. Şura:

- müvafiq dövlət hakimiyyəti orqanlarından zəruri materialları sorğu edir və alır;

- dövlət qulluğunun təşkili və həyata keçirilməsi ilə bağlı normativ hüquqi aktların və metodik göstərişlərin layihələrini hazırlayır, müvafiq dövlət hakimiyyəti orqanlarının nümayəndələrini, alimləri və mütəxəssisləri bu işə cəlb edir;

- dövlət hakimiyyəti orqanlarında dövlət qulluğunun vəziyyətini və səmərəliliyini təhlil edir;

- əmək qanunvericiliyinin və dövlət qulluğu haqqında qanunvericiliyin tətbiqi, o cümlədən əmək intizamının pozulması və əmək mübahisələri ilə bağlı vəziyyəti öyrənir və ümumiləşdirir;

- dövlət qulluqçularının fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılması yollarını araşdırır və bununla bağlı tədbirlər (təkliflər) hazırlayır;

- Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununa uyğun olaraq dövlət qulluqçularının şikayətlərinə baxır.

Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğu üzrə dövlətin kadr siyasətini həyata keçirən orqanlar sistemində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət Qulluğu məsələləri üzrə Komissiya da (bundan sonra Komissiya) yer tutmuşdur. Komissiya konkret sahə üzrə ixtisaslaşdırılmış, dövlət siyasətini həyata keçirən mərkəzi icra hakimiyyəti orqanı olaraq xüsusi statusa malikdir.

Azərbaycanda dövlət qulluğu sahəsində aparılan islahatları sürətləndirmək məqsədi ilə Prezident İlham Əliyev cənabları tərəfindən bir sıra səmərəli tədbirlər görülmüşdür. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin Fərmanları ilə "Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət Qulluğu məsələləri

üzrə Komissiya"⁹⁰ yaradılmış və onun Əsasnaməsi⁹¹ təsdiq edilmişdir. Əsasnamə ilə müəyyən edilmişdir ki, Komissiya mərkəzi icra hakimiyyəti orqanı olaraq Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş aşağıdakı istiqamətlər üzrə siyasətin həyata keçirilməsini təmin edir:

- Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğu sahəsində qəbul edilmiş normativ hüquqi aktların tətbiqinin təşkil edilməsi;

- dövlət qulluğu üçün kadrların müsabiqə əsasında seçilməsi, yerləşdirilməsi;

- dövlət qulluqçularının etik davranış qaydalarına əməl olunmasına nəzarət edilməsi;

- dövlət qulluqçularının əlavə təhsili;

- dövlət qulluqçularının attestasiyası;

- dövlət qulluqçularının sosial müdafiəsi;

- dövlət qulluğu ilə bağlı digər məsələlər.

Əsasnamə ilə Komissiyanın vəzifələri, funksiyaları və hüquqları da müəyyən edilmişdir. Orada nəzərdə tutulmuşdur ki, Komissiya öz vəzifə və funksiyalarını yerinə yetirərkən və hüquqlarını həyata keçirərkən aşağıdakı təşkilatlarla qarşılıqlı fəaliyyət göstərir:

- Azərbaycan Respublikasının Dövlət Qulluğunu İdarəetmə Şurası;

- dövlət orqanları;

- ictimai təşkilatlar;

- beynəlxalq təşkilatlar;

⁹⁰ "Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət Qulluğu məsələləri üzrə Komissiya"nın yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 19 yanvar 2005-ci il tarixli 180 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2005, №1, maddə 14

⁹¹ "Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət Qulluğu Məsələləri üzrə Komissiya haqqında" Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 3 iyun 2005-ci il tarixli 247 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2005, №6, maddə 484

- digər təşkilatlar.

Komissiya bilavasitə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə tabedir və onun qarşısında hesabat verir. Komissiya aşağıdakılara malikdir:

- müstəqil balans;
- sərəncamında olan dövlət əmlakına;
- üzərində Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbinin təsviri və öz adı olan möhürə;
- müvafiq ştamlara;
- blanklara;
- bank idarələrində müvafiq hesablara.

Əsasnamə ilə Komissiya tərəfindən həyata keçirilən əsas vəzifələr aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir.⁹²

- dövlət qulluğu və digər kadr məsələləri sahəsində vahid dövlət siyasətinin formalaşdırılmasında iştirak etmək və bu siyasəti həyata keçirmək;

- dövlət qulluğunun kadr təminatının proqnozlaşdırılması sahəsində təkliflər hazırlamaq, bu sahədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin və Azərbaycan Respublikasının Dövlət Qulluğunu İdarəetmə Şurasının tapşırıqlarını yerinə yetirmək;

- dövlət qulluğu və kadr məsələləri sahəsində fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi üçün tələb olunan normativ hüquqi aktların layihələrini hazırlamaq;

- dövlət qulluqçularının peşə hazırlığı və əlavə təhsili sahəsində dövlət orqanlarının fəaliyyətini əlaqələndirmək, bu sahədə işlərin vəziyyətini təhlil etmək və təkliflər hazırlamaq;

⁹² "Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət Qulluğu Məsələləri üzrə Komissiya haqqında" Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 3 iyun 2005-ci il tarixli 247 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2005, №6, maddə 484

- dövlət qulluqçularının idarə edilməsinə dair mərkəzləşdirilmiş məlumat bazasını inkişaf etdirmək və ondan səmərəli istifadə olunmasını təmin etmək;

- Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 2.3-cü və 28.1-ci maddələrinə müvafiq olaraq mərkəzləşdirilmiş qaydada vətəndaşların dövlət qulluğuna qəbulunu müsabiqə və şəffaflıq əsasında həyata keçirilməsini təşkil etmək;

- dövlət qulluqçuları tərəfindən etik davranış qaydalarına əməl olunmasına qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada nəzarət etmək və dövlət qulluqçularının etik davranış qaydaları haqqında qanunvericiliyin tətbiqi ilə bağlı məsələləri əlaqələndirmək;

- öz fəaliyyəti haqqında əhəlinin məlumatlandırılmasını, internet saytının yaradılmasını, malik olduğu və siyahısı qanunvericiliklə müəyyən edilmiş açıqlanmalı olan ictimai informasiyanın həmin saytda yerləşdirilməsini və bu informasiyanın daimi yeniləşdirilməsini təmin etmək;

- müvafiq sahədə kadr hazırlığını təmin etmək, həmçinin mütəxəssislərin hazırlanması və əlavə təhsili üçün tədbirlər görmək;

- Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə Komissiyaya həvalə olunmuş digər vəzifələri yerinə yetirmək.

Göründüyü kimi Komissiyanın əsas vəzifələrinin sırasına dövlət qulluqçularının peşə hazırlığı və əlavə təhsili sahəsində dövlət orqanlarının fəaliyyətini əlaqələndirmək, bu sahədə işlərin vəziyyətini təhlil etmək və təkliflər hazırlamaq; müvafiq sahədə kadr hazırlığını təmin etmək, həmçinin mütəxəssislərin hazırlanması və əlavə təhsili üçün tədbirlər görmək kimi mühüm əhəmiyyətli məsələlər də daxil edilmişdir.

Əsasnamə ilə Komissiyanın müəyyən edilmiş vəzifələrinə uyğun olaraq onun tərəfindən aşağıdakı funksiyaların həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur:

- dövlət qulluğunun təkmilləşdirilməsinə dair proqramların və digər sənədlərinin hazırlanmasını və həyata keçirilməsini təşkil edir;

- dövlət qulluğuna dair qanunvericiliyin dövlət orqanlarında tətbiqinə nəzarət edir;

- dövlət qulluğu vəzifələrini tutmaq üçün müsabiqələrin keçirilməsi qaydalarını hazırlayır və təsdiq edir, həmçinin həmin müsabiqələrin düzgün və şəffaf keçirilməsinə nəzarəti həyata keçirir;

- təlim tələbatlarını müəyyənləşdirir və dövlət qulluqçuları üçün təlim strategiyasını hazırlayır;

- dövlət qulluqçularının peşə hazırlığı və əlavə təhsili məsələləri üzrə dövlət orqanlarının fəaliyyətini əlaqələndirir;

- dövlət qulluğu sahəsində, o cümlədən dövlət qulluqçularının etik davranış məsələləri ilə bağlı qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsinə dair təkliflər verir və müvafiq normativ hüquqi aktların layihəsini hazırlayır;

- Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasını cəlb etməklə, dövlət qulluğu sahəsində olan problemlərə dair tədqiqatlar aparır;

- Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 28-ci və 29-cu maddələrində nəzərdə tutulmuş müsahibənin keçirilməsi qaydasını müəyyən edir;

- dövlət qulluğu haqqında qanunvericiliyin pozulması ilə qəbul edilmiş dövlət orqanlarının qərarlarının ləğv edilməsinə dair təkliflər verir;

- dövlət qulluğu məsələləri üzrə beynəlxalq əməkdaşlığı həyata keçirir və beynəlxalq müqavilələrin layihələrinin hazırlanmasında iştirak edir;

- Azərbaycan Respublikasının Dövlət Qulluğunu İdarəetmə Şurasının işinə analitik və digər zəruri yardım göstərir;

- dövlət qulluğu sahəsində vəziyyət barədə illik hesabatları və Komissiyanın fəaliyyətinin nəticələrinin ictimaiyyətə çatdırmağa yardım edən sənədləri dərc edir;

- dövlət qulluqçuları tərəfindən etik davranış qaydalarına əməl edilməsi vəziyyətini öyrənir və bu barədə məlumatları ümumiləşdirir;

- dövlət qulluqçularından və digər şəxslərdən “Dövlət qulluqçularının etik davranış qaydaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun müddələrinin pozulması ilə bağlı şikayətlər və məlumatlar qəbul edir;

- daxil olmuş şikayətlər və məlumatlardan irəli gələn məsələlərin həlli üzrə təkliflər, tövsiyələr və təqdimatlar verir;

- daxil olmuş materiallarda hüquqpozumaların əlamətləri olduqda, həmin materialları yoxlanılması üçün müvafiq orqanlara göndərir;

- dövlət qulluqçularının etik davranış məsələləri üzrə ictimai rəyin öyrənilməsi və bununla bağlı maarifləndirmənin həyata keçirilməsi üçün tədbirlər görür;

- Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə ona həvalə olunmuş digər funksiyaları həyata keçirir.

Əsasnamə ilə Komissiyanın hüquqları aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir:

- dövlət qulluğunun təkmilləşdirilməsinə dair Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təkliflər vermək;

- öz vəzifə və funksiyalarının yerinə yetirilməsi üçün zəruri olan məlumatları dövlət orqanlarından, təşkilatlardan, vəzifəli şəxslərdən sorğu etmək və almaq;

- dövlət qulluğu haqqında qanunvericiliyin tələblərinin pozulması halları aşkar edildikdə, bu halların aradan qaldırılması üçün dövlət orqanlarına və vəzifəli şəxslərə təkliflər vermək və qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş digər tədbirlər görmək;

- qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş qaydada dövlət qulluğu vəzifələrinin tutulması üçün müsabiqələr keçirmək;

- dövlət orqanlarından vakant olan dövlət qulluğu vəzifələrinin siyahılarını tələb etmək;

- dövlət qulluğunun inkişafına yönəlmiş dövlət və beynəlxalq proqramların həyata keçirilməsində iştirak etmək və bu sahədə müvafiq dövlət orqanlarının fəaliyyətini əlaqələndirmək;

- qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş qaydada dövrü mətbuat orqanı təsis etmək, xüsusi bülletenlər və digər nəşrlər buraxmaq;

- öz səlahiyyətləri daxilində dövlət qulluğu sahəsində münasibətləri tənzimləyən normativ hüquqi aktlar qəbul etmək;

- Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasını, dövlət orqanlarını, ictimai və beynəlxalq təşkilatları cəlb etməklə, dövlət qulluğu məsələlərinə dair konfranslar, müşavirələr və seminarlar keçirmək;

- dövlət qulluqçularının etik davranış məsələləri üzrə araşdırmalar aparmaq, bu məsələlərlə bağlı tövsiyələr və məruzələr tərtib etmək;

- dövlət qulluqçularının etik davranış məsələləri üzrə qeyri-hökumət təşkilatları, kütləvi informasiya vasitələri və müstəqil ekspertlərlə əməkdaşlıq etmək;

- Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş digər hüquqları həyata keçirmək.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkilati-hüquqi təminatı sistemində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası böyük rola malikdir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası dövlət hakimiyyət orqanı statusuna malik deyil. Lakin onun Nizamnaməsi⁹³ ilə üzərinə düşən vəzifələrin və həyata keçirməli olduğu funksiyaların əsas hissəsi dövlətin kadr siyasətini həyata keçirən orqanlara məxsus elementləri özündə birləşdirir. O, öz fəaliyyətinin əsas istiqamətlərinə uyğun olaraq aşağıdakı vəzifələri yerinə yetirir:

⁹³ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1999-cu il 3 yanvar tarixli 60 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999, №01, maddə 13

- dövlət idarəçiliyi və dövlət kadr siyasəti sahəsində elmi tədqiqatlar aparır;

- dövlət idarəçiliyi məsələləri üzrə dövlət hakimiyyəti orqanlarının analitik-informasiya təminatını həyata keçirir;

- dövlət idarəçiliyinin inkişaf etdirilməsinə və təkmilləşdirilməsinə və onun hüquqi təminatına dair tövsiyələr, habelə dövlət hakimiyyəti orqanlarında kadr siyasətinin konseptual məsələlərini və həyata keçirilməsi mexanizmini işləyib hazırlayır;

- dövlət vəzifələrində çalışan dövlət qulluqçularının, habelə onların əvəz edilməsi üçün ehtiyatın hazırlanmasını və əlavə təhsilini həyata keçirir;

- doktorantura və dissertantlıq yolu ilə dövlət qulluğunun inkişafı və tədris prosesinin təminatı vəzifələrini nəzərə almaqla, yüksək ixtisaslı elmi və elmi-pedaqoji kadrların hazırlanmasını həyata keçirir;

- dövlət qulluqçularının peşəkarlıq səviyyəsinə olan əsaslı tələblərin ekspertizasını keçirir, habelə peşəkarlıq səviyyəsini qiymətləndirmə tədbirlərinin elmi-metodik müşayiətini təmin edərək Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası rəhbərinin tapşırığı ilə dövlət qulluğunda olanların peşəkarlıq səviyyəsinin qiymətləndirilməsini təşkil edir və həyata keçirir;

- qanunvericilik, icra və məhkəmə orqanları kadr xidmətlərinin rəhbərlərinə metodik yardım edir və onlara məsləhət verir;

- dövlət qulluğu və onun kadrlarının hazırlanması sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığı həyata keçirir.

Fikrimizcə, dövlət orqanlarının kadr məsələləri üzrə struktur bölmələri dövlət idarəetməsinin kadr tərkibinin marketinqini və monitorinqini həyata keçirməli, həlli nəzəri və praktiki cəhətdən xüsusi qabiliyyət tələb edən Azərbaycan Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafının əsas problemlərini üzə çıxarmalı, dövlət qulluğu üçün kadr hazırlığına dair dövlət sifarişini real tələbatı nəzərə almaqla, faktiki əsaslar üzrə formalaşdırmalıdır.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkilati-hüquqi təminatının əsas aspektlərindən biri kimi inzibati məzmunu və xüsusi predmetə malik, müəyyən olunmuş təşkilati-hüquqi formalarda həyata keçirilən təşkilati fəaliyyət çıxış edir. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkilati-hüquqi təminatının bu aspektinə onların əlavə təhsili üzrə dövlət sifarişinin formalaşdırılması və həyata keçirilməsi mexanizmi daxildir. Bu aspekt üzrə münasibətlər Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilmiş “Dövlət qulluqçusunun əlavə peşə təhsilinin növü, forması, müddəti və maliyyə təminatı Qaydaları”⁹⁴ ilə tənzimlənir.

Dövlət qulluğunun idarəedilməsinin əsas məqsədi kimi aşağıdakıları ifadə etmək olar:

- dövlət qulluğunun kadr təminatı;
- dövlət qulluğunun təşkilati təminatı;
- dövlət qulluğunun normativ hüquqi təminatı;
- dövlət qulluqçularının hüquqlarının həyata keçirilməsi;
- dövlət qulluqçularının vəzifələrinin yerinə yetirilməsi;
- dövlət qulluqçuları üçün qanunla müəyyən olunmuş məhdudiyyətlərə əməl olunması;
- dövlət qulluqçuları üçün qanunla müəyyən olunmuş təminatların yerinə yetirilməsinə nəzarət;
- dövlət qulluqçuları üçün qanunla müəyyən olunmuş qadağalara riayət edilməsinə nəzarət.

Dövlət qulluğunun idarəedilməsinin inzibati-hüquqi statusuna dövlət qulluğu haqqında qanunvericiliyin həyata keçirilməsi ilə bağlı müxtəlif məzmunlu funksiyaların yerinə yetirilməsini də daxil etmək olar ki, onlar aşağıdakılardan ibarətdir:

⁹⁴ “Dövlət qulluqçusunun əlavə peşə təhsilinin növü, forması, müddəti və maliyyə təminatı Qaydaları”nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2009-cu il 19 mart tarixli 44 nömrəli Qərarı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009, №03, maddə 201

- dövlət qulluğunun kadr təminatının proqnozlaşdırılması və planlaşdırılması üzrə işin təşkili və realizəsi;

-dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkili və ona rəhbərliyin həyata keçirilməsi.

“Dövlət qulluqçusunun əlavə peşə təhsilinin növü, forması, müddəti və maliyyə təminatı Qaydaları”nda⁹⁵ nəzərdə tutulan hallarda dövlət qulluqçusunun əlavə təhsil keçməsinə dair bir tərəfdən müvafiq dövlət orqanı (sifarişçi) və Komissiya, digər tərəfdən isə təhsil müəssisəsi (icraçı) arasında müəyyən edilmiş qaydada müqavilə bağlanılır. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə müqavilə dedikdə, dövlət sifarişi əsasında müəyyən olunmuş tədris proqramları üzrə dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinə dair tərəflərin hüquqlarının, vəzifələrinin və məsuliyyətinin müəyyən olunması haqqında dövlət orqanları ilə bu məqsədlər üçün yaradılmış dövlət təhsil müəssisəsi arasında saziş başa düşülür. D.N.Baxrax apardığı elmi təhlillərin nəticəsi olaraq belə qənaətə gəlir ki, dövlət sifarişlərinin yerinə yetirilməsi zamanı, bu halda kontragentə qarşı münasibət üzrə hakim səlahiyyətlərə malik olan subyektlərin müqaviləsini təmsil edərək, inzibati müqavilə bağlanıla bilər.⁹⁶ Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkili və məzmunu müvafiq normativ aktlar və təhsil müəssisələrinin əlavə təhsil proqramları ilə müəyyən olunurlar. Dövlət orqanı ilə dövlət təhsil müəssisəsi arasında bağlanmış müqavilədə, dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə tərəflərin hüquqları, vəzifələri və məsuliyyəti müəyyən olunmalıdır. Ən əhəmiyyətli isə ondan ibarətdir ki, müqavilənin bağlanması zamanı, təhsil müəssisəsinin statusuna

⁹⁵ “Dövlət qulluqçusunun əlavə peşə təhsilinin növü, forması, müddəti və maliyyə təminatı Qaydaları”nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2009-cu il 19 mart tarixli 44 nömrəli Qərarı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009, №03, maddə 201

⁹⁶ Бахрах Д.Н. Административное право: Учебник. М.: Бек, 1993, с.133-134

(akademiya, institut, mərkəz və s.) uyğun olan hüquq və vəzifələr müəyyənləşdirilməlidir.⁹⁷

Dövlətin kadr təminatı probleminin təhlili göstərir ki, dövlət qulluqçularının əlavə təhsili ilə bilavasitə məşğul olan şəxslər həmin məsələnin mahiyyətinə və metodlarının müəyyən edilməsinə bir o qədər də böyük əhəmiyyət verimirlər. Öz növbəsində bunun əsas səbəblərindən biri kimi dövlət qulluğunun idarəedilməsi üzrə kadr seçiminin formalaşmış sisteminin, dövlət idarəetməsinin və dövlət qulluğunun elmi-metodoloji cəhətdən kifayət qədər zəif işlənməsi çıxış edir.

Nəticə etibarlı ilə belə qənaətə gəlmək olar ki;

- dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə səlahiyyətli dövlət idarəetmə strukturları təkmilləşdirilməlidir;

- dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə səlahiyyətli dövlət idarəetmə strukturlarının vəzifə səlahiyyətlərinin əhatə dairəsi konkretləşdirilməlidir;

- dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə vəzifələrin yerinə yetirilməsinə dair ənənəvi yanaşmalara yenidən baxılmalıdır;

- dövlət hakimiyyəti orqanlarının kadrlarla iş bölmələrində qulluq keçən dövlət qulluqçularının ixtisas üzrə attestasiyası keçirilməlidir;

- dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə dövlət qulluğunun idarəedilməsinə dair müasir problemlərin mahiyyətini dərinlən dərk etməyə qadir, siyasi, iqtisadi, hüquqi hazırlığa malik, geniş elmi biliyə yiyələnmiş, dövlət qulluğunun idarəedilməsi üzrə müxtəlif məzmunlu əlavə təhsil proqramlarını mənimsəmiş, müvafiq sahə üzrə minimum təcrübəsi olan mütəxəssislər dövlət qulluğunun idarəedilməsinə cəlb edilməlidirlər.

⁹⁷ Məmmədov O.C. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkilati-hüquqi təminatının anlayışı və əsasları // AMEA Fəlsəfə, Sosiologiya və Hüquq İnstitutu: Elmi Əsərlər. Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal. 2012, №1 (18), s.296

2.4. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin prinsipləri və onların məzmunu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları tərəfindən uğurla həyata keçirilən məqsədyönlü və səmərəli islahatlar sistemində dövlətin kadr siyasəti özünəməxsus yer tutur. Belə bir şəraitdə bir tərəfdən müasir dövlət idarəetməsinin incə və mürəkkəb elementlərinə bələd, digər tərəfdən isə regionların sosial-iqtisadi inkişaf problemlərinin həllini təmin etməli olan peşəkar dövlət qulluqçusu korpusunun yaradılması və təkmilləşdirilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Dövlət-qulluq münasibətləri sistemində dövlətin ehtiyat kadr potensialının formalaşdırılması, mövcud kadrlardan səmərəli istifadə edilməsi, əlavə təhsilə ehtiyacı olanların dövlət sifarişində əlavə təhsil proqramları üzrə təhsiləlmələrinin təmin edilməsi və s. bu tip məsələlər dövlətin kadr siyasətinin tərkib hissəsinin əsas elementləri kimi xarakterizə olunurlar.⁹⁸

Nəzəriyyədə hüququn prinsiplərinə dair bir sıra mülahizələr irəli sürülmüşdür. Hüquq nəzəriyyəsində hüququn prinsipləri - universallığı, ümumi əhəmiyyətli, ali imperativliyi ilə fərqlənən, hüquqi tənzimləmənin məzmununu müəyyənləşdirən və hüquqla tənzimlənen münasibət iştirakçılarının davranış və fəaliyyətinin hüquqa uyğunluğunun kriteriyası kimi çıxış edən ümumməcburi, ilkin normativ-hüquqi qaydalardır⁹⁹ kimi ifadə edilmişdir. Hüququn prinsipləri hüquqi təzahürlərin təşəkkülünün, yaranışının, dirçəlişinin və fəaliyyət göstərməsinin birləşdirici əlaqələridir, sintezləşdirici qaydalarıdır, ideoloji təməlidir.¹⁰⁰

⁹⁸ Məmmədov O.C. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkilati-hüquqi təminatı mexanizminin əsas prinsipləri // AMEA-nın Məruzələri, 2012, LXVIII cild, №2, s.142

⁹⁹ Ümumi hüquq və dövlət nəzəriyyəsi. Dərslik. V.V.Lazarevin redaktorluğu ilə. B., Qanun, 2007, s.126

¹⁰⁰ Ümumi hüquq və dövlət nəzəriyyəsi. Dərslik. V.V.Lazarevin redaktorluğu ilə. B., Qanun, 2007, s.126

Prof.S.S.Alekseyevin fikrinə, hüquq normalarında təsbit olunmamış başlanğıclar hüquq prinsipləri sırasına aid edilə bilməz. Onlar hüquq prinsipləri deyil, yalnız hüquq düşüncəsinin ideyaları, elmi nəticələridir.¹⁰¹

Prof.A.M.Qasimov haqlı olaraq təklif edir ki, ilk növbədə, hüquqi prinsipləri hüquq düşüncəsindən və hüquq normalarından fərqləndirməyi bacarmaq lazımdır. Hüquq düşüncəsi ictimai həyatın hüquqi hadisələrinə insanların münasibətini ifadə edən ideyaların, görüşlərin (baxışların), hisslərin, əməllərin məcmusunu özündə təcəssüm etdirir. Hüquqi prinsiplər isə qanunvericilikdə həyata keçirilmiş ideyaları əks etdirir. Hüquqi prinsiplər normalarda iki yolla – bilavasitə, yaxud yanakı yolla təsbit edilir. Hüquqi prinsiplər tənzimləyici xarakter daşıyaraq hüquqi tənzimləmə mexanizminin zəruri ünsürü kimi çıxış edir.

Hüquq normalarından fərqli olaraq prinsiplərin tənzimləyici əhəmiyyəti o qədər də dəqiq müəyyən olunmamışdır. Belə ki, hüquqi prinsiplər konkret davranış qaydalarının ifadə edilməsi ilə əlaqədar deyildir. Rəhbər ideyalar əsasında ümumi davranış qaydaları müəyyən edən hüquqi prinsip hüquq normalarının əsas elementlərini (ünsürlərini), yəni hipoteza, dispozisiya və sanksiyaları özündə ehtiva etmir və edə də bilməz. Hüquqi prinsiplərin köməyi ilə bu və ya digər ictimai münasibətləri hərtərəfli tənzimləmək olmaz. Lakin bu prinsiplər həmin münasibətləri tənzimləyən hüquq normalarının mahiyyətini düzgün anlamaq üçün imkan yaradır. Hüquqi prinsiplərin köməyi ilə hüquq subyektləri arasında konkret münasibəti tənzimləmək olmaz. Hüquqi prinsipləri hüquq normalarından fərqləndirərkən bu iki anlayış arasındakı sıx əlaqələri də görməmək mümkün deyil. Prinsiplər özlərini mütləq hüquq normalarında bürüzə verirlər, hüquq normaları isə hüququn prinsiplərinə uyğun gəlməyə bilməz.¹⁰²

¹⁰¹ Алексеев С.С. Проблемы теории права. Свердловск, 1972, Т.1. с.103

¹⁰² Qasimov A.M. Əmək hüququ: Dərslik. Bakı: Adiloğlu, 2007, s.65-66

Nəzəriyyədə hüququn prinsiplərinin sırasına aşağıdakıların da daxil edilməsi nəzərdə tutulmuşdur: 1) hüquq normalarının ümumməcburiliyi; 2) hüquq normalarının bir-birinə zidd olmaması; 3) Konstitusiya, beynəlxalq hüququn ümumi prinsip və normalarının prioriteti; 4) pozitiv hüquqda təsbitini tapmış hüquq və azadlıqların qanuniliyi və hüquqi təminatlılığı; 5) şəxsin özünün hüquqazidd davranışına görə hüquqi məsuliyyəti; 6) yeni, yaxud daha ağır hüquqi məsuliyyət müəyyən edən qanunların geriyə qüvvəsinin yolverilməzliyi.¹⁰³

Hüququn prinsipləri müvafiq obyektiv şəraitlərdə peyda olurlar, tarixi xarakter daşıyırlar, yaxud obyektiv gerçəkliyin inkişafının qanunauyğunluqlarının rəşional, elmi dərkətməsini əks etdirirlər. Hüququn prinsiplərinin varlıq formaları müxtəlifdir: hüquq nəzəriyyələrinin və konsepsiyalarının ilkin başlanğıcları şəklində, hüquq subyektlərinin hüquqi orientirləri kimi, hüquq normaları və ya onların qruplarının məzmunu kimi, hüquqi tənzimləmə tələbləri, hüquqi dəyərlər şəklində və s. özünü bürüzə verir. Hüququn prinsipləri formal-hüquqi aspektdə hüquq normalarında normativ-hüquqi aktlardakı maddələrin formalaşdırılması, yaxud hüquq normaları qrupunda detallaşdırılması sayəsində və normativ-hüquqi aktların müvafiq maddələrində əks olunmaqla iştirakını tapırlar.¹⁰⁴

Hüququn prinsiplərinin fəaliyyəti yalnız hüquq sistemi, yaxud hüquqi tənzimləmə mexanizmi vasitəsi ilə məhdudlaşmır. Onlar bundan başqa konkret hüquq münasibətlərinin, təbii insan hüquqlarının yaranmasına və stabil mövcudluğuna birbaşa təsir edirlər.¹⁰⁵

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə yaranan ictimai münasibətlər qarşılıqlı vəhdət təşkil etməklə hüquq elminin bir neçə müstəqil sahəsinin tədqiqat predmetini təşkil edir. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili onların fasiləsiz təhsil hüququna

¹⁰³ Явич Л.С. Общая теория права. Л., 1976, с.153-154

¹⁰⁴ Ümumi hüquq və dövlət nəzəriyyəsi. Dərslik. V.V.Lazarevin redaktorluğu ilə. B., Qanun, 2007, s.126-127

¹⁰⁵ Ümumi hüquq və dövlət nəzəriyyəsi. Dərslik. V.V.Lazarevin redaktorluğu ilə. B., Qanun, 2007, s.127

təminat verən konstitusiya, inzibati, əmək, təhsil, mülki, maliyyə və digər hüquq sahələri üzrə münasibətləri tənzimləyən hüquq normalarında təsbit olunmuş ümumi və xüsusi prinsiplər əsasında əmək münasibətləri sisteminin mütləq tərkib hissəsi olaraq həyata keçirilir.¹⁰⁶

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə yaranan münasibətlər əmək hüquq münasibətləri sisteminin tərkib hissəsidir. Onların əlavə təhsili ilə bağlı münasibətlər əmək münasibətləri ilə bilavasitə sıx bağlı olan digər münasibətlər sırasına daxildir.

Professor A.M.Qasimovun fikrincə, bu qrup münasibətlər əmək münasibətlərini müşayiət edir. Onlar işçilərin bilavasitə istehsalatda peşə təhsili vəzifəsinin həlli ilə əlaqədardır. Deməli, əmək münasibətlərində olan işçi peşə hazırlığı, yenidən hazırlıq və ixtisasartırma keçə bilər. Bu münasibətlər əsasən üç qrupa ayrılır: 1) istehsalat təlimi (şagirdlik) üzrə hüquq münasibətləri; 2) işçilərin ixtisasının artırılması üzrə hüquq münasibətləri; 3) təlimə rəhbərlik üzrə hüquq münasibətləri.¹⁰⁷

H.e.d. Ə.H.Rzayevin fikrincə, dövlət qulluqçularının hazırlığı mürəkkəb və çoxşaxəli məsələdir. O, özündə dövlət qulluqçularının elmi nəzəri və siyasi təhsili, iş təcrübəsinin genişləndirilməsini, təhsilin yeniləşməsi və zənginləşməsi üçün müxtəlif forma və istiqamətləri birləşdirir.¹⁰⁸

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin məqsədi dövlət qulluqçularının fəaliyyətində səmərəliliyin artırılması, onlar tərəfindən nəzəri və praktiki biliklərin əldə edilməsi və artırılması qulluq funksiyalarının icrası ilə əlaqədar qabiliyyət və peşəkar vərdişlərin inkişaf etdirilməsi, dövlət qulluqçularının

ümumi intellektual səviyyəsinin artırılması kimi məsələlərdən ibarətdir.¹⁰⁹

H.e.d. Ə.H.Rzayev hesab edir ki, dövlət qulluğu onun praktiki təşkili və funksiya göstərməsində ideya və müddəaları müəyyən edən prinsiplərə əsaslanır. Prinsiplərin mənası dövlət qulluğunun mahiyyəti, əsas məzmunu, xarakterik xüsusiyyətlərini, dövlət hakimiyyəti, dövlət idarəetmə sisteminin və cəmiyyətin həyatında yeri və rolunu göstərir. Dövlət qulluğunun prinsiplərinin əsas mənası ondadır ki, onlar dövlət qulluğunun hüquqi və təşkilati məzmununu, təşkilini və funksiya göstərməsini müəyyən edir, dövlət idarəetmə mexanizmində mühüm əlaqələri təmin edir.¹¹⁰

Q.V.Atamançuq dövlət qulluğunun əsas elementlərini özündə əks etdirən prinsipləri komplektlik, sistemlilik, funksionallıq və hüquqi tipiklik kimi qruplarda birləşdirmiş və onların məzmununu aşağıdakı kimi ifadə etmişdir. Komplektlik - dövlət qulluğunun vəziyyətini, dövlət funksiyalarının təmin olunmasına və müvafiq kadrlarının formalaşmasında onun rolunu və müvafiq kadrlarının formalaşmasında imkanlarına real təsir edən struktur olmaqla, hüquqi mənəvi və yaş faktorlarını əhatə edir; sistemlilik – dövlət qulluğunun bütün elementlərinin nizamlanması, uzlaşması və ardıcılıqla təsirini, onu icra edən hər bir insanın və dövlət orqanlarına tətbiq olunan dövlət qulluğu sisteminin qurulmasını şərtləndirir; funksiyalılıq - bir tərəfdən dövlət qarşısında duran məqsədlərinin bilavasitə həllini təmin edən dövlət aparatının təşkilini şərtləndirir; digər tərəfdən keyfiyyətli dövlət fəaliyyəti təcrübəsinin kadrlarının intellektual və mənəvi inkişafına fəal kömək etməsində istifadə olunur; hüquqi tipiklik – vəzifələrin hüquqi təsvirinin (dəqiq hüquq və

¹⁰⁶ Məmmədov O.C. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkilati-hüquqi təminatı mexanizminin əsas prinsipləri // AMEA-nın Məruzələri, 2012, LXVIII cild, №2, s.142-143

¹⁰⁷ Qasimov A.M. Əmək hüququ. Dərslük. Bakı: Adiloğlu, 2007, s.130

¹⁰⁸ Rzayev Ə.H. Dövlət qulluğunun hüquqi əsasları. B., Elm, 2011, s.48-49

¹⁰⁹ «Dövlət qulluqçusunun əlavə peşə təhsilinin növü, forması, müddəti və maliyyə təminatı Qaydaları»nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 19 mart 2009-cu il tarixli 44 nömrəli Qərarı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009, №03, maddə 201

¹¹⁰ Rzayev Ə.H. Dövlət qulluğunun hüquqi əsasları. B., Elm, 2011, s.154

vəzifələrin müəyyən edilməsi), onların praktiki icrasına sərbəstlik verilməsini göstərir.¹¹¹ H.e.d. Ə.H.Rzayev dövlət qulluğunun prinsiplərini: qanunçuluq; demokratikləşmə; nəzarət və məsuliyyət; sosial hüquqi müdafiəyə kimi qruplarda,¹¹² D.N.Baxrax isə dövlət qulluğunun prinsiplərini – qanunçuluq, demokratizm, professionalizm və sosial hüquqi müdafiə qrupunda birləşdirmişdir.¹¹³

Yuxarıda qeyd edilən elmi mülahizələr və normalar dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin əsas prinsiplərinin ümumi cəhətlərini formalaşdırmaqla onlara xüsusiyyət verir. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkili, dövrüyyəsi və dəyişdirilməsi müvafiq sistem yaratmaqla, onun təşkilati-hüquqi təminatı mexanizmi kimi ifadə olunur.

Qanunvericilikdə dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin: qanunçuluq, obyektivlik, bərabərlik, şəffaflıq və aşkarlıq prinsipləri əsasında həyata keçirilməsi təsbit edilmişdir.¹¹⁴

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili ümumi və xüsusi prinsipləri özündə ehtiva edir. Ümumi prinsiplərə: sistemlilik və komplekslilik, səmərəlilik, professionalıq, məqsədyönlülük və fasiləsizlik prinsipləri daxildir.

Sistemlilik və komplekslilik prinsipi dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkilati-hüquqi təminatı mexanizminin formalaşması ona kompleks yanaşma ilə xarakterizə edilir.

Səmərəlilik prinsipi dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkilati-hüquqi təminatı mexanizminin əsas prinsiplərindən biri

¹¹¹ Атаманчук Г.В. Сущность государственной службы. Изд. второе, дополненное. М.: ПАГС, 2008, с.76-77

¹¹² Rzayev Ə.H. Dövlət qulluğunun hüquqi əsasları. B., Elm, 2011, s.157

¹¹³ Бахрах Д.Н. Государственная служба: основные понятия, ее составляющие, содержание и принципы // Государство и право, 1996, №12, с.10-18.

¹¹⁴ «Dövlət qulluqçusunun əlavə peşə təhsilinin növü, forması, müddəti və maliyyə təminatı Qaydaları»nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 2009-cu il 19 mart tarixli 44 nömrəli Qərarı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009, №03, maddə 201

olaraq böyük əhəmiyyət kəsb edir. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə məqsədlərə nail olma baxımından ümumi səmərəlilik prinsipi diqqəti cəlb edir. Bu prinsipin məzmunu sosial və iqtisadi əlamətlərlə xarakterizə edilir. Ümumi səmərəliliyin sosial əlaməti kimi əhalinin həyat səviyyəsinin keyfiyyət göstəricilərinin təkmilləşdirilməsi çıxış edir. İqtisadi əlamət isə, bütün sahələr üzrə səmərəliliyin nəzərə çarpan artımında təzahür edir. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkilati-hüquqi mexanizmin formalaşması və təminatı sistemində səmərəlilik prinsipinə riayət etmək mütləq xarakter daşıyır. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinə sərf edilən xərclər iqtisadi cəhətdən səmərəli və həyat səviyyəsinin yüksəlməsinə xidmət göstərmədiyi təqdirdə heç bir əhəmiyyət kəsb etmir.

Ümumi prinsiplər sırasında professionalıq prinsipi zəruri cəhətləri ilə fərqlənir və onun mahiyyəti bir neçə mühüm amillə xarakterizə olunur. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin səmərəli təşkilinə qarşı yüksək tələbləri nəzərdə tutan peşəkarlıq bir sıra ümumi prinsiplər üzrə müəyyən edilməlidir: birincisi, dövlət qulluqçularının öz vəzifə öhdəliklərinin yerinə yetirmələrinin keyfiyyətinə bilavasitə təsir göstərən nəzəri və təcrübi fənlərin ixtisas üzrə müəyyən edilməsi; ikincisi, həmin fənlərin varislik prinsipinə əsaslanmaqla tədris proqramlarında müvafiq bölümlər üzrə yer tutması; üçüncüsü, əlavə təhsilə cəlb edilən dövlət qulluqçularının ümumi nəzəri hazırlığının müvafiq ali təhsil müəssisəsi tərəfindən yoxlanılması; dördüncüsü, dövlət və bələdiyyə idarəçiliyi, habelə dövlət qulluğu sferasındakı faktiki vəziyyətlə ümumi nəzəri hazırlığı uyğunlaşdırmalı olan professor-müəllim heyətinin ixtisasına qarşı tələblərin artırılması; beşincisi, dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə hüquq münasibətlərində iştirak edən subyektlərin məsuliyyətinin müəyyən edilməsi.¹¹⁵

¹¹⁵ Məmmədov O.C. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkilati-hüquqi təminatı mexanizminin əsas prinsipləri // AMEA-nın Məruzələri, 2012, LXVIII cild, №2, s.146

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkilati-hüquqi təminatı mexanizmində məqsədyönlük prinsipi də fərqləndirilir. Bu prinsipin mahiyyətinə görə, dövlət qulluqçularının əlavə təhsili qruplar və ixtisaslaşmalar üzrə əsaslandırılmış konkret məqsəd və vəzifələr müəyyən edilməklə həyata keçirilməlidir. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə konkret məqsəd və vəzifələr dövlətin kadr siyasətinin realizəsi zamanı yaranır. Məqsədyönlük prinsipi bilavasitə əlavə peşə təhsil sisteminin üstün istiqamətlərinin aşkara çıxarılması zamanı dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə məqsədli tədbirlərin həyata keçirilməsilə təmin edilir.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin əsas prinsiplərindən biri də fasiləsizlik prinsipidir. Fasiləsizlik anlayışı dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkilati-hüquqi təminatı mexanizminin tərkib hissəsidir. Ənənəvi olaraq, əlavə təhsil sferasında fasiləsizlik davamlı təhsil kimi nəzərdə tutulur. Fasiləsizliyin daimilik kimi qəbul edilməsi problemin yalnız müvəqqəti aspektini xarakterizə edə bilər. Müasir dövrdə cəmiyyətin radikal transformasiyası şəraitində dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin fasiləsizliyi sistemində xüsusi yer tutan başlıca amil mövcud və proqnozlaşdırılmış "istehsal" tələbatından, başqa sözlə, dövlət-qulluq münasibətlərinin səmərəli və məqsədli təkmilləşdirilməsindən irəli gələrək, onların əlavə təhsilinin bu və ya digər növünün təminatıdır. Burada söhbət cari təhsilin məzmununun keçmiş təhsillə sıx bağlı olduğu və dövlət qulluqçularının vəzifə öhdəliklərinin yerinə yetirilməsini yüksək səviyyədə təmin edən əlavə təhsilin təşkilindən gedir.¹¹⁶

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə fasiləsizlik prinsipini şərtləndirən amillərdən bir kimi onların əlavə təhsil almasının yalnız müvafiq təhsilə ehtiyacın yarandığı dövrdə

¹¹⁶ Məmmədov O.C. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkilati-hüquqi təminatı mexanizminin əsas prinsipləri // AMEA-nın Məruzələri, 2012, LXVIII cild, №2, s.147

həyata keçirilməsi çıxış edir. Bu cür ehtiyacı xarakterizə edən hallara aşağıdakılar daxildir:

- dövlət qulluğunda daha yüksək vəzifəyə təyin edilmə;
- dövlət qulluğunun ehtiyat kadrlarının siyahısına daxil edilmə;
- dövlət qulluqçusunun attestasiyasının nəticəsi;
- dövlət qulluqçusunun xidməti fəaliyyətinin qiymətləndirilməsinin nəticəsi;
- dövlət qulluqçusunun şəxsi təşəbbüsü.

İctimai münasibətlərin inkişafının nəticəsi olaraq ortaya yeni məsələlər çıxır. Həmin məsələlərin həllinin zəruriliyi isə dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinə olan ehtiyacı şərtləndirir.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsil sisteminin quruluşu xüsusi və fərdi prinsiplərlə də xarakterizə olunur. Xüsusi prinsiplərə aşağıdakıları daxil etmək olar:

- dövlət qulluqçusunun əlavə təhsilinin məcburiliyi prinsipi;
- dövlət qulluqçusunun əlavə təhsilinin dövriliyi prinsipi;
- dövlət qulluqçusunun əlavə təhsilinin müxtəlifliyi prinsipi;
- dövlət qulluqçusunun əlavə təhsil sisteminin tətbiqinin çoxvariantlılığı prinsipi;
- dövlət qulluqçusunun əlavə təhsil sisteminin uyğunluğu prinsipi.

Dövlət qulluqçusunun əlavə təhsilinin məcburiliyi prinsipi dedikdə, əlavə təhsil almağa ehtiyac yarandıqda onun məcburi qaydada əlavə təhsilə cəlb olunması anlaşılır. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilə cəlb edilməsinin məcburilik prinsipi yalnız dövlət qulluğu münasibətləri çərçivəsində mümkündür.

Dövlət qulluqçusunun əlavə təhsildən imtina etməsi onun intizam məsuliyyətinə səbəb ola bilər. Hətta bəzi hallarda bu imtina dövlət qulluğu münasibətlərinə xitam verilməsi ilə də nəticələnə bilər. Əlavə təhsilin dövriliyi prinsipi əlavə təhsil proqramlarında dövlət qulluqçularının fəaliyyət göstərdikləri sahə üzrə innovasiya xarakterli yenilikləri, texnikanın, texnologiyaların, hüququn, siyasətin, iqtisadiyyatın mövcud və

perspektiv sahələrini, o cümlədən elmin digər mütərəqqi sahələrini əhatə etməklə, təlimlərin hazırlanması və keçirilməsində qabaqcıl dünya və milli təcrübədən geniş istifadə edilməsini əhatə edir.¹¹⁷ Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin müxtəlifliyi prinsipi onların təcrübə keçmə, yenidən hazırlanma və ixtisasartırma keçməsini ifadə edir. Dövlət qulluqçularının təcrübə keçməsi dedikdə, onların müvafiq sahə üzrə bilik, bacarıq və vərdişlərin əldə edilməsi, genişləndirilməsi məqsədi ilə həyata keçirilən əlavə təhsili başa düşülür. Dövlət qulluqçusunun yenidən hazırlanması dedikdə, onun yeni, baza təhsilindən fərqli ixtisasa yiyələnməsi məqsədi ilə həyata keçirilən uzunmüddətli əlavə təhsili anlaşılır. Dövlət qulluqçusunun ixtisasartırma keçməsi isə, onun peşə və ixtisas üzrə biliklərinin artırılması məqsədi ilə həyata keçirilən qısamüddətli təlimlər (treninq, seminar və s.) və ya ixtisasartırma kursları şəklində təşkil edilən əlavə təhsilini ifadə edir. Dövlət qulluqçusunun əlavə təhsil hüququnun prinsiplərindən biri də çoxvariantlılıq prinsipidir. Bu prinsip dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin alternativ variantları arasından ən yaxşısının seçilməsi ilə xarakterizə edilir. Dövlət qulluqçusunun əlavə təhsilinin uyğunluq prinsipi də fərqli cəhətləri ilə diqqəti cəlb edir. Bu prinsip yeni şəraitə uyğunlaşma qabiliyyəti ilə şərtlənir. Uyğunlaşma prinsipini dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin tənzimlənməsinin əsas şərtlərindən biri hesab etmək olar.

¹¹⁷ “Dövlət qulluqçusunun əlavə peşə təhsilinin növü, forması, müddəti və maliyyə təminatı Qaydaları”nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 2009-cu il 19 mart tarixli 44 nömrəli Qərarı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009, №03, maddə 201

III FƏSİL DÖVLƏT QULLUQÇULARININ ƏLAVƏ TƏHSİLİNİN TƏDRİS TƏMİNATININ HÜQUQİ PROBLEMLƏRİ VƏ HƏLLİ YOLLARI

3.1. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin tədris təminatının hüquqi problemlərinin əsas istiqamətləri və həlli yolları

Müasir dövrdə dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin tədris təminatının hüquqi problemlərinin elmi təhlili həm nəzəri, həm də təcrübi baxımdan bir sıra aktual cəhətləri ilə xarakterizə edilir. Öz növbəsində, dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin tədris təminatının vahid anlayışının formalaşdırılması və onun daxili elementlərinin göstərilməsi, dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin hüquqi tənzimlənməsi mexanizmində tədris təminatı üzrə hüquq münasibətlərinin obyektləri, subyektləri və məzmunu ilə bağlı məsələlərin öyrənilməsi, onların baza və əlavə təhsil proqramlarını həyata keçirən dövlət ali təhsil müəssisələrinin xarakterik xüsusiyyətlərinin müəyyən edilməsi, onlar arasında qarşılıqlı əlaqənin yaradılması və s. bu kimi mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələlər tədqiqat obyektini kimi çıxış edir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları Bakı Dövlət Universitetinin 90 illik yubileyinə həsr olunmuş təntənəli mərasimdəki nitqində qeyd etmişdir ki, təhsilin səviyyəsi, elmi-texniki tərəqqi, təhsilə verilən önəm və təhsil sahəsində aparılan islahatlar əsas şərtlərdir. Biz də bu yolu seçmişik. Biz də təhsildə islahatların aparılması ilə bərabər, bizim üçün ənənəvi olan təhsil formalarını saxlayırıq, öz ənənələrimizi qoruyuruq, bütün mütərəqqi təcrübələrə qoşuluruq və ali məktəblərimiz beynəlxalq müstəvidə çox fəal iştirak edirlər. ... demək istəyirəm ki, təbii sərvətlər tükənən dəyərdir, ancaq təhsil, bilik, elm əbədi, hər bir ölkənin gücləndirilməsinə

təhfə verən amillərdir. ... Azərbaycanı irəliyə aparan çox gözəl və milli ruhda böyüyən gənc nəsil yetişir.¹¹⁸

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları gənc nəslin yetişməsində müəllim əməyini yüksək qiymətləndirərək bildirmişdir ki, müəllimlərin əlbəttə ki, bu işdə rolu, bəlkə də ən önəmli roldur. Çünki müəllimlər həm tələbələrə öz biliyini çatdırırlar. Eyni zamanda, gənc nəslin hansı formada böyüməsinə də müəllimlərin böyük təsiri vardır.¹¹⁹

Akademik R.Ə.Mehdiyev “XXI əsrdə Azərbaycan ideyası kreativ millət kontekstində” əsərində təhsilin şəxsiyyət, cəmiyyət və dövlət üçün əhəmiyyəti ilə bağlı məsələləri geniş elmi təhlil edərək kifayət qədər dəyərli elmi mülahizələr irəli sürmüşdür. Hörmətli akademik təhsilin dövlət üçün əhəmiyyətinə böyük qiymət verərək qeyd etmişdir ki, dövlət siyasəti ali təhsil müəssisələrində yüksək səviyyəli biliklərin istehsalını və mütəmadi elmi-tədqiqat fəaliyyətini təmin edəcək şərait yaradılmasına yönəldilməlidir.¹²⁰

Akademik R.Ə.Mehdiyev apardığı dəyərli elmi təhlillərin yekunlarından biri olaraq belə qənaətə gəlir ki, dünyanın aparıcı ölkələrinin təcrübəsini nəzərə alaraq, cari onillikdə Azərbaycan təhsil sisteminin başlıca vəzifəsi ölkənin fasiləsiz modernləşdirilməsi və inkişaf etmiş cəmiyyətə tam transformasiyası üçün zəruri olan insan kapitalının keyfiyyət və kəmiyyətə artırılmasından ibarətdir. Bu səbəbdən, milli təhsil sisteminin modernləşdirilməsi insan kapitalının inkişafı

¹¹⁸ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Bakı Dövlət Universitetinin 90 illik yubileyinə həsr olunmuş təntənəli mərasimdəki çıxışı (2 noyabr 2009-cu il) / Xalq qəzeti, 2009, 3 noyabr, №245, s.1-2

¹¹⁹ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Bakı Dövlət Universitetinin 90 illik yubileyinə həsr olunmuş təntənəli mərasimdəki çıxışı (2 noyabr 2009-cu il) / Xalq qəzeti, 2009, 3 noyabr, №245, s.1-2

¹²⁰ Mehdiyev R.Ə. XXI əsrdə Azərbaycan ideyası kreativ millət kontekstində // Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə. Elmi-nəzəri jurnal. 2012, №2(38), s.120

çağırışlarına cavab verən əsas amilə çevrilir. Azərbaycanın biliklərə əsaslanan global iqtisadiyyata qoşulması milli innovativ infrastrukturun yaradılmasını tələb edir.¹²¹ Böyük əhəmiyyət kəsb edən bu cür dəyərli elmi mülahizələr əlavə təhsili, o cümlədən dövlət qulluqçularının əlavə təhsili ilə bağlı məsələləri də özündə tam mənasında ehtiva etmişdir.

Təhsil anlayışı kifayət qədər geniş və spesifik məzmunla malikdir. Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununda təhsilə hüquqi baxımdan legal anlayış verilmişdir. Təhsil dedikdə, sistemləşdirilmiş bilik, bacarıq və vərdislərin mənimsənilməsi prosesi və onun nəticəsi başa düşülür (1.0.43-cü maddə).¹²² Təhsil üzrə hüquq münasibətlərini obyekt, subyekt və məzmun baxımından müxtəlif qruplar üzrə təsnifləşdirmək olar.

- 1) məktəbəqədər təhsil;
- 2) ümumi təhsil (ibtidai təhsil; ümumi orta təhsil);
- 3) tam orta təhsil;
- 4) ilk peşə-ixtisas təhsili;
- 5) orta ixtisas təhsili;
- 6) ali təhsil (bakalavr, magistratura, doktorantura);
- 7) əlavə təhsil.

Bu təsnifat içərisində əlavə təhsil proqramlarının həyata keçirilməsi üzrə hüquq münasibətləri də böyük əhəmiyyət kəsb edir. Əlavə təhsil şəxsiyyətin, cəmiyyətin və dövlətin inkişafında tutduğu yerə görə bir sıra fərqli xüsusiyyətlərin daşıyıcısıdır. Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununun 24.1-ci maddəsində¹²³ əlavə təhsilin mahiyyətini və məzmununu xarakterizə edən əsas elementləri aşağıdakı istiqamətlər üzrə təsnifləşdirmək olar.

Əlavə təhsil:

¹²¹ Mehdiyev R.Ə. XXI əsrdə Azərbaycan ideyası kreativ millət kontekstində // Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə. Elmi-nəzəri jurnal. 2012, №2(38), s.132

¹²² Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. B., Qanun, 2009

¹²³ Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. B., Qanun, 2009

- fasiləsiz təhsilin tərkib hissəsidir;
- peşə hazırlığının tərkib hissəsidir;
- peşə-ixtisas təhsilinin hər hansı pilləsini bitirmək haqqında dövlət sənədinin olmasını şərtləndirir;
- hər bir vətəndaşın fasiləsiz təhsil almaq imkanını təmin edir;
- insan potensialının inkişafı vəzifəsini daşıyır;
- kadrların intellektual və peşə hazırlığı səviyyəsinin yüksəldilməsi və təkmilləşdirilməsi vəzifəsini daşıyır;
- kadrların daim dəyişən və yeniləşən əmək şəraitinə uyğunlaşdırılması vəzifəsini daşıyır;
- yaşlı vətəndaşların ölkənin sosial həyatında fəal və səmərəli iştirakının təmin edilməsi vəzifəsini daşıyır;
- yaşlı vətəndaşların ölkənin iqtisadi həyatında fəal və səmərəli iştirakının təmin edilməsi vəzifəsini daşıyır.
- yaşlı vətəndaşların ölkənin siyasi həyatında fəal və səmərəli iştirakının təmin edilməsi vəzifəsini daşıyır.
- yaşlı vətəndaşların ölkənin mədəni həyatında fəal və səmərəli iştirakının təmin edilməsi vəzifəsini daşıyır.

Yaşlıların təhsili dedikdə, yaşı 18-dən yuxarı, müstəqil fəaliyyət təcrübəsi və peşəsi olan, bəzi hallarda isə heç bir peşəsi olmayan insanların əlavə təhsilə cəlb olunması başa düşülür. Bu nöqteyi-nəzərdən dövlət qulluqçularının əlavə təhsili də ümumi kontekstdə yaşlıların təhsili sisteminə daxil olur.

Əlavə təhsil məzmun və mahiyyət baxımından özündə müxtəlif istiqamətləri ifadə edir. Buna görə də, əlavə təhsil üzrə hüquq münasibətləri aşağıdakı istiqamətlər üzrə yaranır:

- 1) ixtisasartırma;
- 2) kadrların yenidən hazırlanması;
- 3) stajkeçmə və kadrların təkmilləşdirilməsi;
- 4) təkrar ali təhsil;
- 5) təkrar orta ixtisas təhsili;
- 6) dərəcələrin yüksəldilməsi;
- 7) yaşlıların təhsili.

Bizim mövzumuz kontekstində isə dövlət qulluqçularının əlavə təhsili aşağıdakı növlərə bölünür:

- 1) dövlət qulluqçularının təcrübə keçməsi;
- 2) dövlət qulluqçularının yenidən hazırlanma keçməsi;
- 3) dövlət qulluqçularının ixtisasartırma keçməsi.

Əlavə təhsilə dair qanunvericilikdə təsbit edilmiş bütün normalar daxili vəhdət təşkil edərək, məcmu halında birləşərək özündə əlavə təhsil hüququnu ehtiva edir. Əlavə təhsil hüququ şamil edilən geniş işçi kateqoriyalarından biri də məhz dövlət hakimiyyəti orqanlarında dövlət qulluğu vəzifəsi tutan dövlət qulluqçularıdır. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə hüquq münasibətləri əmək hüquq münasibətlərinin ayrılmaz tərkib hissəsi kimi çıxış edir. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə münasibətlər əmək hüquq münasibətləri ilə sıx bağlı olan digər münasibətlər sisteminə daxildir.

Akademik U.K.Ələkbərovun fikrincə, ... ümumilikdə modernləşən Azərbaycanın bəirlədiyi hədəflərə vurmaq üçün, ilk növbədə, idarəetmə sahəsində yüksək peşəkarlığa malik mütəxəssislərin, dövlət qulluqçularının hazırlanmasına ehtiyac var. Əslində “insan kapitalı”nın formalaşması prinsipinin bütün dünyada geniş tətbiq olunduğu bir dövrdə bütün sahələrdə, xüsusilə də dövlət idarəçiliyində güclü milli kadr ehtiyatlarının düzgün idarəedilməsinin zəruriliyi və bu sahədə peşəkar insan potensialının hər bir ölkənin sərvəti hesab edilməsi faktıdır.¹²⁴ Prof. Ə.Z.Abdullayevin fikrincə, dövlət qulluğunun səmərəli təşkilinin və cəmiyyətdə onun nüfuzunun artırılmasının vacib şərtlərindən biri məmur kadrlarının hazırlanması, ixtisasının artırılması, idarəçilik və inzibatçılıq sahələrinin nəzəriyyə və praktikasının incəliklərinin öyrənilməsi, bir sözlə, peşəkar məmurların formalaşmasına nail olmaqdır. Dövlət qulluğu sistemi üçün peşəkar kadr hazırlığı məsələsi olduqca incə və

¹²⁴ Ələkbərov U.K. İnnovativ dövlət idarəçiliyi davamlı inkişaf kontekstində // Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə. Elmi-nəzəri jurnal. 2012, №4 (40), s.149

eyni zamanda mürəkkəb və məsuliyyətli məsələdir.¹²⁵ H.e.d. Ə.H.Rzayev belə hesab edir ki, qulluqçuların professional inkişaf məsələsi dövlət qulluğu sistemində ən prioritet məsələlərdən biridir. Dövlət qulluğunda geniş miqyaslı islahatlar aparıldığı şəraitdə dövlət qulluqçularının peşəkarlıq səviyyəsinin yüksəldilməsi, yenidən hazırlığı və ixtisasının artırılması xüsusi aktuallıq kəsb edir.¹²⁶

Azərbaycan Respublikasında peşəkar dövlət qulluqçusu korpusunun formalaşdırılması xüsusiləşdirilmiş, peşəyönümlü ali təhsil müəssisələrinin yaradılmasının zəruriliyini şərtləşdirmişdir. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə tədris təminatının hüquqi problemlərinin araşdırılması məntiqi olaraq ilk növbədə bu sahə üzrə tədris proqramlarını həyata keçirən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının hüquqi statusu ilə bağlı məsələyə diqqət yetirməni zəruri edir.

Müasir Azərbaycanın memarı ümummilli lider Heydər Əliyevin 1999-cu il 3 yanvar tarixli Fərmanı ilə Bakı Sosial İdarəetmə və Politologiya İnstitutunun əsasında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının (bundan sonra DİA) yaradılması və onun Nizamnaməsinin təsdiq edilməsi¹²⁷ heç də təsadüfi xarakter daşmamışdır. Ümummilli lider Heydər Əliyev həmin Fərmanla DİA-nı yaratmaqda əsas məqsədi kimi aşağıdakı hədəfləri ön plana çıxarmışdır:

- dövlət idarəçilik sahəsi üçün mütəxəssislər hazırlanması işinin müasir tələblərə uyğun qurulması;

- dövlət idarəçilik sahəsi üzrə mütəxəssislərin peşəkarlıq səviyyələrinin artırılması;

- dövlət idarəçilik sahəsində elmi tədqiqatların aparılmasının təşkili;

- dövlət idarəçilik sahəsinin analitik-informasiya təminatının möhkəmləndirilməsi.

Fərmanla DİA-nın fəaliyyətinin təmin edilməsi və ona nəzarət üzrə ikili tabeçilik nəzərdə tutulmuşdur. Birinci tabelik özündə aşağıdakı iki istiqaməti birləşdirmişdir:

1) ümumi rəhbərlik;

2) təşkilati məsələlər.

DİA-nın fəaliyyətinə ümumi rəhbərlik və təşkilati məsələlərinin həllinə dair nəzərdə tutulmuş tabelik üzrə səlahiyyət Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyasına həvalə edilmişdir.

İkinci tabelik isə özündə ali təhsil müəssisəsinin əsasını təşkil edən aşağıdakı iki istiqaməti ehtiva edir:

1) elmi iş;

2) metodiki iş.

DİA-nın fəaliyyətinin əsasını təşkil edən elmi-metodik iş üzrə rəhbərlik isə məntiqi olaraq dövlətin vahid təhsil siyasətini həyata keçirən mərkəzi icra hakimiyyəti orqanına - Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyinə həvalə olunmuşdur.

DİA-nın Nizamnaməsi ilə onun statusu aşağıdakı iki istiqamət üzrə müəyyən edilmişdir:

1) DİA ali və əlavə təhsil proqramlarını həyata keçirən, fundamental və tətbiqi elmi tədqiqatlar aparan ali təhsil müəssisəsidir;

2) DİA dövlət idarəçiliyi və icra hakimiyyəti orqanları üçün mütəxəssislərin hazırlanması və əlavə təhsili sahəsində aparıcı metodik tədris, elm və analitik informasiya mərkəzidir.

DİA-nın ali təhsil müəssisəsi kimi fəaliyyət istiqamətlərinin tərkibinə aşağıdakılar daxildir:

¹²⁵ Dövlət idarəçilik nəzəriyyəsi. Dərslük. Bakı: Elm və təhsil, 2010, 285

¹²⁶ Rzayev Ə.H. Dövlət qulluğunun hüquqi əsasları. Bakı: Elm, 2011, 308

¹²⁷ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1999-cu il 3 yanvar tarixli 60 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999, №01, maddə 13

- ali təhsilin bakalavriatura səviyyəsi üzrə müvafiq proqramların həyata keçirilməsi;
- ali təhsilin magistratura səviyyəsi üzrə müvafiq proqramların həyata keçirilməsi;
- ali təhsilin doktorantura səviyyəsi üzrə müvafiq proqramların həyata keçirilməsi;
- ümumi statuslu əlavə təhsil proqramlarının həyata keçirilməsi;
- xüsusi statuslu əlavə təhsil proqramlarının həyata keçirilməsi;
- fundamental və tətbiqi elmi tədqiqatların aparılması.

DİA-nın mərkəz kimi fəaliyyətə isə müvafiq istiqamətlər üzrə aşağıdakılar daxildir:

1) DİA dövlət idarəçiliyi orqanları üçün mütəxəssislərin hazırlanması sahəsində aparıcı:

- metodik mərkəzdir;
- tədris mərkəzidir;
- elmi mərkəzdir;
- analitik informasiya mərkəzidir;

2) DİA dövlət idarəçiliyi orqanları üçün mütəxəssislərin əlavə təhsili sahəsində aparıcı:

- metodik mərkəzdir;
- tədris mərkəzidir;
- elmi mərkəzdir;
- analitik informasiya mərkəzidir;

3) DİA icra hakimiyyəti orqanları üçün mütəxəssislərin hazırlanması sahəsində aparıcı:

- metodik mərkəzdir;
- tədris mərkəzidir;
- elmi mərkəzdir;
- analitik informasiya mərkəzidir;

4) DİA icra hakimiyyəti orqanları üçün mütəxəssislərin əlavə təhsili sahəsində aparıcı:

- metodik mərkəzdir;
- tədris mərkəzidir;
- elmi mərkəzdir;

- analitik informasiya mərkəzidir.

Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununda akademiya - müəyyən sahə üzrə ali və əlavə təhsil proqramlarını həyata keçirən, fundamental və tətbiqi elmi tədqiqatlar aparan ali təhsil müəssisəsi kimi anlayış verilmişdir (maddə 1.0.4.).¹²⁸ Həmin Qanunun 14.5-ci maddəsi¹²⁹ ilə təhsil müəssisəsinin tipləri və növləri müəyyən edilmişdir. Təhsil müəssisələrinin tiplərindən biri kimi müəyyən edilən ali təhsil müəssisələri universitetlər, akademiya, institutlar və s. kimi növlərə bölünmüşdür (maddə 14.5.6). O cümlədən, əlavə təhsil müəssisələri də təhsil müəssisələri tipinə daxil edilmiş və onun universitetlər, institutlar, mərkəzlər və s. kimi növləri nəzərdə tutulmuşdur (maddə 14.5.7).

Bütün bu normalar DİA-nın statusu ilə bağlı belə bir mülahizə irəli sürməyə əsas verir ki, qanunvericiliyə müvafiq olaraq DİA dövlət idarəçiliyi üzrə xüsusi və ya ali statusa malik ali təhsil müəssisəsi və aparıcı mərkəzdir.

Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 14.8-ci maddəsində “Azərbaycan Respublikasında xüsusi təyinatlı təhsil (hərbi, milli təhlükəsizlik və digər) müvafiq təhsil müəssisələrində, bu Qanunun tələbləri nəzərə alınmaqla, dövlət hesabına həyata keçirilir” kimi norma təsbit edilmişdir.

Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununa uyğun olaraq “Xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrinin təsis edilməsi qaydaları”nın və “Xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrinin siyahısı”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2010-cu il 24 may tarixli Fərmanı¹³⁰ olmuşdur. Həmin Fərmanla təsdiq edilmiş “Xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrinin təsis edilməsi Qaydaları”na əsasən xüsusi

¹²⁸ Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. B., Qanun, 2009

¹²⁹ Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. B., Qanun, 2009

¹³⁰ “Xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrinin təsis edilməsi qaydaları”nın və “Xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrinin siyahısı”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2010-cu il 24 may tarixli 274 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu. 2010, №5, maddə 403

təyinatlı təhsil müəssisələri mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının tabeliyində təsis edilir. Xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssisələri, ali təhsil əsasında əlavə təhsil müəssisələri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin və ya müvafiq mərkəzi icra hakimiyyəti orqanının vəsatəti əsasında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən, orta ixtisas təhsili, ümumi təhsil müəssisələri, orta ixtisas təhsili əsasında əlavə təhsil müəssisələri Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən təsis edilir.¹³¹

Xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrindən fərqli olaraq DİA ali icra hakimiyyəti – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən dövlət idarəçiliyi üzrə kadr hazırlığı ənənəsini davam və inkişaf etdirən Bakı Sosial İdarəetmə və Politologiya İnstitutunun bazası əsasında yaradılmışdır. DİA-nın xüsusi və ya ali statusu ilə bağlı hüquqi əhəmiyyət kəsb edən aktlardan biri də, ulu öndər Heydər Əliyevin “Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası işçilərinin vəzifə maaşlarının artırılması haqqında” 2003-cü il 9 iyun tarixli Sərəncamıdır.¹³² Sərəncamda nəzərdə tutulan məsələlər böyük maraq doğurur. Həmin Sərəncam DİA-nın işçilərinin sosial müdafiəsini gücləndirmək məqsədi daşsa da onun xüsusi statusunun müəyyən edilməsi sahəsində atılmış ilk addımlardan biri hesab olunur.

Sərəncama əsasən DİA-nın:

- rektorunun aylıq vəzifə maaşı nazirin 1-ci müavinin aylıq vəzifə maaşı səviyyəsində müəyyən edilmişdir;

¹³¹ “Xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrinin təsis edilməsi qaydaları”nın və “Xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrinin siyahısı”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2010-cu il 24 may tarixli 274 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2010, №5, maddə 403

¹³² Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası işçilərinin vəzifə maaşlarının artırılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2003-cü il 9 iyun tarixli 1240 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2003, №06, maddə 304

- prorektorunun aylıq vəzifə maaşı nazir müavinin aylıq vəzifə maaşı səviyyəsində müəyyən edilmişdir;

- digər işçilərinin aylıq vəzifə maaşları isə nazirliklərin mərkəzi aparat işçilərinin aylıq vəzifə maaşları səviyyəsində müəyyən edilmişdir.

Yuxarıda qeyd edilənlərlə yanaşı həmin Sərəncamla müəyyən edilmişdir ki:

- 2004-cü ildən başlayaraq DİA-nın maliyyələşdirilməsi hər il dövlət büdcəsində Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatına¹³³ ayrılan vəsait çərçivəsində ayrıca sətirlə göstərilir;

- DİA-nın işçilərinin sayının yuxarı həddi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatının¹³⁴ rəhbəri tərəfindən təsdiq edilir.

Qeyd edilənlərə əsasən belə nəticəyə gəlmək olar ki, DİA-nın xüsusi və ya ali statusu ilə bağlı məsələnin əsası ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən 2003-cü ildə qoyulmuşdur. Tam məntiqi və hüquqi olaraq DİA-nın işçilərinin əmək haqqının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının işçilərinin, başqa sözlə siyasi və inzibati vəzifə tutan dövlət qulluqçularının əmək haqqına uyğunlaşdırılması, dövlət büdcəsindən maliyyələşdirmə, işçilərin sayının yuxarı həddinin müəyyən edilməsi kimi məsələlər bu sahədə atılmış ilk addımlardır.

Bu nöqtəyi-nəzərdə yanaşmaqla və qeyd olunan normativ müddələrə əsasən belə qənaətə gəlmək olar ki, DİA-nın xüsusi və ya ali statuslu ali təhsil müəssisəsi və aparıcı mərkəz kimi qanunvericilikdə təsbit edilməsi tam məqsədəmüvafiq olardı. Ən başlıcası isə DİA-nın Nizamnaməsi ilə tanışlıq bunu sübut edir. Buna baxmayaraq DİA-nın statusunu müəyyən edən xüsusi normativ hüquqi aktın qəbul edilməsinə də böyük ehtiyac vardır.

DİA-nın fəaliyyətinin əsas istiqamətləri Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən müəyyən edilmişdir.

¹³³ Hazırda Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası adlanır.

¹³⁴ Hazırda Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası adlanır.

Onun Nizamnaməsinə əsasən fəaliyyətinin əsas istiqamətlərinə aşağıdakılar daxildir:

- dövlətin kadr siyasətinə dair təkliflərin işlənilib hazırlanması;
- dövlət idarəçiliyinin inkişafına dair tövsiyələrin hazırlanması;
- dövlət idarəçiliyinin hüquqi təminatına dair tövsiyələrin hazırlanması;
- dövlət idarəçiliyinin analitik informasiya təminatı;
- dövlət vəzifələrində olan dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təmin edilməsi;
- dövlət vəzifələrində olan dövlət qulluqçularını əvəz etmək üçün ehtiyat kadrların hazırlanması;
- dövlət idarəçiliyi sahəsində beynəlxalq proqram və layihələrin elmi və təşkilati cəhətdən müşayiət edilməsi;
- dövlət qulluqçularının hazırlanması sahəsində beynəlxalq proqram və layihələrin elmi və təşkilati cəhətdən müşayiət edilməsi;
- dövlət qulluqçularının əlavə təhsili sahəsində beynəlxalq proqram və layihələrin elmi və təşkilati cəhətdən müşayiət edilməsi.

DİA-nın fəaliyyəti aşağıdakılar əsasında həyata keçirilir:

- 1) dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinə dair dövlət sifarişi;
- 2) dövlət qulluqçularını əvəz etmək üçün ehtiyat kadrların hazırlanmasına dair dövlət sifarişi;
- 3) təhsil verilməsinə dair dövlət hakimiyyəti orqanları ilə bağlanacaq müqavilələr;
- 4) elmi tədqiqatların aparılmasına dair müqavilələr;
- 5) analitik-informasiya işlərinin aparılmasına dair müqavilələr.

Burada DİA-nın fəaliyyətinin təminatı kimi çıxış edən iki istiqamət üzrə hüquq münasibətləri diqqəti cəlb edir. Birincisi, dövlət sifarişi üzrə hüquq münasibətləri; ikincisi isə, müqavilə üzrə hüquq münasibətləri.

Yuxarıda qeyd olunanlara əsasən demək olar ki, dövlət qulluqçularının bütün səviyyələrinin, elmi-tədqiqat və metodik təşkilatlarının və müəssisələrinin, həmçinin onların işini koordinasiya edən orqanların dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə təhsil proqramlarını həyata keçirən, müasir dövlət ali təhsil müəssisələrinin şəbəkəsi kimi nəzərdə tutulan, dövlət qulluqçularının əlavə təhsil proqramının sistemi yaradılmışdır. Bunu eyni zamanda sistemə keyfiyyətlik, bütövlülük və müəyyənlik verən, vahid təhsil standartlarının bazası əsasında vahid məqsədlərin, o cümlədən peşəkar təhsilin prinsiplərinin və məqsədlərinin reallaşdırılmasına əsaslanan tədris-metodiki fəaliyyətin ümumdövlət sistemi kimi də xarakterizə etmək olar.

Azərbaycan Respublikasında səmərəli, təkmil, müasir dövlət qulluğu mexanizminin formalaşmasını şərtləndirən əsas amillərdən biri kimi, dövlət orqanlarında vəzifələrin funksiyalarının məzmunundan, səlahiyyətlərinin mənbəyindən və tutulması üsullarından asılı olaraq dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin xüsusi modelinin yaradılması çıxış edir.

Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilmiş hüdudlarda Azərbaycan Respublikasının məqsəd və funksiyalarını həyata keçirən, qanunvericiliyə uyğun olaraq yaradılan və dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilən, dövlət qulluqçularının qurumu dövlət orqanlarıdır. Həmin orqanlar üçün dövlət idarəçiliyi üzrə peşəkar kadr təminatının əsas istiqamətlərindən biri məhz mərkəzləşdirilmiş qaydada əlavə təhsil proqramlarının həyata keçirilməsidir. DİA-nın fəaliyyəti ilə bağlı qeyd edilənlər təsdiq edir ki, DİA dövlət idarəçiliyi və dövlət qulluğu üçün ali təhsilin hər üç - bakalavriatura, magistratura və doktorantura səviyyələri üzrə ehtiyat kadr hazırlayan və əlavə təhsil proqramını həyata keçirən xüsusi və ya ali statuslu ali təhsil müəssisəsi və aparıcı mərkəzdir. Buna görə də, DİA ilə xüsusi təyinatlı və dövlət qulluqçularının əlavə təhsil proqramını həyata keçirən digər

dövlət ali təhsil müəssisələri arasında qarşılıqlı əlaqənin yaradılması labüddür.

Dövlət qulluğu münasibətləri sisteminə daxil olan bütün subyektlərin, yəni dövlət qulluğu münasibətlərinin xüsusi subyektləri, dövlət qulluğunun xüsusi növləri, icra, qanunvericilik və məhkəmə hakimiyyətləri orqanlarının aparatlarında dövlət qulluğu keçən qulluqçuların və digər kateqoriya dövlət qulluqçularının dövlət idarəçiliyi üzrə vahid əlavə təhsil proqramlarını vaxtaşırı mənimsəməsi və təcürbədə tətbiq etməsi dövlətin kadrlardan səmərəli istifadə edilməsinə dair siyasətinin həyata keçirilməsinə yönəlmiş olar. Bu sahədə ortaya çıxan və həlli zəruri olan problemlərdən biri də, dövlət idarəçiliyi və dövlət qulluğu üzrə əlavə təhsil proqramlarını müasir dövrün tələbləri səviyyəsində həyata keçirən, aparıcı mərkəzlə, başqa sözlə DİA ilə dövlət qulluğunun müxtəlif sahələri üzrə xüsusi təyinat baxımından əlavə təhsil proqramını həyata keçirən digər dövlət ali təhsil müəssisələri arasında dövlətin kadr potensialından səmərəli istifadə edilməsi, həmçinin kadr, maddi resursların birləşdirilməsi məqsədi ilə qarşılıqlı təsirin optimallaşdırılmasıdır.

Fikrimizcə, Azərbaycan Respublikasında dövlətin vahid kadr siyasətini birləşdirməyə və eyni zamanda müxtəlif sahələr üzrə xüsusi təyinatı nəzərə almağa imkan verə biləcək dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin vahid sisteminin yaradılması zəruri məsələlərdən biridir. Müvafiq dövlət hakimiyyəti orqanları və dövlət qulluqçularının əlavə təhsil proqramını həyata keçirən dövlət ali təhsil müəssisələri ilə qarşılıqlı əməkdaşlığı nəzərə almaqla dövlət qulluqçularının əlavə təhsil kompleksinin yeni idarəetmə sisteminin formalaşdırılması zəruridir.

DİA-da Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2009-cu il 12 yanvar tarixli Qərarı¹³⁵ ilə təsdiq edilmiş “Ali

¹³⁵ “Ali təhsilin bakalavriat səviyyəsi ixtisaslarının (proqramlarının) Təsnifatı”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2009-cu il 12 yanvar tarixli 8 nömrəli Qərarı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 31.01.2009, №01, maddə 29

təhsilin bakalavriat səviyyəsi ixtisaslarının (proqramlarının) Təsnifatı”nın “İqtisadiyyat və idarəetmə ixtisasları qrupu”na daxil olan “Dövlət və bələdiyyə idarəetməsi” və dövlət idarəçiliyi və dövlət qulluğu üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən aşağıdakı ixtisaslar üzrə ehtiyat kadr hazırlığı həyata keçirilir:

Humanitar və sosial ixtisaslar qrupu üzrə:

- 1) Politologiya
- 2) Hüquqşünaslıq
- 3) Beynəlxalq münasibətlər

İqtisadiyyat və idarəetmə ixtisasları qrupu üzrə:

- 4) İqtisadiyyat
- 5) Menecment
- 6) Dövlət və bələdiyyə idarəetməsi

Təbiət ixtisasları qrupu üzrə:

- 7) Kompüter elmləri
- 8) Ekologiya.

DİA-da Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2011-ci il 14 iyun tarixli Qərarı¹³⁶ ilə təsdiq edilmiş “Ali təhsilin magistratura səviyyəsi üzrə ixtisasların (ixtisaslaşmaların) Təsnifatı”nın “İqtisadiyyat və idarəetmə ixtisasları qrupu”na daxil olan “Dövlət və bələdiyyə idarəetməsi” və dövlət idarəçiliyi və dövlət qulluğu üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən aşağıdakı ixtisasların müvafiq ixtisaslaşmaları üzrə ehtiyat kadr hazırlığı həyata keçirilir:

Humanitar və sosial ixtisaslar qrupu üzrə:

1. Politologiya

- 1) Milli təhlükəsizlik və siyasi strategiya

¹³⁶ “Ali təhsilin magistratura səviyyəsi üzrə ixtisasların (ixtisaslaşmaların) Təsnifatı”nın, “Rezidenturada həkim-mütəxəssis hazırlığı aparılan ixtisasların Təsnifatı”nın və “Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qüvvədən düşmüş bəzi qərarlarının Siyahısı”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2011-ci il 14 iyun tarixli 95 nömrəli Qərarı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2011, №06, maddə 568

2) Azərbaycanda siyasi proseslər

3) Dünya siyasi prosesləri

4) Konfliktologiya

2. Hüquqşünashq

5) Dövlət hüququ

3. Beynəlxalq münasibətlər

6) Beynəlxalq münasibətlər və diplomatiya

İqtisadiyyat və idarəetmə ixtisasları qrupu üzrə:

4. İqtisadiyyat

7) Aqrar sahənin iqtisadiyyatı

8) Ətraf mühitin iqtisadiyyatı

9) İqtisadiyyatın tənzimlənməsi

10) Təbiətdən istifadənin iqtisadiyyatı və proqnozlaşdırma

5. Menecment

11) Heyətin idarə edilməsi

12) Strateji idarəetmə

13) İnnovasiyaların və layihələrin idarə olunması

6. Dövlət və bələdiyyə idarəetməsi

14) Bələdiyyə menecmenti

15) Dövlət qulluğunun təşkili və idarə edilməsi

16) Dövlət idarəçiliyində ictimaiyyətlə əlaqələr

17) Regional idarəetmə

18) Dövlət proqramlarının və layihələrin idarə edilməsi

19) Elektron idarəetmə

Təbiət ixtisasları qrupu üzrə:

7. Kompüter elmləri

20) Biliklərin idarə olunması;

21) Paylanmış sistemlər və şəbəkələr

Texniki və texnoloji ixtisaslar qrupu:

8. Kompüter mühəndisliyi

22) Kompüter təhlükəsizliyi

9. Ekologiya mühəndisliyi

23) Yanacaqaların səmərəli istifadəsi və hava hövzəsinin mühafizəsi

24) Ekoloji təhlükəsizliyin informasiya sistemləri.

DİA-da əlavə təhsil proqramı aşağıdakı növlər üzrə həyata keçirilir:

1) ixtisasartırma;

2) kadrların yenidən hazırlanması;

3) təkrar ali təhsil.

Dövlət qulluqçularının yenidən hazırlanma keçməsi ali təhsilin magistratura səviyyəsinin "Dövlət və bələdiyyə idarəetməsi" ixtisasının aşağıdakı ixtisaslaşmalarını əhatə edir:

1) Dövlət qulluğunun təşkili və idarə edilməsi;

2) Dövlət idarəçiliyində ictimaiyyətlə əlaqələr;

3) Regional idarəetmə;

4) Dövlət proqramlarının və layihələrinin idarə edilməsi;

5) Elektron hökumət.

Dövlət qulluqçularının ixtisasartırma keçməsi aşağıdakı istiqamətləri əhatə edir:

1) Azərbaycan Respublikasının gənclər siyasəti;

2) Azərbaycan dövlətçiliyinin hüquqi əsasları və inzibati islahatlar;

3) Dövlətin sosial siyasəti: mahiyyəti, prioritetlər və həyata keçirilmə mexanizmləri;

4) Elektron hökumət;

5) Azərbaycanda ailə, qadın və uşaq siyasəti;

6) Miqrasiya proseslərinin dövlət tənzimlənməsi;

7) Təbiətdən istifadə və ətraf mühitin mühafizəsinin dövlət tənzimlənməsi;

8) Azərbaycan Respublikasının xarici siyasəti;

9) Yerli özünüidarəetmə və bələdiyyə idarəçiliyinin əsasları;

10) İntestisiya proseslərinin dövlət tənzimlənməsi və dövlətin maliyyə-kredit siyasəti;

11) Azərbaycanın müasir aqrar siyasəti;

12) Azərbaycanda Dövlət-din münasibətləri;

13) Dövlət qulluğunun təşkilatı əsasları və dövlətin kadr siyasəti;

14) İnsan hüquqlarının beynəlxalq və milli müdafiə mexanizmləri;

15) Dövlət qulluğunda etik davranış;

16) Davamlı insan inkişafı;

17) Dövlət proqramlarının idarə olunması;

18) Regional siyasət və onun icra mexanizmləri;

19) Strateji kommunikasiyalar. Dövlət idarəçiliyində ictimaiyyətlə əlaqələr;

20) Strateji idarəetmə;

21) İnformasiya kommunikasiya texnologiyaları;

22) Yerli icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyət istiqamətlərini, vəzifələrini və hüquqlarını müəyyən edən qanunvericilik aktlarının izahı;

23) Azərbaycan Respublikasında elektron idarəetmədə geoməkan məlumatlarının istifadəsi;

24) İnsan alveri ilə mübarizə

DİA-da ali təhsilin bakalavriat səviyyəsi üzrə əlavə təhsilin təkrar ali təhsil proqramı aşağıdakıları əhatə edir:

Humanitar və sosial ixtisaslar qrupu üzrə:

1) Politologiya

2) Hüquqşünaslıq

3) Beynəlxalq münasibətlər

İqtisadiyyat və idarəetmə ixtisasları qrupu üzrə:

4) Menecment

5) Dövlət və bələdiyyə idarəetməsi.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2012-ci il 15 mart tarixli 65 nömrəli Qərarı¹³⁷ ilə təsdiq edilmiş "Ali təhsilin doktorantura səviyyəsi üzrə ixtisasların Təsnifatı"na daxil olan

¹³⁷ "Ali təhsilin doktorantura səviyyəsi üzrə ixtisasların Təsnifatı"nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2012-ci il 15 mart tarixli 65 nömrəli Qərarı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 31.03.2012, №03, maddə 262

dövlət idarəçiliyi və dövlət qulluğu üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən aşağıdakı elm sahələri və ixtisaslar üzrə ehtiyat kadr hazırlığı nəzərdə tutulmuşdur:

İqtisad elmləri üzrə:

1) Sənayenin təşkili və dövlət siyasəti

2) Müəssisənin təşkili və idarə olunması

3) Sahə iqtisadiyyatı

Tarix elmləri üzrə:

1) Beynəlxalq münasibətlər tarixi

Hüquq elmləri üzrə:

1) Konstitusiyə hüququ; bələdiyyə hüququ

Siyasi elmlər üzrə:

1) Beynəlxalq münasibətlər

2) Siyasi institutlar və sistemlər

3) Siyasi nəzəriyyə

4) Dövlət idarəçiliyi.

Ali təhsilin bakalavriatura, magistratura və doktorantura səviyyələrinin yuxarıda qeyd edilən ixtisasları və dövlət qulluğu vəzifələrinin digər ixtisasları üzrə ali və əlavə təhsil proqramlarını həyata keçirən dövlət və ya qeyri-dövlət ali təhsil müəssisələrinin məzunlarının dövlət qulluqçularının ehtiyat kadrları və əlavə təhsil sistemində daxil olunması məsələsi kifayət qədər mübahisə doğurur. Sistem bir-biri ilə münasibətdə və əlaqədə olan və müəyyən vəhdət təşkil edən ünsürlərin məcmusu kimi müəyyən olunur.¹³⁸ Fikrimizcə, DİA dövlət qulluqçularının əlavə təhsil proqramını həyata keçirən digər ali təhsil müəssisələri ilə birlikdə müəyyən dərəcədə spesifik sistem kimi xarakterizə olunmalıdır. DİA-nın xüsusi və ya ali statusunu nəzərə alaraq dövlət qulluqçularının əlavə təhsil proqramını həyata keçirən digər ali təhsil müəssisələrinin onun tərkibinə daxil edilməsi düzgün yanaşma olmazdı. Çünki, dövlətin idarə edilməsinin ümumi prinsiplərinin və müvafiq sahə üzrə peşə

¹³⁸ Философский словарь. М., 1987, с.427

ixtisasının spesifikliyinin – xüsusi prinsiplərinin nəzərə alınması mütləq xarakter daşıyır. Bunun məntiqi mahiyyəti ondan ibarətdir ki, dövlətin idarə edilməsinin ümumi prinsiplərinə dair ali və əlavə təhsil proqramlarının DİA-da həyata keçirilməsi mübahisəsiz bir sıra elementlərlə xarakterizə edilir. Dövlətin idarə edilməsinin ümumi prinsipləri xüsusi prinsiplər üzrə xarakterizə edilir. Müvafiq sahə üzrə peşə ixtisasının spesifikliyi nəzərə alınaraq müxtəlif sahələr üzrə ali və əlavə təhsil proqramlarının dövlət idarəçiliyi üzrə ümumi prinsiplərdən törəmə olan xüsusi prinsiplər üzrə davam etdirən digər ali təhsil müəssisələrində həyata keçirilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Ümumi və xüsusi prinsiplərin məzmununu aşağıdakı cəhətlər üzrə xarakterizə etmək olar:

Birincisi, dövlət hakimiyyəti orqanlarında bu və ya digər vəzifəni tutmuş hər bir dövlət qulluqçusunun dövlət idarəçiliyinin ümumi prinsiplərinə dair biliklərə yiyələnməsi zəruri şərtlərdən biridir. Buna görə də, onların peşəkar dövlət qulluqçusu statusu qazanması üçün DİA-da həyata keçirilən əlavə təhsil proqramlarına yiyələnmələri və mütəmadi olaraq həmin məqsədlər üzrə əlavə təhsilə cəlb edilmələri kifayət qədər mühüm əhəmiyyət daşımaqla yanaşı böyük dövləti əhəmiyyət kəsb edir.

İkincisi, dövlət qulluqçuları müvafiq sahə üzrə peşəkar dövlət qulluqçusu statusu qazanmaq üçün konkret sahə üzrə fəaliyyət göstərən dövlət ali təhsil müəssisələrində əlavə təhsil proqramlarını mənimsəməli və davamlı olaraq bu proqrama cəlb edilməlidirlər.

DİA-nın və dövlət idarəçiliyi üzrə kadr hazırlığı aparılan digər dövlət ali təhsil müəssisələrinin fəaliyyəti Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununa, öz Nizamnamələrinə, habelə ali təhsil müəssisəsinin muxtariyyəti prinsipinə uyğun, bir-birinə paralel şəkildə həyata keçirilir.

Təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, dövlət vəzifələri üçün kadr hazırlığı aparılan ixtisaslar üzrə tədris və elmi fəaliyyətin

xüsusi koordinasiyası, vahid idarəçilik metodları və mənbələri demək olar ki, faktiki olaraq mövcud deyildir.

Bununla bağlı olaraq belə qənaətə gəlmək olar ki, dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə ixtisaslaşan dövlət ali təhsil müəssisələrinin vahid şəbəkəsini yaratmaq, qarşılıqlı vəhdətini müəyyən etmək və onların fəaliyyətlərini səmərəli həyata keçirmək məqsədəuyğun olardı.

Fikrimizcə, dövlət qulluqçularının əlavə təhsil proqramını həyata keçirən dövlət ali təhsil müəssisələrinin vahid şəbəkəsinin strukturunun və ya mümkün birliyinin (ittifaqının) yaradılması məqsəddə müvafiqdir.

Dövlət idarəçiliyinə və dövlət qulluğuna dair təhsil proqramlarını həyata keçirən dövlət təhsil müəssisələrini status baxımından aşağıdakı iki qrup üzrə təsnifləşdirmək olar.

I. Xüsusi statuslu təhsil müəssisələri:

- 1) Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası;
- 2) Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin Diplomatik Akademiyası.

II. Xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələri:

- 1) Azərbaycan Respublikası Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin Heydər Əliyev adına Akademiyası;
- 2) Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin Hərbi Akademiyası;
- 3) Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Ədliyyə Akademiyası;
- 4) Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Polis Akademiyası;
- 5) Azərbaycan Respublikası Fövqəladə Hallar Nazirliyinin Akademiyası;
- 6) Azərbaycan Respublikası Dövlət Sərhəd Xidmətinin Akademiyası;
- 7) Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsinin Akademiyası.

8) Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin Təlim və Tədris Mərkəzi;

9) Heydər Əliyev adına Azərbaycan Ali Hərbi Məktəbi;

10) Azərbaycan Ali Hərbi Təyyarçılıq Məktəbi;

11) Azərbaycan Ali Hərbi Dənizçilik Məktəbi;

12) Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi Daxili Qoşunlarının Ali Hərbi Məktəbi;

13) Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Arif Heydərov adına Sınavi və Kiçik Rəis Heyəti Hazırlayan Məktəbi;

14) Naxçıvan Muxtar Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Sınavi və Kiçik Rəis Heyəti Hazırlayan Məktəbi;

15) Heydər Əliyev adına Hərbi Lisey;

16) Cəmşid Naxçıvanski adına Hərbi Lisey.

Yuxarıdakı strukturda dövlət qulluğunun xüsusi növləri üzrə akademiya geniş yer tutmuşdur. Həmin akademiya fəaliyyət istiqamətləri müvafiq dövlət qulluğu üzrə peşəkar hazırlığın həyata keçirilməsinə yönəlmişdir. Həmin ali təhsil müəssisələri vasitəsi ilə baza ali təhsili, ixtisasartırma və yenidən hazırlıq, dinləyicilərin bütün kontingentləri ilə tədris-metodiki işin icrası təmin edilir.

Dövlət qulluğunun xüsusi növləri üzrə akademiya dövlət qulluqçularına əlavə təhsil verilməsi ilə yanaşı tətbiqi tədqiqatların aparılmasını, dövlət hakimiyyəti orqanlarına təcrübi xarakterli məsləhətlərin verilməsini öz fəaliyyətlərində birləşdirirlər. Müsbət hal kimi qeyd etmək lazımdır ki, bu cür yanaşma dövlət qulluqçularının əlavə təhsil proqramının dövlət qulluğu institutunun formalaşması təcrübəsi ilə sıx əlaqədə, daha səmərəli həyata keçirilməsinə xidmət edir.

Müasir dövlət qulluqçularının əlavə təhsil proqramlarını həyata keçirən dövlət təhsil müəssisələrinin vahid şəbəkəsinin formalaşma prosesi müəyyən dərəcədə sistemsiz həyata keçirilir. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsil proqramını həyata keçirən dövlət ali təhsil müəssisələri öz profillərinə, təşkilati-hüquqi

statusuna görə bu kateqoriya üzrə bütün kadrların ümumi peşə hazırlığı ilə məşğul ola bilməzlər və olmamalıdırlarda.

Dövlətin kadr siyasətində səmərəliliyi artırmaq, dövlət qulluqçularının əlavə təhsilini həyata keçirən dövlət ali təhsil müəssisələrinin qarşılıqlı əlaqəsini təmin etmək, onların tədris təminatına müasir dövrün tələbləri səviyyəsində nail olmaq məqsədi ilə bir sıra tədbirlərin həyata keçirilməsi zəruridir. Həmin tədbirlər sırasına aşağıdakıları da daxil etmək olar:

- vətəndaş cəmiyyətinin bərqərar edilməsinin əsas istiqamətləri ilə, dövlət qulluğunun təşəkkülü və inkişafının institusional imkanlarının təminatını əlaqələndirməklə dövlət idarəçiliyi və dövlət qulluğu üzrə əlavə təhsil proqramlarının sistemli şəkildə inkişafını və həyata keçirilməsini təmin edəcək ümumi xarakterli dövlət strategiyasının hazırlanması;

- təşəkkül dövründən başlayaraq milli və beynəlxalq səviyyədə əldə olunmuş müsbət təcrübəni və müasir elmi-nəzəri müddəaları nəzərə almaqla dövlət qulluqçularının əlavə təhsil proqramlarının vahid sistemə dair konsepsiyanın hazırlanması;

- dövlət qulluqçularının xüsusi peşə təhsili sahəsinə, həmçinin onlara riayət olunması üzrə nəzarət mexanizmi sferasına daxil olan fənlər üzrə təhsil standartlarının və proqramlarının hazırlanması;

- vahid maliyyələşmə mexanizminin tətbiq edildiyi müasir şəraitdə dövlət sifarişinin yerləşdirilməsi zamanı təhsil müəssisələrinin seçimi üçün müəyyən edilmiş müsabiqə qaydalarını nəzərə almaqla, dövlət qulluqçularının əlavə təhsil proqramını həyata keçirən təhsil müəssisələri üçün dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə tədris fəaliyyətinin xüsusi maliyyələşmə mexanizminin tətbiq edilməsi;

- Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının dövlət idarəçiliyi və dövlət qulluğu üzrə ali və əlavə təhsil proqramlarını həyata keçirən, fundamental və tətbiqi elmi tədqiqatlar aparən ali təhsil müəssisəsi və dövlət idarəçiliyi və icra hakimiyyəti orqanları

üçün mütəxəssislərin hazırlanması və əlavə təhsili sahəsində aparıcı metodik tədris, elm və analitik informasiya mərkəzi kimi xüsusi və ya ali statusunu müəyyən edən normativ hüquqi aktın qəbul edilməsi;

- dövlət idarəçiliyi və dövlət qulluğu üzrə elmin və təhsilin koordinasiyasını təmin etmək məqsədi ilə dövlət qulluqçularının peşə hazırlığı sferasında ali və əlavə təhsil proqramlarını həyata keçirən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının nəzdində, respublika üzrə “Dövlət və bələdiyyə idarəetməsi” ixtisası üzrə Elmi-metodiki mərkəzin yaradılması.

Rusiya Federasiyasında “Dövlət və bələdiyyə idarəetməsi” ixtisası üzrə Tədris-metodiki birliyinin yaradılmasına dair təkilf vaxtı ilə L.A.Quryeva tərəfindən irəli sürülmüşdür.¹³⁹

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsil sisteminin təhlili göstərir ki, müsbət nəticələrlə yanaşı, onların əlavə təhsil sistemi, inkişafın demək olar ilkin mərhələsindədir. Buna görə də, həmin sahədə prinsipial xarakterli qüsurlar və ziddiyyətlər də mövcuddur. Tədris fəaliyyətinin miqyasına, məzmununa görə də o, hələ dövlət qulluğu üçün kadr korpusunun professionallaşması, vətəndaş keyfiyyətlərinin formalaşması, idarəçilik mədəniyyətinin yüksək səviyyəsinin səmərəli vasitəsi kimi çıxış etmir. Hazırda dövlət hakimiyyəti orqanlarının strukturlarında, o cümlədən dövlət qulluğu sahəsindəki müsbət dəyişikliklərə nisbətən dövlət qulluqçularının əlavə təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi prosesi geridə qalır, əksər hallarda isə təcrübədən uzaq olaraq, tədrisin əsasən ekstensiv metodlarından istifadə edilir.

Buna görə də, dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin hazırda fəaliyyətdə olan modelinin keyfiyyətə ciddi dəyişikliklərə məruz qalması labüddür. Dövlət və cəmiyyət üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən fasiləsiz təhsilin tərkib hissəsi olan dövlət

¹³⁹ Гурьева Л.А. Профессиональная подготовка государственных служащих: организационно-правовые аспекты. Автореф. дис ... канд. юрид. наук. СПб., 1999, с.18

qulluqçularının əlavə təhsilinin təkmilləşdirilməsi prosesi uzun müddətli dövrü əhatə etməklə, kifayət qədər mürəkkəb və ziddiyyətli məqamlarla xarakterizə edilir.

Aparılmış elmi təhlilin nəticəsi olaraq belə qənaətə gəlmək olar ki, DİA-nın üzərinə faktiki olaraq ali təhsil müəssisəsinə xas olmayan, daha doğrusu dövlət hakimiyyət orqanına qismən oxşar funksiyalar qoyulmuşdur. Yəni, həm ali təhsil müəssisəsinə, həm də dövlət hakimiyyət orqanına məxsus elementləri özüündə birləşdirən xüsusi statuslu dövlət müəssisəsi kimi diqqəti daha çox cəlb edir.

Bunu sübut edən hüquqi aktlardan biri DİA-nın yaradılması haqqında 1999-cu il 3 yanvar tarixli Fərman,¹⁴⁰ digəri isə DİA-nın işçilərinin vəzifə maaşlarının artırılması haqqında 2003-cü il 9 iyun tarixli Sərəncamdır.¹⁴¹

Bu nöqteyi-nəzərdən N.M.Kazansev fikirləri maraqlıdır. N.M.Kazansev haqlı olaraq, dövlət qulluqçularının yenidən hazırlığı və ixtisasartırması üzrə təhsil müəssisələrini “dövlət qulluğu müəssisələri” kimi müəyyən edir və o, qeyd edir ki, dövlət orqanlarından fərqli olaraq, dövlət qulluğu müəssisələri hakimiyyət orqanları olmayaraq, dövlət qulluğunun təkrar edilməsinin təminatının müxtəlif funksiyalarını yerinə yetirirlər.¹⁴²

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsil proqramını həyata keçirən dövlət ali təhsil müəssisələrinin şəbəkəsini müəyyən və

¹⁴⁰ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1999-cu il 3 yanvar tarixli 60 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999, №01, maddə 13

¹⁴¹ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası işçilərinin vəzifə maaşlarının artırılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2003-cü il 9 iyun tarixli 1240 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2003, №06, maddə 304

¹⁴² Казанцев Н.М. Управление государственной службой // Государственная служба Российской Федерации: первые шаги и перспективы. Раздел II, гл.3. М., 1997, с.167-168

bu funksiyaların reallaşdırılmasını təmin edən hüquqi normalar qanunvericilikdə təsbit edilməmişdir.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsil sisteminin idarə edilməsi və dövlət qulluqçularının əlavə təhsilini, o cümlədən oxşar hüquqi funksiyaları həyata keçirən dövlət hakimiyyət orqanlarının və dövlət təhsil müəssisələrinin fəaliyyətinin koordinasiyası mövcud deyildir. Elmi ədəbiyyatda koordinasiya ənənəvi olaraq idarəetmənin funksiyalarından biri kimi ifadə edilmişdir.¹⁴³ Burada “idarəetmə” və “koordinasiya” qarşılıqlı əlaqədə olan kateqoriyalar kimi anlaşılır. Fikrimizcə, məhz bu koordinasiya vasitəsi ilə dövlət idarəçiliyi və dövlət qulluğuna dair əlavə təhsil proqramlarının həyata keçirilməsi üzrə ictimai münasibətlərin subyektlərinin bir-birindən hüquqi cəhətdən asılılıq dərəcəsi, təşkilati-hüquqi əlaqələrin müxtəlif xarakteri, ümumi, bərabər, birbaşa, bilavasitə, operativ, ikili və s. tabelik sistemi müəyyən edilə bilər.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsil proqramını həyata keçirən ali təhsil müəssisələrinin fəaliyyətinin ümumi nəzəri və peşə istiqamətində və yüksək ixtisaslı kadrlarla təminat sahəsində yaranan fərqlər, eyni məzmunlu problemlər üzrə təhsilin nəticələrinin bir-birindən fərqlənməsinə gətirib çıxarır. Yaranmış ziddiyyətli məqamları aradan qaldırmaq, bu sahədə ümumi fəaliyyətə kompleks və sistemli xarakter vermək üçün, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti və səlahiyyətləri daxilində müvafiq dövlət hakimiyyət orqanları tərəfindən dövlət idarəçiliyi və dövlət qulluğu üzrə əlavə təhsil proqramlarını həyata keçirən dövlət ali təhsil müəssisələrinə müvafiq lisenziyanın verilməsini, onların attestasiyasını və akkreditasiyasını tənzimləyən xüsusi normativ hüquqi aktın qəbul edilməsinə və tətbiqinə ehtiyac vardır.

¹⁴³ Вишняков В.Г. Совершенствование аппарата управления на современном этапе // Советское государство и право.-М., 1966.-№11.-с.35; Лебин Б.Д. Перфильев М.Н. Кадровый аппарат управления в СССР. Л., 1970, с.49

Fikrimizcə, dövlət qulluqçularının əlavə təhsil sisteminə tədrisin mümkün qədər qabaqçılıq xarakter daşması vacib şərtlərdən biridir. Tədris prosesində dövlət qulluqçularının əlavə təhsil sistemi daxilində dövlət idarəçiliyi sahəsində fəaliyyət göstərən işçilərin həmin dövrdə qarşılaşdığı problemlər nəzərdən keçirilməklə yanaşı, bu problemlərin inkişafı proqnozlaşdırılmalı və yaranmasına səbəb ola biləcək amillər müəyyən edilməli, onların həlli üzrə nəzəri və təcrid xarakterli tövsiyələr verilməlidir. Gələcək problemlərin qabaqcıdan aşkar edilməsi əlavə təhsil sistemi üzrə səmərəli təhsilin təşkili üçün vacib şərtlərdən biridir. Təcrübə göstərir ki, müdavimlərə auditoriya şəraitində verilən biliklərlə bu və ya digər problemlərin həllinin metodiki vərdisləri aşılamaq kifayət etmir. Fikrimizcə, dövlət qulluqçularının əlavə təhsil proqramında nəzərdən keçirilən problemlərə təcridi fəaliyyətdə dəfələrlə yenidən qayıda biləcəklərini nəzərə alaraq, onları xüsusi elmi-metodiki ədəbiyyatla təmin etmək də vacib şərtlərdən biridir.

Maraq doğuran məsələlərdən biri də dövlət qulluqçularının əlavə təhsilə olan ehtiyacının elmi əsaslarla müəyyən edilməsi problemidir. Prinsip etibarı ilə bu dövlət qulluqçularının əlavə təhsili sahəsinə dair məqsədin aydınlaşdırılması problemidir. Dövlət idarəetməsi və dövlət qulluğu üzrə əlavə təhsil proqramlarını həyata keçirən dövlət ali təhsil müəssisələrinin tədris-metodiki və kadr təminatının təkmilləşdirilməsi məsələsi müasir dövrdə əsaslı şəkildə mürəkkəbləşmişdir. Bununla yanaşı yeni təhsil sisteminin tətbiqi, ayrı-ayrı təhsil strukturlarının yaradılması əsasən maliyyə və kadr təminatının bütün növlərinin çatışmadığı bir şəraitdə həyata keçirilir.

Təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, dövlət tərəfindən beynəlxalq standartlara cavab verən, kifayət qədər normativ hüquqi bazanın yaradılmasına, məqsədli dövlət proqramlarının həyata keçirilməsinə, o cümlədən “2009-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sisteminə islahatlar üzrə Dövlət Proqramı”nın, “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış”

İnkişaf Konsepsiyasının, “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nın tətbiq edilməsinə baxmayaraq hələ də müasir təhsil texnologiyalarının tələblərinə cavab verə bilməyən, dövlətin təhsil siyasətinin mahiyyətini belə dərk etməyən, səriştəsiz kadrlar tədris sahəsində əhəmiyyətli vəzifələr tuturlar.

Səmərəlilik baxımından əlavə təhsilə cəlb ediləcək dövlət qulluqçularının tərkibinin baza təhsilinə görə differensasiya olunması da mühüm şərtlərdən biridir. Buna baxmayaraq əlavə təhsilə cəlb edilmiş bütün dövlət qulluqçuları müvafiq dövlət qulluğu vəzifəsinin xüsusiyyətlərinə mütənasib zəruri bilikləri lazımı səviyyədə mənimsəməlidirlər. Əlavə təhsil proqramları üzrə tədris-metodiki təminatın bütün növlərinin məzmununda dövlət qulluqçularının müxtəlif kontingentləri, onların təcrübi fəaliyyəti üçün zəruri ehtiyacların nəzərə alınması da həlli zəruri olan məsələlərdən biridir.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsil proqramını həyata keçirən dövlət ali təhsil müəssisələrinin professor-müəllim heyətinin tərkibinin ixtisas səviyyəsinə dair məsələ də həlli zəruri olan problemlərdən biri kimi diqqəti cəlb edir. Fikrimizcə, dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə hüquq münasibətlərinin əsas subyektlərindən biri olan professor-müəllim heyətinin, o cümlədən digər işçi heyətinin ixtisasının artırılması problemi, dövlət qulluqçularının əlavə təhsil alması problemindən heç də az əhəmiyyət kəsb etmir. Yüksək səviyyəli peşə ixtisasına, elmi-nəzəri və tətbiqi biliklərə malik professor-müəllim heyətinin dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinə cəlb edilməsi üçün daha mütərəqqi seçim mexanizminin yaradılması mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələlərdən biridir.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə səmərəli elmi-pedaqoji fəaliyyəti şərtləndirən əsas amillərdən biri də əlavə təhsil proqramlarını həyata keçirən dövlət ali təhsil müəssisələrinin yüksək peşəkarlığa malik, ixtisaslı professor-müəllim heyətinə olan ehtiyacın təmin edilməsi problemidir.

Bu sahədə qarşıda duran ən ümdə vəzifələrdən biri də dövlət qulluqçularının əlavə təhsil proqramını həyata keçirən işçi heyətinin – professor-müəllim heyətinin hüquqi statusunun müəyyən edilməsidir. Fikrimizcə, mütərəqqi metodla, xüsusi şərtlər əsasında seçiləcək və dövlət təminatı alacaq professor-müəllim heyətinə xüsusi təsnifat üzrə dövlət qulluqçusu statusunun verilməsi məqsədmüvafiq olardı. Professor-müəllim heyətinin hüquqi statusunun qanunvericiliklə tənzim edilməsi aşağıdakı müsbət nəticələri özündə ehtiva edərdi:

- professor-müəllim heyətinin sosial təminat problemləri həll edilmiş olar;

- səmərəli elmi-pedaqoji fəaliyyətin təmin edilməsi üçün stimullar yaranar;

- dövlət idarəetməsi üzrə nəzəri və təcrübi məsələlərin bilavasitə səmərəli mübadiləsini və qarşılıqlı vəhdətini şərtləndirər;

- dövlət qulluğu üzrə nəzəri və təcrübi məsələlərin bilavasitə səmərəli mübadiləsini və qarşılıqlı vəhdətini şərtləndirər;

- dövlət hakimiyyət orqanları ilə dövlət qulluqçularının əlavə təhsil proqramını həyata keçirən dövlət ali təhsil müəssisələri arasında məqsədyönlü əlaqələrin yaranması ilə nəticələnər.

3.2. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin həyata keçirilmə qaydaları

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin həyata keçirilmə qaydaları dedikdə, onların əlavə təhsilinin növü, forması, müddəti, maliyyə təminatı və onunla sıx bağlı olan digər münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsi başa düşülür. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin həyata keçirilməsini təmin edən normalar bir sıra normativ hüquqi aktlarda təsbit edilmişdir. Bu münasibətləri şərtləndirən məsələlər Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununa, o cümlədən daha konkret

olaraq həmin Qanunun 22-1-ci maddəsinə, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2009-cu il 19 mart tarixli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Dövlət qulluqçusunun əlavə peşə təhsilinin növü, forması, müddəti və maliyyə təminatı Qaydaları”na¹⁴⁴ (bundan sonra Qaydalar), Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2010-cu il 6 sentyabr tarixli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Əlavə təhsilin məzmunu, təşkili və əlavə təhsilin hər hansı istiqaməti üzrə təhsil almış şəxslərə müvafiq sənədin verilməsi Qaydası”na¹⁴⁵ və digər hüquqi aktlara müvafiq olaraq tənzimlənir.

İlk olaraq müsbət hal kimi xüsusi vurğulamaq lazımdır ki, Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununa dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 2008-ci il 2 iyun tarixli Qanunu¹⁴⁶ ilə “Dövlət qulluğu haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa “Dövlət qulluqçusunun təcrübə, yenidən hazırlanma və ixtisasartırma keçməsi” adlı 22-1-ci maddə əlavə edilmişdir. Həmin dövrə qədər dövlət qulluqçularının əlavə təhsili ilə bağlı məsələ həmin qanunla tənzimlənmirdi.

Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiqi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının bəzi

¹⁴⁴ “Dövlət qulluqçusunun əlavə peşə təhsilinin növü, forması, müddəti və maliyyə təminatı Qaydaları”nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2009-cu il 19 mart tarixli 44 nömrəli Qərarı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009, №03, maddə 201

¹⁴⁵ “Əlavə təhsilin məzmunu, təşkili və əlavə təhsilin hər hansı istiqaməti üzrə təhsil almış şəxslərə müvafiq sənədin verilməsi Qaydası”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2010-cu il 6 sentyabr tarixli Qərarı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2010, №09, maddə 829

¹⁴⁶ “Dövlət qulluğu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 2 iyun 2008-ci il tarixli 624-IIIQD nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2008, №10, maddə 881

qanunvericilik aktlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 2010-cu il 21 dekabr tarixli Qanunu¹⁴⁷ ilə “Dövlət qulluğu haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunun 22-1-ci maddəsi üzrə bir sıra əlavə və dəyişikliklər edilmişdir ki, onlardan biri də maddənin əvvəlindəki “təcrübə, yenidən hazırlanma və ixtisasartırma keçməsi” sözlərinin “əlavə təhsili” sözləri ilə əvəz edilməsi olmuşdur. Bununla da həmin maddənin adı və məzmunu Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununa uyğunlaşdırılaraq müvafiq olaraq “Dövlət qulluqçusunun əlavə təhsili” və “əlavə təhsil” kimi ifadə edilmişdir. Həmin Qanunla Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 22-1.8-ci və digər maddələrindən “peşə” sözünün çıxarılmasına baxmayaraq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2009-cu il 19 mart tarixli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Dövlət qulluqçusunun əlavə peşə təhsilinin növü, forması, müddəti və maliyyə təminatı Qaydaları”nın adı və məzmunu qüvvədə olan qanunvericiliyə uyğunlaşdırılmamışdır. Bununla bağlı qeyd etmək lazımdır ki, “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiqi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikasının 2010-cu il 21 dekabr tarixli 38-IVQD nömrəli Qanununun tətbiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2011-ci il 15 fevral tarixli Sərəncamının¹⁴⁸ 1-ci

¹⁴⁷ Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiqi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 2010-cu il 21 dekabr tarixli 38-IVQD nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2011, №02, maddə 71

¹⁴⁸ “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiqi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikasının 2010-cu il 21 dekabr tarixli 38-IVQD nömrəli Qanununun tətbiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2011-ci il 15 fevral tarixli 1322 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2011, №02, maddə 110

bəndinə müvafiq olaraq onun 1.2-ci bəndi ilə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə tapşırılmışdır ki, üç ay müddətində Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin və müvafiq mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ hüquqi aktlarının həmin Qanuna uyğunlaşdırılmasını təmin etsin və bu barədə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məlumat versin. Həmin uyğunlaşma hazırkı dövrə kimi aparılmamışdır. Hesab edirik ki, həmin Qaydaların adından və məzmunundan “peşə” sözü çıxarılmalı və qanunvericiliyə uyğunlaşma aparılmalıdır.

Hazırda Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun “Dövlət qulluqçusunun əlavə təhsili” adlanan 22-1-ci maddəsi¹⁴⁹ aşağıdakı kimi təsbit edilmişdir:

- Dövlət qulluqçusunun əlavə təhsili fasiləsiz təhsilin və peşə hazırlığının tərkib hissəsi olmaqla, peşə-ixtisas təhsilinin hər hansı pilləsini bitirmək haqqında dövlət sənədi olan hər bir dövlət qulluqçusunun (o cümlədən stajçı kimi və sınaq müddətinə qəbul edilmiş şəxslərin) fasiləsiz təhsil almaq imkanını təmin edir.

- Dövlət qulluqçusunun əlavə təhsil aldığı müddət onun qulluq stajına daxildir.

- Dövlət qulluqçusunun əlavə təhsil alması üçün aşağıdakılar əsasdır:

- dövlət qulluğunda daha yüksək vəzifəyə təyin edilməsi;

- dövlət qulluğunun ehtiyat kadrlarının siyahısına daxil edilməsi;

- dövlət qulluqçusunun attestasiyası və ya onun xidməti fəaliyyətinin qiymətləndirilməsinin nəticəsi;

- dövlət qulluqçusunun şəxsi təşəbbüsü.

- Dövlət qulluqçusunun əlavə təhsil alması həmin dövlət orqanının rəhbəri tərəfindən müəyyən edilir.

¹⁴⁹ Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının 2000-ci il 21 iyul tarixli 926-IQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001, №01, maddə 1

- Dövlət qulluqçusunun əlavə təhsili ixtisasartırma və yenidən hazırlanma qurumlarında, peşə-ixtisas təhsili müəssisələrində yaradılmış müvafiq strukturlarda, stajkeçmə və peşə hazırlığı kurslarında və bu sahə üzrə fəaliyyətinə xüsusi razılıq verilmiş digər müəssisələrdə qanunvericiliklə müəyyən olunmuş istiqamətlərdə həyata keçirilir.

- Dövlət qulluqçusu əlavə təhsil almaq üçün xarici ölkələrə ezam edilə bilər.

- Dövlət qulluqçusunun əlavə təhsili qulluqkeçmədən ayrılmaqla, qismən ayrılmaqla və ya ayrılmaqla həyata keçirilir.

- Dövlət qulluqçusunun əlavə təhsilinin növü, forması, müddəti və maliyyə təminatı müvafiq icra hakimiyyəti orqanı¹⁵⁰ tərəfindən təsdiq edilən qaydalarla tənzimlənir.

- Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin, Azərbaycan Respublikası Məhkəmə-Hüquq Şurasının və Azərbaycan Respublikası İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) aparatlarında, habelə 2-ci-5-ci kateqoriya dövlət orqanlarında ali hüquq təhsili tələb edən vəzifələrdə qulluq keçən dövlət qulluqçuları mütəmadi olaraq müvafiq icra hakimiyyəti orqanının tədris-elm müəssisəsində¹⁵¹ peşə hazırlığına və ixtisasının artırılmasına cəlb edilirlər.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin həyata keçirilməsini təmin edən əsas normativ hüquqi aktlardan biri də “Dövlət qulluqçusunun əlavə peşə təhsilinin növü, forması, müddəti və maliyyə təminatı Qaydaları”dır.¹⁵² Qaydalarda dövlət

¹⁵⁰ Burada nəzərdə tutulmuş “müvafiq icra hakimiyyəti orqanı”nın səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti həyata keçirir

¹⁵¹ Burada “müvafiq icra hakimiyyəti orqanının tədris-elm müəssisəsi” dedikdə Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Ədliyyə Akademiyası nəzərdə tutulur

¹⁵² “Dövlət qulluqçusunun əlavə peşə təhsilinin növü, forması, müddəti və maliyyə təminatı Qaydaları”nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2009-cu il 19 mart tarixli 44 nömrəli Qərarı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009, №03, maddə 201

qulluqçularının əlavə təhsilinin məqsədləri kimi aşağıdakılar ehtiva edilmişdir:

- dövlət qulluqçularının fəaliyyətində səmərəliliyin artırılması;
- dövlət qulluqçuları tərəfindən nəzəri və praktiki biliklərinin əldə edilməsi və artırılması;
- dövlət qulluqçularının qulluq funksiyalarının icrası ilə əlaqədar qabiliyyət və peşəkar vərdişlərinin inkişaf etdirilməsi;
- dövlət qulluqçularının ümumi intellektual səviyyəsinin artırılması.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili məqsədindən asılı olaraq aşağıdakı növlərə bölünür:

- təcrübə keçmə;
- yenidən hazırlanma keçmə;
- ixtisasartırma keçmə.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin yuxarıda sadalanan hər hansı bir növünün həyata keçməsi bir sıra amillərlə şərtlənir ki, onların sırasına aşağıdakılar daxildir:

- dövlət qulluqçularının dövlət qulluğunda daha yüksək vəzifəyə təyin edilməsi;
- dövlət qulluqçularının dövlət qulluğunun ehtiyat kadrlarının siyahısına daxil edilməsi;
- dövlət qulluqçularının attestasiyası;
- dövlət qulluqçularının xidməti fəaliyyətinin qiymətləndirilməsinin nəticəsi;
- dövlət qulluqçusunun şəxsi təşəbbüsü.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin hər bir növü müvafiq istiqamətlər üzrə aşağıdakı hüquq münasibətlərinin yaranmasını şərtləndirir:

- təcrübə keçmə üzrə hüquq münasibətləri;
- yenidən hazırlanma keçmə üzrə hüquq münasibətləri;
- ixtisasartırma keçmə üzrə hüquq münasibətləri.

Hər bir istiqamət üzrə hüquq münasibətləri konkret obyektə, subyektlərə və məzmununa malikdir.

Dövlət qulluqçularının təcrübə, yenidən hazırlanma və ixtisasartırma keçməsi üzrə hüquq münasibətlərinin əsas subyektlərindən biri məhz dövlət orqanlarıdır. Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununun 7.1-ci maddəsində¹⁵³ dövlət orqanına aşağıdakı məzmununda leqal anlayış verilmişdir: Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilmiş hüdudlarda Azərbaycan Respublikasının məqsəd və funksiyalarını həyata keçirən, qanunvericiliyə uyğun olaraq yaradılmış və dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilən dövlət qulluqçularının qurumu dövlət orqanıdır.

Qanunvericilikdə təsbit edilmiş dövlət orqanı anlayışı aşağıdakı daxili komponentləri özündə ehtiva edir:

- dövlət orqanı Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilmiş hüdudlara malik olmalıdır;
- dövlət orqanı Azərbaycan Respublikasının məqsəd və funksiyalarını həyata keçirməlidir;
- dövlət orqanı qanunvericiliyə uyğun olaraq yaradılmalıdır;
- dövlət orqanı dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilməlidir;
- dövlət orqanı dövlət qulluqçularının qurumudur.

Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 8-ci maddəsi¹⁵⁴ ilə dövlət orqanlarının ali-5-ci kateqoriyalar üzrə təsnifatı aparılmışdır:

- 1) Ali kateqoriya dövlət orqanları;
- 2) 1-ci kateqoriya dövlət orqanları;
- 3) 2-ci kateqoriya dövlət orqanları;
- 4) 3-cü kateqoriya dövlət orqanları;
- 5) 4-cü kateqoriya dövlət orqanları;

¹⁵³ Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının 21 iyul 2000-ci il tarixli 926-IQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001, №01, maddə 1

¹⁵⁴ Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının 21 iyul 2000-ci il tarixli 926-IQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001, №01, maddə 1

6) 5-ci kateqoriya dövlət orqanları.

Dövlət orqanlarının qanunvericilikdə təsbit edilmiş təsnifatı onların statusu, iyerarxiyası və yurisdiksiyası nəzərə alınmaqla aşağıdakı üç səviyyə üzrə aparılmışdır:

- ölkə səviyyəsi üzrə;
- regional səviyyə üzrə;
- yerli səviyyəsi üzrə.

Dövlət orqanları dövlət qulluqçularının əlavə təhsilə - təcrübə keçməyə, yenidən hazırlanmaya və ixtisasartırmaya cəlb edilməsinin zəruriliyini müəyyən etmə baxımından iki qrupda birləşdirilmişdir.

- 1) ali-2-ci kateqoriya dövlət orqanları;
- 2) 3-5-ci kateqoriya dövlət orqanları.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilini bu məqsədlər üçün nəzərdə tutulmuş vəsaitlər dairəsində və qanunvericiliyə zidd olmayan digər vəsaitlər hesabına həyata keçirilməsinin iki qaydası müəyyən edilmişdir ki, onlar aşağıdakılardan ibarətdir:

1) ali-2-ci kateqoriya dövlət orqanlarında dövlət qulluqçularının əlavə təhsil alması, yəni təcrübə keçməsi, yenidən hazırlanmaya və ixtisasartırmaya cəlb edilməsi dövlət orqanının rəhbəri tərəfindən müəyyən olunur;

2) 3-5-ci kateqoriya dövlət orqanlarında isə dövlət qulluqçularının əlavə təhsil alması, yəni təcrübə keçməsi, yenidən hazırlanmaya və ixtisasartırmaya cəlb edilməsi həmin dövlət orqanlarının tabe olduqları dövlət orqanlarının rəhbərləri ilə razılaşdırılmaqla, həmin orqanların rəhbərləri tərəfindən müəyyən olunur.

Ali-2-ci kateqoriya dövlət orqanlarında ¹⁵⁵ dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin hər üç növü üzrə - təcrübə, yenidən hazırlanma və ixtisasartırma keçməsi aşağıdakı dövlət orqanının rəhbəri tərəfindən müəyyən olunur.

¹⁵⁵ Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının 21 iyul 2000-ci il tarixli 926-IQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001, №01, maddə 1

Ali kateqoriya dövlət orqanları dedikdə, əsas səlahiyyətləri Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 7-ci maddəsinin III hissəsinə əsasən müəyyən edilən Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətinin ən yüksək dövlət orqanları, habelə yuxarı icra orqanı nəzərdə tutulur. Ali kateqoriya dövlət orqanlarının təsnifatına aşağıdakılar daxildir:

1) Azərbaycan dövlətinin başçısının fəaliyyətini bilavasitə təmin edən orqan - Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası;

2) Azərbaycan dövlətinin başçısının fəaliyyətini bilavasitə təmin edən orqan - Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsi;

3) Azərbaycan dövlətinin başçısının fəaliyyətini bilavasitə təmin edən orqan - Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Xüsusi Tibb Xidməti;

4) Azərbaycan dövlətinin başçısının icra səlahiyyətlərini həyata keçirən orqan - Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti;

5) Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi;

6) Ali konstitusiya ədalət mühakiməsi səlahiyyətlərini həyata keçirən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi.

1-ci kateqoriya dövlət orqanları dedikdə, əsas səlahiyyətləri Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya qanunları və Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə müəyyən edilən dövlət orqanları nəzərdə tutulur. 1-ci kateqoriya dövlət orqanlarının təsnifatına aşağıdakılar daxildir:

1) Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi;

2) Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi;

3) Azərbaycan Respublikasının Baş Prokurorluğu;

4) Azərbaycan Respublikasının Hesablama Palatası;

5) Məhkəmə-Hüquq Şurasının Aparatı;

6) Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə

müvəkkilinin (ombudsmanın) Aparatı.

2-ci kateqoriya dövlət orqanları dedikdə isə, əsas səlahiyyətləri Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya qanunları, Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə və Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 113-cü maddəsi ilə müəyyən edilən dövlət orqanları nəzərdə tutulur. 2-ci kateqoriya dövlət orqanlarının təsnifatına aşağıdakılar daxildir:

- 1) Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məhkəməsi;
- 2) Naxçıvan Muxtar Respublikasının Nazirlər Kabineti;
- 3) Azərbaycan Respublikasının Hərbi Prokurorluğu;
- 4) Naxçıvan Muxtar Respublikasının Prokurorluğu;
- 5) Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) Aparatı;
- 6) Azərbaycan Respublikasının apelyasiya məhkəmələri;
- 7) Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının Aparatı;
- 8) Azərbaycan Respublikasının Korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Komissiyasının Katibliyi;
- 9) Azərbaycan Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları və onlara bərabər tutulan orqanlar;
- 10) Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında olan icra hakimiyyəti orqanları;
- 11) Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti;
- 12) Milli Televiziya və Radio Şurasının Aparatı.

3-5-ci kateqoriya dövlət orqanlarında ¹⁵⁶ isə dövlət qulluqçularının təcrübə, yenidən hazırlanma və ixtisasartırma keçməsi həmin orqanların tabe olduqları dövlət orqanlarının rəhbərləri ilə razılaşdırılmaqla, həmin orqanların rəhbərləri tərəfindən müəyyən olunur.

¹⁵⁶ Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının 21 iyul 2000-ci il tarixli 926-IQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001, №01, maddə 1

3-cü kateqoriya dövlət orqanları dedikdə, əsas səlahiyyətləri Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 113-cü və 124-cü maddələri ilə və qanunla müəyyən edilən dövlət orqanları nəzərdə tutulur. 3-cü kateqoriya dövlət orqanlarının təsnifatına aşağıdakılar daxildir:

- 1) Azərbaycan Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının yanında yaradılan dövlət agentlikləri;
- 2) Azərbaycan Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının yanında yaradılan dövlət xidmətləri;
- 3) Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) regional mərkəzləri;
- 4) Naxçıvan Muxtar Respublikasının Mərkəzi Seçki Komissiyasının Aparatı;
- 5) Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları;
- 6) Naxçıvan Muxtar Respublikası Televiziya və Radio Şurasının Aparatı;
- 7) ağır cinayətlər məhkəmələri;
- 8) inzibati-iqtisadi məhkəmələr;
- 9) hərbi məhkəmələr;
- 10) Naxçıvan Muxtar Respublikasının Hərbi Prokurorluğu;
- 11) Bakı şəhər prokurorluğu.

4-cü kateqoriya dövlət orqanları dedikdə, əsas səlahiyyətləri Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 113-cü, 120-ci və 124-cü maddələri ilə və qanunla müəyyən edilən dövlət orqanları nəzərdə tutulur. 4-cü kateqoriya dövlət orqanlarının təsnifatına aşağıdakılar daxildir:

- 1) yerli icra hakimiyyəti orqanları;
- 2) Azərbaycan Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının yerli bölmələri;
- 3) Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının yerli bölmələri;
- 4) Azərbaycan Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının yanında olan orqanlar;

5) Azərbaycan Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının tabeliyində olan orqanlar;

6) Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının yanında olan orqanlar;

7) Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının tabeliyində olan orqanlar;

8) Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının yanında yaradılan dövlət agentlikləri;

9) Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının yanında yaradılan dövlət xidmətləri;

10) Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti başçısının Aparatının birbaşa tabeliyində olan orqanlar;

11) rayon məhkəmələri;

12) şəhər məhkəmələri;

13) rayon prokurorluqları;

14) şəhər prokurorluqları;

15) rayon hərbi prokurorluqları;

16) şəhər hərbi prokurorluqları.

5-ci kateqoriya dövlət orqanları dedikdə, əsas səlahiyyətləri Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 113-cü və 124-cü maddələri ilə müəyyən edilən dövlət orqanları nəzərdə tutulur. 5-ci kateqoriya dövlət orqanlarının təsnifatına aşağıdakılar daxildir:

1) Azərbaycan Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının yanında yaradılan dövlət agentliklərinin yerli bölmələri;

2) Azərbaycan Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının yanında yaradılan dövlət xidmətlərinin yerli bölmələri;

3) Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının yanında yaradılan dövlət agentliklərinin yerli bölmələri;

4) Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının yanında yaradılan dövlət xidmətlərinin

yerli bölmələri;

5) Azərbaycan Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının yanında olan orqanların yerli bölmələri;

6) Azərbaycan Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının tabeliyində olan orqanların yerli bölmələri;

7) Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının yanında olan orqanların yerli bölmələri;

8) Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının tabeliyində olan orqanların yerli bölmələri;

9) yerli icra hakimiyyəti orqanlarının inzibati ərazi dairələri üzrə nümayəndəlikləri.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilə cəlb edilməsi onların qanunvericiliklə müəyyən edilmiş vəzifəsi kimi də xarakterizə edilir. Prof.A.M.Qasımovun fikrincə, işçinin ixtisasının artırılması üzrə münasibətlər tərəflərin sazişi, yaxud işəgötürənin öz iradəsini ifadə etməsi nəticəsində yaranır. İxtisas dərəcəsinin müntəzəm surətdə artırılması işçinin yalnız hüquq olmayıb, həm də vəzifəsidir (bu vəzifə təlimatı, müəssisədaxili intizam qaydaları, digər normativ hüquqi aktlar, əmək müqaviləsi ilə nəzərdə tutulduğu hallarda).¹⁵⁷ O, daha sonra qeyd edir ki, bu hüquq münasibətlərinin məzmunu kimi işçinin müvafiq təlim kursunu vicdanla keçmək vəzifəsi və müvafiq surətdə işəgötürənin bu vəzifənin yerinə yetirilməsini tələb etmək hüququ, eləcə də işçinin ixtisasının artırılması yerinə gediş haqqının ödənilməsi, yaşayış üçün mənzil kirayəsi xərclərinin kompensasiya olunması, sutkalıq xərclərin ödənilməsi şəkildə qanunla təsbit olunmuş təminatları almaq hüququ çıxış edir. Onlar əmək hüquq münasibətini müşayət edirlər. Bu hüquq münasibətinin xitamının əsası kimi təlim

¹⁵⁷ Qasımov A.M. Əmək hüququ: Dərslük. Bakı: «Adiloğlu» nəşriyyatı, 2007, s.18

proqramının başa çatması çıxış edir.¹⁵⁸ Bu ideyalar xüsusi işçi statusuna malik olan dövlət qulluqçularına da şamil edilir. Aşağıda qeyd edilən dövlət orqanlarında ali hüquq təhsili tələb edən vəzifələrdə qulluq keçən dövlət qulluqçularının mütəmadi olaraq Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Ədliyyə Akademiyasında peşə hazırlığına və ixtisasının artırılmasına cəlb edilməsi imperativ xarakter daşıyır:

1) Azərbaycan Respublikası Konstitusiyə Məhkəməsinin aparatında ali hüquq təhsili tələb edən vəzifələrdə qulluq keçən dövlət qulluqçuları;

2) Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin aparatında ali hüquq təhsili tələb edən vəzifələrdə qulluq keçən dövlət qulluqçuları;

3) Azərbaycan Respublikası Məhkəmə-Hüquq Şurasının aparatında ali hüquq təhsili tələb edən vəzifələrdə qulluq keçən dövlət qulluqçuları;

4) Azərbaycan Respublikası İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) aparatında ali hüquq təhsili tələb edən vəzifələrdə qulluq keçən dövlət qulluqçuları;

5) 2-ci kateqoriya dövlət orqanlarında ali hüquq təhsili tələb edən vəzifələrdə qulluq keçən dövlət qulluqçuları;

6) 3-cü kateqoriya dövlət orqanlarında ali hüquq təhsili tələb edən vəzifələrdə qulluq keçən dövlət qulluqçuları;

7) 4-cü kateqoriya dövlət orqanlarında ali hüquq təhsili tələb edən vəzifələrdə qulluq keçən dövlət qulluqçuları;

8) 5-ci kateqoriya dövlət orqanlarında ali hüquq təhsili tələb edən vəzifələrdə qulluq keçən dövlət qulluqçuları.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili aşağıdakı prinsiplər əsasında həyata keçirilir:

- qanunçuluq prinsipi;
- obyektivlik prinsipi;

- bərabərlik prinsipi;
- şəffaflıq prinsipi;
- aşkarlıq prinsipi.

Dövlət qulluqçusunun əlavə təhsilinin iki növü - yenidən hazırlanma və ixtisasartırma keçməsi dövlət təhsil müəssisələri və mərkəzlərində həyata keçirilir.

Qaydalarda haqlı olaraq dövlət təhsil müəssisələri tərəfindən əlavə təhsil proqramları hazırlanarkən dövlət qulluqçularının çalışdıqları sahə üzrə yenilikləri, texnikanın, texnologiyaların, hüququn, siyasətin, iqtisadiyyatın və elmin digər sahələrinin mövcud və perspektiv sahələrini əhatə etməsi, təlimlərin hazırlanması və keçirilməsində qabaqcıl dünya və milli təcrübədən istifadə edilməsi zəruri məsələlərdən biri hesab edilmişdir.

Qaydalarla müəyyən edilmişdir ki, dövlət qulluqçularının yenidən hazırlanma və ixtisasartırma keçməsi dövlət sifarişi əsasında həyata keçirilir. Qaydalara əsasən dövlət qulluqçularının yenidən hazırlanma və ixtisasartırma keçməsinə dair dövlət sifarişi hazırlanarkən dövlət orqanları tərəfindən aşağıdakı normalar təmin edilməlidir:

- dövlət orqanları peşə təhsili keçmə üçün dövlət büdcəsindən ayrılmış vəsaiti nəzərə almalıdırlar;

- dövlət orqanları cari il üçün əlavə peşə təhsili keçəcək (növu və forması göstərilməklə) dövlət qulluqçularının sayını müəyyən edilməlidirlər;

- dövlət orqanları peşə təhsili keçirilməsi zəruri olan ixtisasları müəyyən edilməlidirlər;

- dövlət orqanları peşə təhsili keçirilməsi zəruri olan vəzifələri müəyyən edilməlidirlər;

- dövlət orqanları həmin məlumatları hər ilin may ayının sonuna qədər Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət Qulluğu Məsələləri üzrə Komissiyaya təqdim etməlidirlər;

¹⁵⁸ Qasimov A.M. Əmək hüququ: Dərslik. Bakı: «Adiloğlu» nəşriyyatı, 2007, s.19

- Komissiya həmin məlumatlar əsasında dövlət sifarişini hazırlayaraq təsdiq edilmək üçün Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə təqdim etməlidir.

Fikrimizcə, Qaydaların 6-cı bəndinə aşağıdakı məzmununda müvafiq abzasın əlavə edilməsi zəruridir:

“Dövlət qulluqçularının yenidən hazırlanma və ixtisasartırma keçməsinə dair dövlət sifarişinin vaxtında və daha səmərəli həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədi ilə cari tədris ili üçün əlavə təhsil keçəcək (növu və forması göstərilməklə) dövlət qulluqçularının sayı və əlavə təhsil alınması zəruri olan ixtisaslara və vəzifələrə dair ilkin məlumatlar hər ilin iyun ayının sonuna qədər Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasına təqdim etməlidir”.

Qaydalarda dövlət qulluqçularının əlavə təhsil keçməsinə dair müqavilənin bağlanması da nəzərdə tutulmuşdur. Fikrimizcə, bu tip müqavilə dövlət qulluqçularının əlavə təhsil keçməsinə dair idarəetmə münasibətlərinin tənzimlənməsinə yönəldiyinə görə inzibati müqavilə adlanması məqsədəmüvafiq olardı. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsil keçməsinə dair müvafiq müqavilənin bağlanılmasını şərtləndirən əsas məqamlar aşağıdakılardan ibarətdir:

1) müqavilənin bağlanılmasını şərtləndirən əsas amillərdən biri Qaydalarda dövlət qulluqçularının əlavə təhsil keçməsinə dair nəzərdə tutulan halların mövcud olmasıdır;

2) müqavilə iki tərəfli xarakter daşıyır;

3) müqavilənin bağlanması zamanı üç subyektin iştirakı təmin edilir;

4) müqavilənin bir tərəfində iki subyekt - müvafiq dövlət orqanı (sifarişçi) və Komissiya iştirakı edir;

5) müqavilənin digər tərəfində isə təhsil müəssisəsi (icraçı) iştirak edir.

Qaydalarda dövlət qulluqçusunun əlavə təhsil keçməsinin aşağıdakı növləri təsbit edilmişdir:

1) dövlət qulluqçusunun təcrübə keçməsi;

2) dövlət qulluqçusunun yenidən hazırlanması;

3) dövlət qulluqçusunun ixtisasartırma keçməsi.

Təcrübə keçmə dedikdə, dövlət qulluqçularının müvafiq sahə üzrə bilik və bacarıqlarının tətbiqi üzrə vərdişlərin əldə edilməsi və genişləndirilməsi məqsədi ilə həyata keçirilən əlavə peşə təhsili başa düşülür. Dövlət qulluqçularının təcrübə keçməsi müvafiq təşkilatlarda həyata keçirilə bilər ki, onların sırasına aşağıdakılar daxildir:

- dövlət qulluqçularının qulluq keçdiyi dövlət orqanı;

- Azərbaycan Respublikasının digər dövlət orqanları;

- xarici ölkələrin müvafiq sahə üzrə ixtisaslaşmış orqanları;

- təşkilati-hüquqi və mülkiyyət formasından asılı olmayaraq digər təşkilatlar.

Qaydalarla dövlət orqanlarının yerli bölmələrinə, onların yanında, tabeliyində olan orqanlara ilk dəfə dövlət qulluğuna qəbul edilən şəxslərin isə həmin dövlət orqanının mərkəzi aparatının aidiyyəti struktur bölmələrində təcrübə keçmələri müəyyən edilmişdir. Həmin kateqoriya dövlət qulluqçularının təcrübə keçməsi dövlət orqanının rəhbərinin təcrübəni keçirən orqana müraciəti əsasında təmin edilir. Müraciətin məzmununda aşağıdakıların göstərilməsi zəruri hesab edilmişdir:

- dövlət qulluqçularının müvafiq sahə üzrə bilik və bacarıqlarının tətbiqi üzrə vərdişlərin əldə edilməsinə və genişləndirilməsinə dair təcrübənin məqsədi;

- dövlət qulluqçularının müvafiq sahə üzrə bilik və bacarıqlarının tətbiqi üzrə vərdişlərin təcrübədə əldə edilməsi;

- dövlət qulluqçularının müvafiq sahə üzrə bilik və bacarıqlarının tətbiqi üzrə vərdişlərin əldə edilməsinə və genişləndirilməsinə dair təcrübənin yekunu üzrə gözlənilən nəticələr.

Yuxarıda nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, dövlət orqanlarına ilk dəfə dövlət qulluğuna qəbul edilən şəxslər dövlət qulluğuna qəbul edildikləri dövlət orqanında təcrübə keçirlər.

Azərbaycan Respublikasının dövlət orqanlarında təşkil edilən təcrübə zamanı həmin dövlət orqanının rəhbəri tərəfindən təcrübə rəhbərinin təyin edilməsi də mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələlərdən biri hesab edilir. Təcrübə rəhbərinin dövlət qulluğunun konkret sahəsi üzrə ixtisaslaşmış, əlavə təhsilin yenidən hazırlanma və ya ixtisasartırma növü üzrə kurslara cəlb edilmiş, öz nailiyyətləri ilə seçilən şəxslərin təyin edilməsi tam məqsədamüvafiq olardı. Səmərəliliyi təmin etmək məqsədi ilə, stimullaşdırıcı hal kimi, təcrübə rəhbərinə müvafiq məbləğdə əmək haqqının ödənilməsi də vacib şərtlərdən biridir. Təcrübə rəhbərinin funksiyalarına daxil olan məsələlər bunu bir daha sübut edir. Təcrübə rəhbərinin funksiyalarına aşağıdakılar daxildir:

- təcrübəyə metodiki rəhbərliyin həyata keçirilməsi;
- təcrübəyə praktiki rəhbərliyin həyata keçirilməsi;
- təcrübənin keçirilməsinə nəzarət edilməsi;
- təcrübə müddəti başa çatdıqdan sonra təcrübə keçən şəxs barəsində rəyin bildirilməsi.

Təcrübə keçmiş hər bir dövlət qulluqçusuna təcrübənin yekununda müvafiq arayış verilir.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin növlərindən biri də yenidən hazırlanmadır. Dövlət qulluqçularının yenidən hazırlanması dedikdə, dövlət qulluqçularının yeni (fərqli) ixtisasa yiyələnməsi məqsədi ilə həyata keçirilən uzunmüddətli əlavə təhsil anlaşılır. Qaydalara əsasən yenidən hazırlanma hüququ daimi dövlət qulluğuna qəbul edilmiş şəxslərə şamil olunur. Bununla da staj və sınaq müddətinə dövlət qulluğuna qəbul edilmiş şəxslərlər üçün yenidən hazırlanma üzrə əlavə təhsil almaya dair məhdudlaşdırıcı norma müəyyən edilmişdir.

Qaydalarda nəzərdə tutulmuşdur ki, dövlət qulluqçusunun yenidən hazırlanması kadrların yenidən hazırlanması sahəsində Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq həyata keçirilir. Kadrların yenidən hazırlanması sahəsində Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi dedikdə, Təhsil

haqqında Azərbaycan Respublikasının 2009-cu il 19 iyun tarixli Qanunu, Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 5 sentyabr tarixli Fərmanı və “Əlavə təhsilin məzmunu, təşkili və əlavə təhsilin hər hansı istiqaməti üzrə təhsil almış şəxslərə müvafiq sənədin verilməsi Qaydası”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2010-cu il 6 sentyabr tarixli Qərarı və digər müvafiq hüquqi aktlar nəzərdə tutulur.

Qaydalarda nəzərdə tutulmuş normanın məzmununa müvafiq olaraq dövlət qulluqçularının yenidən hazırlanması sahəsində münasibətlər daha konkret olaraq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2010-cu il 6 sentyabr tarixli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Əlavə təhsilin məzmunu, təşkili və əlavə təhsilin hər hansı istiqaməti üzrə təhsil almış şəxslərə müvafiq sənədin verilməsi Qaydası”nın ¹⁵⁹ “Kadrların yenidən hazırlanma təhsili” adlanan 3-cü bölməsində təsbit edilmiş normalarla tənzimlənməlidir. Buna görə də həmin bölmədə nəzərdə tutulmuş normalara diqqət yetirməyi zəruri hesab edirik.

Yenidən hazırlanma təhsilinin məzmunu və formaları.

Yenidən hazırlanma təhsili dedikdə, ilkin baza peşə-ixtisas təhsili almış və müəyyən əmək sahəsində çalışan hər bir vətəndaşın müvafiq sahə üzrə yeni peşə və ixtisasa yiyələnmək istəyini həyata keçirən əlavə təhsil forması başa düşülür. Yenidən hazırlanma təhsili kadrlara olan real tələbatın daha dinamik və çevik surətdə ödənilməsinə xidmət edir. Əlavə təhsilin yenidən hazırlanma forması ilkin baza təhsili proqramları ilə yenidən əldə ediləcək ixtisasın baza təhsili proqramı

¹⁵⁹ “Əlavə təhsilin məzmunu, təşkili və əlavə təhsilin hər hansı istiqaməti üzrə təhsil almış şəxslərə müvafiq sənədin verilməsi Qaydası”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2010-cu il 6 sentyabr tarixli Qərarı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2010, №09, maddə 829

arasındaki fərqin bir tədris ilinə hesablanmış saatdan çox olmaması şərtlə mütəxəssislərə verilən əlavə təhsil kimi xarakterizə edilir. İlk baza təhsili proqramları ilə yenidən əldə ediləcək ixtisasın baza təhsili proqramı arasındakı fərq yenidən hazırlanma üzrə əlavə təhsil proqramını həyata keçirən təhsil müəssisəsi tərəfindən müəyyən edilir.

Yenidən hazırlanma təhsili aşağıda göstərilən hallara uyğun olaraq kadrların hazırlanmasına olan tələbat yarandıqda, müvafiq əlavə təhsil proqramları əsasında həyata keçirilir:

- peşə-ixtisas təhsilində yeni ixtisaslar üzrə mütəxəssis hazırlığına başlandıqda, bu ixtisaslar üzrə təhsil verənlərin yenidən hazırlanması;

- ilkin kadr hazırlığı kifayət etməyən ixtisaslar üzrə yenidən hazırlanma;

- müəyyən müddət işləmiş qeyri-ixtisas təhsilli kadrların işlədiyi ixtisas üzrə yenidən hazırlanması;

- sahənin təşkili və idarə olunması üzrə kadrların yenidən hazırlanması.

Əlavə təhsil proqramlarını həyata keçirən dövlət təhsil müəssisələri tərəfindən hər il yenidən hazırlanmaya icazə verilmiş ixtisasların, eləcə də bu ixtisasa yiyələnmək üçün tələb olunan baza ixtisaslarının siyahısı müəyyənləşdirilir və təsdiq edilir.

Yenidən hazırlanma təhsilinin həyata keçirilməsi aşağıdakı iki forma üzrə nəzərdə tutulmuşdur:

- əyani;
- distant (məsafədən).

Yenidən hazırlanma təhsili əyani formada həyata keçirildiyi təqdirdə dinləyicilərin istehsalatdan ayrılması zəruri şərtlərdən biri hesab edilir.

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, yenidən hazırlanma təhsili distant (məsafədən) formada da həyata keçirilə bilər. Lakin yenidən hazırlanma təhsilinin distant (məsafədən) formada həyata keçirilməsi üçün bəzi şərtlərin ödənilməsi vacibdir. Belə

ki, yenidən hazırlanma təhsili üzrə əlavə təhsil proqramını həyata keçirən təhsil müəssisəsinin:

- maddi-texniki bazası distant (məsafədən) formada təhsil almanın şərtlərinə cavab verməlidir;

- tədris bazası distant (məsafədən) formada təhsil almanın şərtlərinə cavab verməlidir;

- distant (məsafədən) formada təhsil almanın tətbiqinə dair müvafiq lisenziyası olmalıdır.

Yenidən hazırlanma təhsilinin təşkili və yekun attestasiya. Kadrların yenidən hazırlanma təhsili aşağıdakı təhsil müəssisələrində həyata keçirilir:

- ixtisasartırma və yenidən hazırlanma qurumlarında;

- ali təhsil müəssisələrində yaradılmış müvafiq strukturlarda;

- orta ixtisas təhsili müəssisələrində yaradılmış müvafiq strukturlarda;

- ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrində yaradılmış müvafiq strukturlarda;

- bu sahə üzrə fəaliyyətinə xüsusi razılıq verilmiş digər əlavə təhsil müəssisələrində.

Yenidən hazırlanma təhsilinə qəbul kadrların müraciəti və ya onların işlədikləri müəssisələrin sifarişi əsasında aparılır. Yenidən hazırlanma təhsilinin təşkili, ixtisaslar və qəbul qaydaları barədə əlavə təhsil müəssisəsi və müvafiq qurumlar tərəfindən kütləvi informasiya vasitələrində elan verilir. Hər tədris ili üçün yenidən hazırlanma təhsilinə qəbul və tədris məşğələlərinin başlanma vaxtı barədə müəssisə rəhbəri tərəfindən əmr verilir.

Mütəxəssislərin yenidən hazırlanmasında aşağıdakı tədris formalarından istifadə olunur:

- mühazirə;
- laboratoriya işləri;
- seminar;
- müstəqil işlər;

- fərdi və qrup üzrə məsləhətlər;
- tədris ekskursiyaları;
- referatların hazırlanması və qiymətləndirilməsi;
- biliklərin test üsulu ilə yoxlanması;
- pedaqoji təcrübə və s.

Tədris prosesində yeni təlim texnologiyaları, fəal (interaktiv) təlim metodları, informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından istifadə olunur və digər yeni üsullar tətbiq edilir. Tədrisin təşkilinə müəssisənin ştatlı müəllimləri ilə yanaşı, digər müəssisə və təşkilatlardan mütəxəssislər dəvət oluna bilər. Tədris proqramı tam yerinə yetirildikdən sonra əlavə təhsil müəssisəsi tərəfindən dövlət attestasiyası təşkil olunur.

Təhsil haqqında sənədin doldurulması, verilməsi və uçuğu. Yenidən hazırlanma təhsili üzrə proqramları tam mənimsəyən, dövlət attestasiyasından müvəffəqiyyətlə keçən hər bir dinləyiciyə tabeliyində dövlət təhsil müəssisələri olan mərkəzi icra hakimiyyəti orqanı, bələdiyyə və ya əlavə təhsil müəssisəsi tərəfindən vahid formada dövlət sənədi - diplom verilir. Yenidən hazırlanma haqqında vahid diplom blankları tabeliyində dövlət təhsil müəssisələri olan mərkəzi icra hakimiyyəti orqanı, bələdiyyə və ya əlavə təhsil müəssisəsi tərəfindən yenidən hazırlanma ilə məşğul olan tədris müəssisəsinin sifarişi əsasında verilir. Diplomların doldurulması, verilməsi və uçuğu tabeliyində dövlət təhsil müəssisələri olan mərkəzi icra hakimiyyəti orqanı, bələdiyyə və ya əlavə təhsil müəssisəsi tərəfindən təsdiq edilmiş təlimata uyğun həyata keçirilir. Hər tədris ilinin sonunda təhsil müəssisələri tərəfindən yenidən hazırlanma təhsilinin yekunları və diplomların verilməsi barədə tabeliyində dövlət təhsil müəssisələri olan mərkəzi icra hakimiyyəti orqanına, bələdiyyəyə və ya əlavə təhsil müəssisəsinə hesabat təqdim edilir.

Mütəxəssislərin yenidən hazırlanma diplomu ali və ya orta ixtisas təhsili haqqında müstəqil sənəd deyildir. İşə qəbul

zamanı yenidən hazırlanma haqqında verilmiş diplom baza təhsili diplomu ilə birgə təqdim edildikdə hüquqi əsasən malik olur. Yenidən hazırlanma diplomu mütəxəssisə onun aldığı ilkin ali və ya orta-ixtisas təhsili bazasında müəyyən sahədə vəzifə kateqoriyasının peşə-ixtisas tələblərinə müvafiq olaraq fəaliyyət göstərmək hüququ verir.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin növlərindən biri də ixtisasartırmadır. Dövlət qulluqçularının ixtisasartırma keçməsi dedikdə, dövlət qulluqçularının peşə və ixtisas üzrə biliklərinin artırılması məqsədi ilə həyata keçirilən qısamüddətli təlimlər (tədris, seminar və s.) və ya ixtisasartırma kursları şəklində təşkil edilən əlavə peşə təhsili başa düşülür. Qaydalara əsasən burada nəzərdə tutulan qısamüddətli təlimlərin və kursların planları onları təşkil edən dövlət təhsil müəssisələri və mərkəzləri tərəfindən hazırlanır, eyni zamanda ixtisasartırma kurslarının nümunəvi planları Komissiya ilə razılaşdırılır.

Qaydalara görə daimi dövlət qulluğuna qəbul edilmiş dövlət qulluqçuları və ya müsahibə yolu ilə dövlət qulluğuna qəbul edilmiş vaxtından 1 il keçdikdən sonra dövlət qulluqçuları ixtisasartırma kurslarına göndərilə bilər. Azərbaycan Respublikasında ixtisasartırma kursları keçmiş dövlət qulluqçuları tədris planının mənimsəmə səviyyəsinin müəyyən edilməsi məqsədi ilə test imtahanı verirlər. Testin keçirilmə qaydaları Komissiya tərəfindən müəyyən edilir. İxtisasartırma kursunun yekununda test imtahanını uğurla keçmiş dövlət qulluqçularına müvafiq şəhadətnamə verilir.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin forması və müddəti. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin forması və müddətləri müvafiq dövlət orqanlarının səlahiyyətləri və xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla, Qaydalara uyğun olaraq dövlət orqanının rəhbəri tərəfindən müəyyən edilir.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili keçməsi aşağıdakı formalarda həyata keçirilir:

- qulluq keçmədən ayrılmaqla;

- qulluqkeçmədən qismən ayrılmaqla;
- qulluqkeçmədən ayrılmamaqla.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili aşağıdakı müddətləri əhatə edir:

- təcrübə keçmə üzrə: 15 günədək müddətdə;
- ixtisasartırma keçmə üzrə: 4 ayadək müddətdə;
- yenidən hazırlanma keçmə üzrə: təhsil başa çatanaqəd.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsil keçməsinin forması və müddəti razılaşıdırma qaydasında müəyyən edilir. Belə ki:

- dövlət qulluqçularının digər təşkilatlarda təcrübə keçməsinin forması və müddəti onun qulluq keçdiyi orqanla müvafiq təşkilat arasında razılaşıdırılmaqla müəyyən edilir;

- dövlət qulluqçularının ixtisasartırma keçməsinin forması və müddəti dövlət orqanı ilə müvafiq peşə təhsilini həyata keçirən dövlət təhsil müəssisələri və mərkəzləri arasında razılaşıdırılmaqla müəyyən edilir.

- dövlət qulluqçularının yenidən hazırlanma keçməsinin forması və müddəti dövlət orqanı ilə müvafiq peşə təhsilini həyata keçirən dövlət təhsil müəssisələri və mərkəzləri arasında razılaşıdırılmaqla müəyyən edilir.

Dövlət qulluqçularının xaricdə əlavə təhsili almasına dair məsələ də Qaydalarda öz əksini tapmışdır. Qaydalarla müəyyən edilmişdir ki, dövlət qulluqçularının xaricdə əlavə təhsil alması Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinin tələbləri nəzərə alınmaqla, müvafiq dövlətin və ya beynəlxalq təşkilatın qaydalarına (tələblərinə) uyğun olaraq həyata keçirilir. Xaricdə əlavə təhsil keçmə dövlət büdcəsi hesabına və qanunvericiliklə qadağan olunmayan digər mənbələr hesabına həyata keçirilə bilər. Xaricdə alınan əlavə təhsilin müddətinin Qaydaların 12-ci bəndində müəyyən edilmiş müddətdən artıq olan hissəsi üçün tələb olunan vəsait bir qayda olaraq, dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilmir. Xaricdə ixtisasartırma kursları və yenidən hazırlanma keçmə dövlət büdcəsi vəsaiti hesabına həyata keçirildikdə, Komissiya tərəfindən müəyyən edilmiş

qaydada müsabiqə keçirilir. Qanunvericiliklə qadağan olunmayan digər mənbələr hesabına xaricdə ixtisasartırma kursları və yenidən hazırlanma keçmək istəyən dövlət qulluqçusu dövlət orqanı rəhbərinin razılığı ilə ödənişsiz məzuniyyətə göndərilir.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin maliyyə təminatı. Qaydaların 18-ci bəndinə əsasən dövlət qulluqçularının əlavə təhsili aşağıdakı mənbələr hesabına maliyyələşdirilir:

- dövlət büdcəsi vəsaiti hesabına;
- qanunvericiliklə qadağan olunmayan digər mənbələr hesabına.

Dövlət qulluğunun ehtiyat kadrlarının siyahısına daxil edilmiş şəxslərin əlavə təhsili isə Komissiyanın və aidiyyəti dövlət orqanının birgə razılığı ilə aşağıdakı vəsaitlər hesabına maliyyələşdirilə bilər:

- müvafiq dövlət orqanının vəsaiti hesabına;
- həmin şəxsin öz vəsaiti hesabına.

Qeyd edilənlərə əsasən demək olar ki, dövlət büdcəsi vəsaiti və qanunvericiliklə qadağan olunmayan digər mənbələr hesabına dövlət qulluqçularının əlavə təhsil almaq hüququnu təsbit edən hüquqi norma müəyyən edilmişdir.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsil hüququ qulluqkeçmədən ayrılmaqla, qismən ayrılmaqla və ya ayrılmamaqla həyata keçirilə bilər. Əlavə təhsilin müvafiq növü üzrə təhsil alma dövrünü əhatə edən bütün müddət ərzində dövlət qulluqçularının əmək haqqının ödənilməsinə qanunvericiliklə müvafiq təminat verilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinin (AR ƏM) 5-ci və Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununun 34-cü maddələrinə müvafiq olaraq dövlət qulluqçularının qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada dövlət və ictimai vəzifələrin yerinə yetirilməsinə cəlb edildiyi müddət ərzində iş yeri, vəzifəsi (peşəsi) saxlanılmaqla onların orta əmək haqqının ödənilməsinə təminat verilmişdir. Bu

baxımdan AR ƏM-nin 179-cu maddəsinin 2-ci hissəsinin “h” bəndinə müvafiq olaraq dövlət qulluqçularının iş yerinin və orta əmək haqqının saxlandığı hallar sırasına onların qulluqkeçmədən ayrılmaqla əlavə təhsil müəssisələrinə göndərilməsi daxildir.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsil aldıkları dövr üçün ezamiyyə xərclərinin ödənilməsinə dair məsələ isə Qaydalara müvafiq olaraq tənzimlənir. Qaydaların 20-ci bəndinə müvafiq olaraq dövlət qulluqçuları qulluqkeçmədən ayrılmaqla təcrübə keçməyə göndərildikdə ezamiyyə xərclərinin ödənilməsinin iki forması müəyyən edilmişdir:

1) dövlət qulluqçusu müvafiq yataqxana ilə təmin edilmədikdə, ona qulluq keçdiyi dövlət orqanı tərəfindən qanunvericiliyə uyğun olaraq ezamiyyə xərcləri ödənilir;

2) dövlət qulluqçusu müvafiq yataqxana ilə təmin edildikdə, ona qulluq keçdiyi dövlət orqanı tərəfindən qanunvericiliklə müəyyən edilmiş ezamiyyə xərclərinin gündəlik yemək xərci məbləğində vəsait ödənilir.

Qaydaların 21-ci bəndinə müvafiq olaraq dövlət qulluqçuları qulluqkeçmədən ayrılmaqla ixtisasartırma kursuna göndərildikdə onlar üçün ezamiyyə xərcləri və aylıq təqaüd formasında iki növ təminat nəzərdə tutulmuşdur.

Dövlət qulluqçusu qulluqkeçmədən ayrılmaqla respublika daxilində ixtisasartırma kursuna göndərildikdə:

1) müvafiq yataqxana ilə təmin edilmədikdə, ona birinci ay üçün qulluq keçdiyi dövlət orqanı tərəfindən qanunvericiliyə uyğun olaraq ezamiyyə xərcləri ödənilir;

2) müvafiq yataqxana ilə təmin edilmədikdə, ixtisasartırma keçdiyi dövrün ikinci ayından etibarən qulluq keçdiyi dövlət orqanı tərəfindən onun aylıq vəzifə maaşının 70 faizi məbləğində aylıq təqaüd ödənilir;

3) müvafiq yataqxana ilə təmin edildikdə, ona qulluq keçdiyi dövlət orqanı tərəfindən qanunvericiliklə müəyyən edilmiş ezamiyyə xərclərinin gündəlik yemək xərci məbləğində

vəsait ödənilir.

Dövlət qulluqçusu qulluqkeçmədən ayrılmaqla müəyyən edilmiş müddətlərə əməl olunmaqla, xarici ölkəyə ixtisasartırmaya göndərildikdə isə ona qanunvericiliyə uyğun olaraq ezamiyyə xərcləri ödənilir.

Qaydaların 22-ci bəndinə müvafiq olaraq dövlət qulluqçularının əlavə təhsil alması qulluq keçdikləri dövlət orqanlarında bu məqsədlər üçün nəzərdə tutulmuş vəsaitlər dairəsində və qanunvericiliyə zidd olmayan digər vəsaitlər hesabına həyata keçirilir.

Qaydalara dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkili üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyətlərinə aşağıdakı məsələlərin daxil edilməsi məqsədə müvafiq olardı:

- dövlət qulluqçularının ixtisas səviyyəsinin onların vəzifə səlahiyyətlərinin layiqincə yerinə yetirmələrinə səmərəli təsirini nəzərə alaraq onların əlavə təhsilinin müxtəlif istiqamətlərinə olan real tələbat müvafiq dövlət orqanları tərəfindən mütəmadi olaraq hər il üçün müəyyən edilməli və bununla əlaqədar müvafiq tədbirlər planı işlənib hazırlanmalıdır;

- ilk dəfə dövlət qulluğuna qəbul olunan şəxslərin ilk iş ili müddətində məcburi qaydada əlavə təhsilin ixtisasartırma növü üzrə kurslara cəlb edilməsinə dair dövlət sifarişinin həcmi və strukturu üzrə təkliflər müəyyən olunmuş müddət ərzində Komissiyaya təqdim edilməlidir;

- dövlət qulluqçularının vəzifədə irəli çəkilməsi, onlar üçün müvafiq təminat əlavə təhsilin nəticələri və əldə olunmuş biliklərin təcrübədə tətbiqi ilə birbaşa əlaqələndirilməlidir.¹⁶⁰

Fikrimizcə, yuxarıda irəli sürülmüş təkliflərin nəzərə alınması təcrübə baxımdan faydalı ola bilər.

¹⁶⁰ Məmmədov O.C. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkili-hüquqi təminatının anlayışı və əsasları // AMEA Fəlsəfə, Sosiologiya və Hüquq İnstitutu: Elmi Əsərlər. Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal. 2012, №1 (18), s.296 (s.292-299)

NƏTİCƏ

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin hüquqi tənzimlənməsi probleminə dair aparılmış elmi tədqiqatın yekunu olaraq əldə edilmiş nəticələri ümumi şəkildə aşağıdakı kimi ifadə etmək olar.

Dövlət qulluğu münasibətlərinə dair qanunvericilik bazası təkmilləşdirilərkən dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə münasibətlərin tənzimlənməsinə yönəlmiş hüquq normalarının onlara daxil edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Bir sıra hüquq sahələrinin - konstitusiyaya, inzibati, mülki, əmək, sosial təminat, təhsil, maliyyə və digərlərinin müvafiq normalarının dövlət qulluğu hüququnun tərkib hissəsi olaraq kompleks normalar sistemində birləşməsi və tətbiqi zəruridir.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsil hüququna dair münasibətləri tənzim edən normaların təkmilləşdirilməsini dövlət qulluğu haqqında qanunvericiliyin əsas inkişaf istiqamətlərindən biri hesab etmək olar.

Dövlət qulluğu haqqında qanunvericiliyin müxtəlif normativ hüquqi aktlarda təsbit edilmiş normalarını üzlaşdırmaqla onların sistemləşdirilməsinə və məcəllələşdirilməsinə böyük zərurət vardır. Bu sistemləşdirmə prosesində dövlət qulluqçularının təhsili, o cümlədən əlavə təhsili üzrə münasibətləri tənzimləyən hüquq normalarının xüsusi yer tutması zəruri məsələlərdən biridir.

Dövlət qulluğu üzrə hüquq münasibətlərinin subyektlərinin hüquqi vəziyyəti ilə bağlı normaların sistemləşdirilməsi, vahid qanunvericilik aktında – məcəllədə təsbit edilməsi dövlət qulluğunun vahid sisteminin yaranması ilə nəticələnərdi.

Dövlət qulluğu vəzifələrinin konkret təsnifatının aparılması, dövlət qulluqçusuna ümumi anlayışın verilməsi, o cümlədən siyasi, inzibati və yardımçı vəzifələr üzrə dövlət qulluqçularına dair anlayışların ayrı-ayrılıqda qanunvericilikdə təsbit edilməsi, dövlət qulluğuna qəbulun müxtəlif növlər üzrə sistemləşdirilməsi və spesifiklik nəzərə alınmaqla vahid qəbul

qaydalarının müəyyən edilməsi və s. bu kimi məsələlər üzrə təkmilləşdirilmə aparmaqla qanunvericilikdəki boşluqların aradan qaldırılmasına və dövlət qulluğuna dair qanunvericiliyin sistemləşdirilməsinə nail olmaq mümkün olardı.

Dövlət qulluğuna dair qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsini şərtləndirən iki aktın - "Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğunun təkmilləşdirilməsinə dair İslahat Proqramı"nın və Azərbaycan Respublikasının Dövlət Qulluğu Məcəlləsinin qəbul edilməsi zəruri məsələlərdən biridir.

Dövlətin kadr təminatı probleminin təhlili göstərir ki, dövlət qulluqçularının əlavə təhsili ilə bilavasitə məşğul olan şəxslər həmin məsələnin mahiyyətinə və metodlarının müəyyən edilməsinə bir o qədər də böyük əhəmiyyət verimirlər. Öz növbəsində bunun əsas səbəblərindən biri kimi dövlət qulluğunun idarəedilməsi üzrə kadr seçiminin formalaşmış sisteminin, dövlət idarəetməsinin və dövlət qulluğunun elmi-metodoloji cəhətdən kifayət qədər zəif işlənməsi çıxış edir.

Azərbaycan dövləti milli xüsusiyyətləri nəzərə almaqla, mütərəqqi təcürbəyə əsaslanaraq, beynəlxalq standartlara uyğun olaraq inkişafın əsas təminatçısı olan **təhsilin milli modelini** yaratmaq əzmindədir. Bu modelin ayrılmaz tərkib hissələrindən biri də yaşlıların təhsilidir. Bütün sahələr üzrə dövlət siyasətinin səmərəli həyata keçirilməsini şərtləndirən əsas amillərdən bir məhz müasir biliklərə yiyələnmiş, elmi və dünya görüşünə malik, səriştəli, ixtisaslı kadr korpusunun formalaşdırılmasıdır. Qeyd edilənlərin fonunda dövlət qulluqçularının əlavə təhsili də xüsusi yer tutur.

Azərbaycanda dövlət idarəçiliyi və dövlət qulluğu sahəsində əlavə təhsilin yaranması və inkişafı 1919-cu il 17 sentyabr tarixinə təsadüf edir. Hesab edirik ki, hər il 17 sentyabrın "**Dövlət qulluqçularının əlavə təhsil günü**" kimi qeyd edilməsi barədə müvafiq normativ hüquqi aktın qəbul edilməsi dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinə verilən ən böyük dəyərlərdən biri olardı.

Cəmiyyətlə dövlət arasında əlaqələndirici rol oynayan dövlət qulluqçularının əlavə təhsili ilə bağlı məsələlər məntiqi olaraq onların əlavə təhsil hüququnu şərtləndirir.

Əlavə təhsilə dair qanunvericilikdə təsbit edilmiş bütün normalar daxili vəhdət təşkil edərək, məcmu halında birləşərək özündə əlavə təhsil hüququnu ehtiva edir.

Hesab edirik ki:

- dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə səlahiyyətli dövlət idarəetmə strukturları təkmilləşdirilməlidir;

- dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə səlahiyyətli dövlət idarəetmə strukturlarının vəzifə səlahiyyətlərinin əhatə dairəsi konkretləşdirilməlidir;

- dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə vəzifələrin yerinə yetirilməsinə dair ənənəvi yanaşmalara yenidən baxılmalıdır;

- dövlət hakimiyyəti orqanlarının kadrlarla iş bölmələrində qulluq keçən dövlət qulluqçularının ixtisas üzrə attestasiyası keçirilməlidir;

- dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə dövlət qulluğunun idarəedilməsinə dair müasir problemlərin mahiyyətini dərindən dərk etməyə qadir, siyasi, iqtisadi, hüquqi hazırlığa malik, geniş elmi biliyə yiyələnmiş, dövlət qulluğunun idarəedilməsi üzrə müxtəlif məzmunlu əlavə təhsil proqramlarını mənimsəmiş, müvafiq sahə üzrə minimum təcrübəsi olan mütəxəssislər dövlət qulluğunun idarəedilməsinə cəlb edilməlidirlər.

Azərbaycan Respublikasında səmərəli, təkmil dövlət qulluğu mexanizminin formalaşmasını şərtləndirən əsas amillərdən biri kimi, dövlət orqanlarında vəzifələrin funksiyalarının məzmunundan, səlahiyyətlərinin mənbəyindən və tutulması üsullarından asılı olaraq dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin xüsusi modelinin yaradılması çıxış edir.

Dövlət qulluğu münasibətləri sistemində daxil olan bütün subyektlərin, yəni dövlət qulluğu münasibətlərinin xüsusi subyektləri, dövlət qulluğunun xüsusi növləri, icra, qanunvericilik və məhkəmə hakimiyyətləri orqanlarının

aparalarında dövlət qulluğu keçən qulluqçuların və digər kateqoriya dövlət qulluqçularının dövlət idarəçiliyi üzrə vahid əlavə təhsil proqramlarını vaxtaşırı mənimsəməsi və təcürbədə tətbiq etməsi dövlətin kadrlardan səmərəli istifadə edilməsinə dair siyasətinin həyata keçirilməsinə yönəlmiş olar. Bu sahədə ortaya çıxan və həlli zəruri olan problemlərdən biri də, dövlət idarəçiliyi və dövlət qulluğu üzrə əlavə təhsil proqramlarını müasir dövrün tələbləri səviyyəsində həyata keçirən, aparıcı mərkəzlə, başqa sözlə DİA ilə dövlət qulluğunun müxtəlif sahələri üzrə xüsusi təyinat baxımından əlavə təhsil proqramını həyata keçirən digər dövlət ali təhsil müəssisələri arasında dövlətin kadr potensialından səmərəli istifadənin təmin edilməsi, həmçinin kadr, maddi resursların birləşdirilməsi məqsədi ilə qarşılıqlı təsirin optimallaşdırılmasıdır.

Fikrimizcə, Azərbaycan Respublikasında dövlətin vahid kadr siyasətini birləşdirməyə və eyni zamanda müxtəlif sahələr üzrə peşəkarlığı nəzərə almağa imkan verə biləcək dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin vahid sisteminin yaradılması zəruri məsələlərdən biridir. Müvafiq dövlət hakimiyyəti orqanları və dövlət qulluqçularının əlavə təhsil proqramını həyata keçirən ali təhsil müəssisələri ilə qarşılıqlı əməkdaşlığı nəzərə almaqla dövlət qulluqçularının əlavə təhsil kompleksinin yeni idarəetmə sisteminin formalaşdırılması zəruridir.

Dövlət vəzifələri üçün kadr hazırlığı aparılan ixtisaslar üzrə tədris və elmi fəaliyyətin xüsusi koordinasiyası, vahid idarəçilik metodları və mənbələri demək olar ki, faktiki mövcud deyildir. Bununla bağlı olaraq belə qənaətə gəlmək olar ki, dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə ixtisaslaşan dövlət ali təhsil müəssisələrinin fəaliyyətlərinin səmərəli həyata keçirilməsini təmin etmək üçün onların vahid şəbəkəsini yaratmaq, qarşılıqlı vəhdətini müəyyən etmək məqsədəuyğun olardı.

Fikrimizcə, dövlət qulluqçularının əlavə təhsil proqramını həyata keçirən dövlət ali təhsil müəssisələrinin vahid

şəbəkəsinin strukturunun və ya mümkün birliyinin (ittifaqının) yaradılması məqsədmüvafiqdir.

Dövlətin kadr siyasətində səmərəliliyi artırmaq, dövlət qulluqçularının əlavə təhsilini həyata keçirən dövlət ali təhsil müəssisələrinin qarşılıqlı əlaqəsini təmin etmək, onların tədris təminatına müasir dövrün tələbləri səviyyəsində nail olmaq məqsədi ilə bir sıra tədbirlərin həyata keçirilməsi zəruridir. Həmin tədbirlər sırasına aşağıdakıları da daxil etmək olar:

- vətəndaş cəmiyyətinin bərqərar edilməsinin əsas istiqamətləri ilə, dövlət qulluğunun təşəkkülü və inkişafının institusional imkanlarının təminatını əlaqələndirməklə dövlət idarəçiliyi və dövlət qulluğu üzrə əlavə təhsil proqramlarının sistemli şəkildə inkişafını və həyata keçirilməsini təmin edəcək ümumi xarakterli dövlət strategiyasının hazırlanması;

- təşəkkül dövründən başlayaraq milli və beynəlxalq səviyyədə əldə olunmuş müsbət təcrübəni və müasir elmi-nəzəri müddəaları nəzərə almaqla dövlət qulluqçularının əlavə təhsil proqramlarının vahid sistemə dair konsepsiyasının hazırlanması;

- dövlət qulluqçularının xüsusi peşə təhsili sahəsinə, həmçinin onlara riayət olunması üzrə nəzarət mexanizmi sferasına daxil olan fənnlər üzrə təhsil standartlarının və proqramlarının hazırlanması;

- vahid maliyyələşmə mexanizminin tətbiq edildiyi müasir şəraitdə dövlət sifarişinin yerləşdirilməsi zamanı təhsil müəssisələrinin seçimi üçün müəyyən edilmiş müsabiqə və müsahibə qaydalarını nəzərə almaqla, dövlət qulluqçularının əlavə təhsil proqramını həyata keçirən təhsil müəssisələri üçün dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə tədris fəaliyyətinin xüsusi maliyyələşmə mexanizminin tətbiq edilməsi;

- dövlətin kadr siyasətini həyata keçirən orqanların təsnifatında yalnız Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası dövlət hakimiyyət orqanı statusuna malik deyil. Lakin onun üzərinə düşən vəzifələrin və həyata keçirməli olduğu funksiyaların əsas hissəsi

dövlətin kadr siyasətini həyata keçirən orqanlara məxsus elementləri özündə birləşdirir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının üzərinə faktiki olaraq ali təhsil müəssisəsinə xas olandan daha çox, daha doğrusu dövlət hakimiyyət orqanına qismən oxşar funksiyalar qoyulmuşdur. Yəni, həm ali təhsil müəssisəsinə, həm də dövlət hakimiyyət orqanına məxsus elementləri özündə birləşdirən xüsusi statuslu dövlət müəssisəsi kimi diqqəti daha çox cəlb edir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının dövlət idarəçiliyi və dövlət qulluğu üzrə ali və əlavə təhsil proqramlarını həyata keçirən, fundamental və tətbiqi elmi tədqiqatlar aparan ali təhsil müəssisəsi və dövlət idarəçiliyi və icra hakimiyyəti orqanları üçün mütəxəssislərin hazırlanması və əlavə təhsili sahəsində aparıcı metodik tədris, elm və analitik informasiya mərkəzi kimi xüsusi və ya ali statusunu müəyyən edən normativ hüquqi aktın qəbul edilməsi;

- dövlət idarəçiliyi və dövlət qulluğu üzrə elmin və təhsilin koordinasiyasını təmin etmək məqsədi ilə dövlət qulluqçularının peşə hazırlığı sferasında ali və əlavə təhsil proqramlarını həyata keçirən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının nəzdində, respublika üzrə "Dövlət və bələdiyyə idarəetməsi" ixtisası üzrə Elmi-metodiki mərkəzin yaradılması.

Fikrimizcə, müvafiq koordinasiya vasitəsi ilə dövlət idarəçiliyi və dövlət qulluğuna dair əlavə təhsil proqramlarının həyata keçirilməsi üzrə ictimai münasibətlərin subyektlərinin bir-birindən hüquqi cəhətdən asılılıq dərəcəsi, təşkilati-hüquqi əlaqələrin müxtəlif xarakteri, ümumi, bərabər, birbaşa, bilavasitə, operativ, ikili və s. tabelik sistemi müəyyən edilə bilər.

Yaranmış ziddiyyətli məqamları aradan qaldırmaq, bu sahədə ümumi fəaliyyətə kompleks və sistemli xarakter vermək üçün, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti və səlahiyyətləri daxilində müvafiq dövlət hakimiyyət orqanları

tərəfindən dövlət idarəçiliyi və dövlət qulluğu üzrə əlavə təhsil proqramlarını həyata keçirən dövlət ali təhsil müəssisələrinə müvafiq lisenziyanın verilməsini, onların attestasiyasını və akkreditasiyasını tənzimləyən xüsusi normativ hüquqi aktın qəbul edilməsinə və tətbiqinə ehtiyac vardır.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsil proqramında nəzərdən keçirilən problemlərə təcrübi fəaliyyətdə dəfələrlə yenidən qayıd biləcəklərini nəzərə alaraq, onları xüsusi elmi-metodik ədəbiyyatla təmin etmək də vacib şərtlərdən biridir.

Dövlət tərəfindən beynəlxalq standartlara cavab verən, kifayət qədər normativ hüquqi bazanın yaradılmasına, məqsədli dövlət proqramlarının qəbul edilməsinə və həyata keçirilməsinə, o cümlədən “2009-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sistemində islahatlar üzrə Dövlət Proqramı”nın, “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasının, “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nın tətbiq edilməsinə baxmayaraq hələ də müasir təhsil texnologiyalarının tələblərinə cavab verə bilməyən, dövlətin təhsil siyasətinin mahiyyətini belə dərk etməyən, səriştəsiz kadrlar tədris sahəsində əhəmiyyətli vəzifələr tuturlar.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsil proqramını həyata keçirən dövlət ali təhsil müəssisələrinin professor-müəllim heyətinin tərkibinin ixtisas səviyyəsinə dair məsələ də həlli zəruri olan problemlərdən biri kimi diqqəti cəlb edir. Fikrimizcə, dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə hüquq münasibətlərinin əsas subyektlərindən biri olan professor-müəllim heyətinin, o cümlədən digər işçi heyətinin ixtisasının artırılması problemi, dövlət qulluqçularının əlavə təhsil alması problemindən heç də az əhəmiyyət kəsb etmir. Yüksək səviyyəli peşə ixtisasına, elmi-nəzəri və tətbiqi biliklərə malik professor-müəllim heyətinin dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinə cəlb edilməsi üçün daha müxtəlif seçim mexanizminin yaradılması mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələlərdən biridir.

Dövlət qulluqçularının əlavə təhsili üzrə səmərəli elmi-pedaqoji fəaliyyəti şərtləndirən əsas amillərdən biri də əlavə təhsil proqramlarını həyata keçirən dövlət ali təhsil müəssisələrinin yüksək peşəkarlığa malik, ixtisaslı professor-müəllim heyətinə olan ehtiyacının təmin edilməsi problemi. Bu sahədə qarşıda duran ən ümdə vəzifələrdən biri də dövlət qulluqçularının əlavə təhsil proqramını bilavasitə həyata keçirən professor-müəllim heyətinin hüquqi statusunun müəyyən edilməsidir. Fikrimizcə, müxtəlif metodla, xüsusi şərtlər əsasında seçiləcək və dövlət təminatı alacaq professor-müəllim heyətinə xüsusi təsnifat üzrə dövlət qulluqçusu statusunun verilməsi məqsədmüvafiq olardı. Professor-müəllim heyətinin hüquqi statusunun qanunvericiliklə tənzim edilməsi aşağıdakı müsbət nəticələri özündə ehtiva edərdi:

- professor-müəllim heyətinin sosial təminat problemləri həll edilmiş olar;

- səmərəli elmi-pedaqoji fəaliyyətin təmin edilməsi üçün stimullar sistemi yaranar;

- dövlət idarəetməsi üzrə nəzəri və təcrübi məsələlərin bilavasitə səmərəli mübadiləsini və qarşılıqlı vəhdətini şərtləndirər;

- dövlət qulluğu üzrə nəzəri və təcrübi məsələlərin bilavasitə səmərəli mübadiləsini və qarşılıqlı vəhdətini şərtləndirər;

- dövlət hakimiyyət orqanları ilə dövlət qulluqçularının əlavə təhsil proqramını həyata keçirən dövlət ali təhsil müəssisələri arasında məqsədyönlü əlaqələrin yaranması ilə nəticələnər.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2009-cu il 19 mart tarixli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Dövlət qulluqçusunun əlavə peşə təhsilinin növü, forması, müddəti və maliyyə təminatı Qaydaları”nın adı və məzmunu qüvvədə olan qanunvericiliyə uyğunlaşdırılmamışdır. Hesab edirik ki, həmin Qaydaların

adından və məzmunundan “peşə” sözü çıxarılmalı və qanunvericiliyə uyğunlaşma aparılmalıdır.

Qaydaların 6-cı bəndinə aşağıdakı məzmununda müvafiq abzasın əlavə edilməsi zəruri hesab edilir:

“Dövlət qulluqçularının yenidən hazırlanma və ixtisasartırma keçməsinə dair dövlət sifarişinin vaxtında və daha səmərəli həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədi ilə cari tədris ili üçün əlavə təhsil keçəcək (növu və forması göstərilməklə) dövlət qulluqçularının sayı və əlavə təhsil alınması zəruri olan ixtisaslara və vəzifələrə dair ilkin məlumatlar hər ilin iyun ayının sonuna qədər Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasına təqdim edilir”.

Qaydalara dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkili üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyətlərinə aşağıdakı məsələlərin də daxil edilməsi məqsədmüvafiq olardı:

- dövlət qulluqçularının ixtisas səviyyəsinin onların vəzifə səlahiyyətlərinin layiqincə yerinə yetirmələrinə səmərəli təsirini nəzərə alaraq onların əlavə təhsilinin müxtəlif istiqamətlərinə olan real tələbat müvafiq dövlət orqanları tərəfindən mütəmadi olaraq hər il üçün müəyyən edilməli və bununla əlaqədar müvafiq tədbirlər planı işlənib hazırlanmalıdır;

- ilk dəfə dövlət qulluğuna qəbul olunan şəxslərin ilk iş ili müddətində məcburi qaydada əlavə təhsilin ixtisasartırma növu üzrə kurslara cəlb edilməsinə dair dövlət sifarişinin həcmi və strukturu üzrə təkliflər müəyyən olunmuş müddət ərzində Komissiyaya təqdim edilməlidir;

- dövlət qulluqçularının vəzifədə irəli çəkilməsi, onlar üçün müvafiq təminat əlavə təhsilin nəticələri və əldə olunmuş biliklərin təcrübədə tətbiqi ilə birbaşa əlaqələndirilməlidir.

TÖVSIYƏ EDİLƏN ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində:

Normativ hüquqi aktlar:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2009
2. Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2013
3. Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi haqqında Konstitusiya Aktı / Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Məlumatı, 1991, №19-20, maddə 335
4. Azərbaycan Respublikasında təhsil sahəsində islahatlar üzrə Dövlət Komissiyası haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1998-ci il 30 mart tarixli 767 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1998, №03, maddə 189
5. Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Programının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1999-cu il 15 iyun tarixli 168 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999, №06, maddə 357
6. Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2000-ci il 13 iyun tarixli 349 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2000, №06, maddə 428
7. Azərbaycan Respublikasının ali təhsil müəssisələrinin Avropa ali təhsil məkanına inteqrasiyası ilə bağlı bəzi tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2008-ci il 31 yanvar tarixli 2643 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2008, №01, maddə 32
8. “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasının hazırlanması barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2011-ci il 29 noyabr tarixli 1862 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Qəzeti, №264, 2011, 30 noyabr

9. “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 29 dekabr tarixli 800 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Qəzeti, №293, 2012, 30 dekabr

10. “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyası üzrə Milli Fəaliyyət Qrupunun yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 29 may tarixli 2918 nömrəli Sərəncamı / <http://e-qanun.az>

11. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Təhsil üzrə Komissiyanın yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2005-ci il 30 may tarixli 831 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2005, №05, maddə 445

12. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Təhsil üzrə Komissiyanın yeni tərkibinin təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 7 fevral 2011-ci il tarixli 1306 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2011, №02, maddə 94

13. “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 24 oktyabr tarixli Sərəncamı / <http://president.az/articles/9778>

14. Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin 90 illik yubileyi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 21 yanvar tarixli 2679 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Qəzeti, №14, 22.01.2013-cü il

15. “Azərbaycan Respublikasının Dövlət Qulluğunu İdarəetmə Şurası haqqında” Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 2002-ci il 29 mart tarixli 283-IIQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2002, №5, maddə 217

16. “Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət Qulluğu məsələləri üzrə Komissiya”nın yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 2005-ci il 19 yanvar tarixli 180 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2005, №1, maddə 14

17. “Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət Qulluğu Məsələləri üzrə Komissiya haqqında” Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 2005-ci il 3 iyun tarixli 247 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2005, №6, maddə 484

18. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1999-cu il 3 yanvar tarixli 60 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999, №01, maddə 13

19. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası işçilərinin vəzifə maaşlarının artırılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2003-cü il 9 iyun tarixli 1240 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2003, №06, maddə 304

20. Azərbaycan Respublikasının 2010-cu il dövlət büdcəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının 2009-cu il 26 noyabr tarixli 906-IIIQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009, №12, maddə 959

21. Azərbaycan Respublikasının 2011-ci il dövlət büdcəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının 2010-cu il 22 oktyabr tarixli 1093-IIIQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2010, №11, maddə 945

22. Azərbaycan Respublikasının 2012-ci il dövlət büdcəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının 2011-ci il 6 dekabr tarixli 257-IVQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2011, №12, maddə 1111

23. Azərbaycan Respublikasının 2013-cü il dövlət büdcəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının 2012-ci il 30 noyabr tarixli 473-IVQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Qəzeti, №280, 2012, 15 dekabr

24. Azərbaycan Respublikasının 2014-cü il dövlət büdcəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının 2013-cü il 22 noyabr tarixli 808-IVQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Qəzeti, №281, 2013, 20 dekabr

25. Avropa regionunda ali təhsil sahəsində ixtisasların tanınması haqqında Konvensiyanın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 1997-ci il 30 sentyabr tarixli 367-IQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1998, №01, maddə 2

26. "Ali təhsilin bakalavriat səviyyəsi ixtisaslarının (proqramlarının) Təsnifatı"nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2009-cu il 12 yanvar tarixli 8 nömrəli Qərarı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009, №01, maddə 29

27. "Ali təhsilin magistratura səviyyəsi üzrə ixtisasların (ixtisaslaşmaların) Təsnifatı"nın, "Rezidenturada həkim-mütəxəssis hazırlığı aparılan ixtisasların Təsnifatı"nın və "Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qüvvədən düşmüş bəzi qərarlarının Siyahısı"nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2011-ci il 14 iyun tarixli 95 nömrəli Qərarı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2011, №06, maddə 568

28. "Ali təhsilin doktorantura səviyyəsi üzrə ixtisasların Təsnifatı"nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2012-ci il 15 mart tarixli 65 nömrəli Qərarı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2012, №03, maddə 262

29. Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının 2000-ci il 21 iyul tarixli 926-IQ nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001, №01, maddə 1

30. Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 2008-ci il 2 iyun tarixli 624-IIIQD nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2008, №10, maddə 881

31. Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 2010-cu il 21 dekabr tarixli 38-IVQD nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2011, №02, maddə 71

32. "Dövlət qulluqçusunun əlavə peşə təhsilinin növü, forması, müddəti və maliyyə təminatı Qaydaları"nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2009-cu il 19 mart tarixli 44 nömrəli Qərarı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009, №03, maddə 201

33. "Əlavə təhsilin məzmunu, təşkili və əlavə təhsilin hər hansı istiqaməti üzrə təhsil almış şəxslərə müvafiq sənədin verilməsi Qaydası"nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2010-cu il 6 sentyabr tarixli Qərarı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2010, №09, maddə 829

34. "Xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrinin təsis edilməsi qaydaları"nın və "Xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrinin siyahısı"nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2010-cu il 24 may tarixli 274 nömrəli Fərmanı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2010, №5, maddə 403

35. Normativ hüquqi aktlar haqqında Azərbaycan Respublikasının 2010-cu il 21 dekabr tarixli 21-KQ nömrəli Konstitusiya Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2011, №02, maddə 69

36. Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. B., Qanun, 2009

37. Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiqi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 2010-cu il 21 dekabr tarixli 38-IVQD nömrəli Qanunu / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2011, №02, maddə 71

38. Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiqi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 2010-cu il 21 dekabr tarixli 38-IVQD nömrəli Qanununun tətbiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2011-ci il 15 fevral tarixli 1322

nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2011, №02, maddə 110

39. YUNESKO-nun "Ümumdünya mədəni və təbii irsin qorunması haqqında" Konvensiyasına Azərbaycan Respublikasının qoşulması barədə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin 1993-cü il 6 dekabr tarixli 764 nömrəli Qərarı / Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Məlumatı, 1993, №23-24, maddə 687

40. "2009-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sistemində islahatlar üzrə Dövlət Proqramı"nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 22 may tarixli 295 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009, №05, maddə 376

41. "2011-2021-ci illərdə Azərbaycan təhsilinin inkişafı üzrə Milli Strategiya"nın hazırlanması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2011-ci il 11 iyul tarixli 1624 nömrəli Sərəncamı / Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2011, №07, maddə 690

Elmi və digər mənbələr:

42. Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir: çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, məktublar, müsahibələr. Birinci kitab: iyun, 1993 – may, 1994 / bur. məsul R.Mehdiyev. Bakı: Azərənşr, 1997

43. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Bakı Dövlət Universitetinin 90 illik yubileyinə həsr olunmuş təntənəli mərasimdəki çıxışı (2 noyabr 2009-cu il) / Xalq qəzeti, №245, 2009, 3 noyabr

44. Mehdiyev R.Ə. XXI əsrdə Azərbaycan ideyası kreativ millət kontekstində // Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə. Elmi-nəzəri jurnal. 2012, №2(38)

45. Ələkbərov U.K. İnnovativ dövlət idarəçiliyi davamlı inkişaf kontekstində // Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə. Elmi-nəzəri jurnal. 2012, №4 (40)

46. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası (1999-2003). Bakı: Çapaşoğlu, 2004

47. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası (1999-2009). Bakı: Azərbaycan, 2009

48. Azərbaycan dövlət qulluğunda kadrların idarə olunması ixtisasının yaradılması. Bakı, Printed, 2004

49. Azərbaycan Demokratik Respublikası. Təhsil islahatları. http://az.wikipedia.org/wiki/Azərbaycan_Demokratik_Respublika_sı#sitat_qeyd-5

50. Abdullayev Ə.Z., Azadov E.H., Şabanov R.C. Dövlət idarəçiliyi. İzahlı lüğət. Bakı: Açıq dünya, 2006

51. Nağıyev F.T. Konstitusiya hüququ. Mühazirə mətnləri. Bakı: Qanun, 2011

52. Dövlət idarəçilik nəzəriyyəsi. Dərslik. Bakı: Elm və təhsil, 2010

53. Dövlət qulluğu haqqında sənədlər toplusu. Bakı: Qanun, 2012

54. İsmayılov S.A. Azərbaycanda dövlət qulluğu və yeni əsrin tələbləri. Bakı, 2004

55. İsmayılov S.A. Azərbaycanda dövlət qulluğu ənənələri və onun müasir durumu. Bakı: Ozan, 2004

56. Qasımov A.M. Əmək hüququ. Dərslik. Bakı, Adiloğlu, 2007

57. Rzayev Ə.H. Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğu: nəzəriyyə və praktika. Bakı: Elm, 2005

58. Rzayev Ə.H. Dövlət nəzarəti: nəzəriyyə və praktika. Bakı: Elm, 2008

59. Rzayev Ə.H. Dövlət qulluğunun hüquqi əsasları. Bakı: Elm, 2011

60. Roland Y., Gilmor A., Quliyeva G.D. Azərbaycanda kadrların idarə edilməsinə müasir yanaşma – insan inkişafı. Bakı: Ozan, 2005

61. Roland Y., Azadov E.H. Dövlət idarəetməsində islahatlar: nailiyyətlər, problemlər, perspektivlər. Bakı, CBS Polygraphic Production mətbəsi, 2004

62. Roland Y., Şabanov R.C. Azərbaycanda müasir dövlət qulluğu modeli axtarışı: dünya təcrübəsi kontekstində. Bakı, Printed, 2004

63. Hüseynova N.Ş. Dövlət qulluğu və kard siyasəti. Monoqrafiya. Bakı, Adiloğlu, 2013

64. Məmmədov O.C. Dövlət qulluğu əmək hüquq münasibətlərinin tərkib hissəsi kimi // AMEA-nın Məruzələri, 2010, №3

65. Məmmədov O.C. Hüquqi kateqoriya kimi dövlət qulluğunun nəzəri-konseptual və metodoloji əsasları // Dirçəliş XXI əsr, 2011, №153-154

66. Məmmədov O.C. Dövlət qulluqçularının əməyinin hüquqi tənzimlənməsinin spesifik xüsusiyyətləri // AMEA Fəlsəfə, Sosiologiya və Hüquq İnstitutu: "Ulu Öndər Heydər Əliyevin ad gününə və Azərbaycan Respublikasının dövlətçiliyinin bərpasının 20 illiyinə həsr olunmuş "Hüquq elminin və təhsilinin müasir problemləri və həlli yolları" adlı Beynəlxalq Konfransın Materialları. Bakı, 2011

67. Məmmədov O.C. Dövlət qulluğunda əmək münasibətlərinin bəzi hüquqi məsələləri // Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə. Elmi-nəzəri jurnal. 2011, №3 (35)

68. Məmmədov O.C. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin hüquqi əsasları / Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası "Səmərəli dövlət idarəçiliyi: müasir dövrün çağırışları" adlı beynəlxalq konfrans. Bakı, 05-06 dekabr 2011

69. Məmmədov O.C. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkilati-hüquqi təminatı mexanizminin əsas prinsipləri // AMEA-nın Məruzələri, 2012, №2

70. Məmmədov O.C. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsilinin təşkilati-hüquqi təminatının anlayışı və əsasları // AMEA Fəlsəfə, Sosiologiya və Hüquq İnstitutu: Elmi Əsərlər. Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal. 2012, №1 (18)

71. Məmmədov O.C. Hakimiyyət münasibətləri sistemində dövlət qulluğunun hüquqi aspektləri / AMEA Fəlsəfə, Sosiologiya və Hüquq İnstitutu: "Azərbaycanda hüquqi dövlət quruculuğu və qanunçuluq – 2020: Gələcəyə baxış" mövzusunda beynəlxalq elmi-praktiki konfransın Materialları (2011, 11-12 iyun). Bakı, 2012

72. Məmmədov O.C. Dövlət qulluqçularının əlavə təhsil hüququnun anlayışı // Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə. Elmi-nəzəri jurnal. 2013, №01 (41)

73. Məmmədov O.C. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə dövlət qulluğu münasibətlərinin hüquqi inkişafı // Dirçəliş XXI əsr, 2013, №180

74. Ümumi hüquq və dövlət nəzəriyyəsi: Dərslik / V.V.Lazarevin redaktorluğu ilə. Bakı: Qanun, 2007

Rus dilində:

75. Азербайджанская Демократическая Республика (1918-1920). Законодательные акты (сборник документов), Б., Азербайджан, 1998

76. Аверин А.Н. Социальная защита государственных и муниципальных служащих. Учебное пособие. М.: РАГС, 2009

77. Алексеев А.А. Теория права. М.: 1994

78. Алексеев С.С. Проблемы теории права. Т.1., Свердловск, 1972

79. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления: курс лекций. М.: Омега-Л, 2006

80. Атаманчук Г.В. Сущность государственной службы: история, теория, закон, практика: Монография. М.: РАГС, 2008

81. Бахрах Д.Н. Административное право: Учебник. М.: Бек, 1993

82. Бахрах Д.Н. Государственная служба: основные понятия, ее составляющие, содержание и принципы // Государство и право, 1996, №12

83. Бахрах Д.Н. Государственная служба России: учеб. пособие. М.: ТК Велби, Проспект, 2007

84. Барциц И.Н., Бошно С.В. Источники служебного права: Учебник. М.: РАГС, 2007

85. Вагина Л.В. Актуальные проблемы реформирования государственной службы Российской Федерации: Учебное пособие. М.: РАГС, 2008

86. Вечер Л.С. Государственная кадровая политика: курс лекций. Минск: Акад. упр. при Президенте Респ. Беларусь, 2005

87. Волгин Н.А. Оплата труда: производство, социальная сфера, государственная служба (Анализ, проблемы, решения). М.: Экзамен, 2004

88. Вишняков В.Г. Совершенствование аппарата управления на современном этапе // Советское государство и право. М., 1966, №11

89. Государственная служба: энциклопедический словарь. Под ред. В.К.Егорова, И.Н.Барцица. М.: РАГС, 2008

90. Государственная служба. Под ред. В.Г.Игнатова. Учебник. М.: ИКЦ МарТ; Ростов-н/д, МарТ, 2004

91. Государственная гражданская служба. Учебник. Под ред. проф. В.Г.Игнатова. М.: ИКЦ МарТ; Ростов н/Д: МарТ, 2005

92. Государственная служба (комплексный подход). Под ред. А.В.Оболонского. Учебник. М.: Дело, 1999

93. Государственная служба в органах внутренних дел Российской Федерации: Курс лекций под ред. Кардашовой И.Б. М.: Щит-М, 2004

94. Государственная гражданская служба Российской Федерации. Нормативно-правовые акты / сост. В.Д.Граждан. М.: КНОРУС, 2008

95. Гришковец А.А. Правовое регулирование государственной гражданской службы в Российской Федерации: Учебный курс. М.: Дело и Сервис, 2003

96. Гурьева Л.А. Профессиональная подготовка государственных служащих: организационно-правовые аспекты. Автореф. дис ... канд. юрид. наук. СПб., 1999

97. Гурбанова Г.К. Психология профессиональной деятельности на государственной службе. Баку, Elm və təhsil, 2010

98. Гражданская служба: нравственные основы, профессиональная этика: Учебное пособие / под общ. ред. В.М.Соколова и А.И.Турчинова. М.: РАГС, Статут, 2006

99. Демократическое правовое государство и гражданское общество в странах Центрально-Восточной Европы / Ин-т международных экономических и политических исследований РАН. М., Наука, 2005

100. Дёмин А.А. Государственная служба в странах основных правовых систем мира: Нормативные акты / Под ред. А.А.Дёмина. М.: Книгодел, 2008

101. Дёмин А.А. Государственная служба. М.: ООО Книгодел, 2009

102. Захаров Н.Л. Организационное поведение государственных служащих: Учебное пособие. М.: ИНФРА-М, 2009

103. Ершова Е.А. Трудовые правоотношения государственных гражданских и муниципальных служащих в России / Рос. Акад. Правосудия. М.: Статут, 2008

104. Казанцев Н.М. Управление государственной службой // Государственная служба Российской Федерации: первые шаги и перспективы. Раздел II, гл.3. М., 1997

105. Категории политической науки: Учебник для студентов вузов. Под ред. А.Ю.Мельвиля. М.: МГИМО(У) МИД РФ, РОССПЭН, 2002

106. Комментарий к Федеральному закону "Об основах государственной службы Российской Федерации" и законодательству о государственной службе зарубежных государств / Отв. ред. Л.А.Окуньков. М.: КОНТРАКТ, ИНФРА-М, 1998

107. Корнев А.П. Нормы административного права и их применение. М.: Юрид. лит., 1978

108. Краснянский В.Э., Денисов Ю.А. Нормы социалистического права // Теория государства и права. Л., 1987

109. Киселев С.Г. Государственная гражданская служба: учеб. пособие. М.: ТК Велби, Проспект, 2008

110. Лебин Б.Д., Перфильев М.Н. Кадры аппарата управления в СССР.-Л., 1970
111. Мамедов О.Д. Правовые параметры государственной службы в системы государственного управления // Вестник Института Повышения Квалификации Государственных Служащих Республики Таджикистан (научно-политический журнал), 2010, №4
112. Мамедов О.Д. Характерные особенности возникновения трудовых правоотношений государственных служащих (азербайджанский опыт) // Проблемы управления. Научно практический журнал. Серия А и В. 2013, №1(46)
113. Маркичева Т.Б., Комарова Л.В., Скуднова О.Ю., Васильева И.Ю. Технологии делового общения государственных служащих: Учеб. пособие. Отв. ред. О.Н.Астафьева. М.: РАГС, 2007
114. Миннигулова Д.Б. Государственная гражданская служба на основе служебного контракта: Учебное пособие. М., КНОРУС, 2009
115. Ноздрачев А.Ф. Государственная служба: Учебник для подготовки государственных служащих. М., Статут, 1999
116. Назаренко Н.Ю. Государственная служба Российской Федерации. Ответы на экзаменационные вопросы: учебное пособие для вузов. М.: Экзамен, 2007
117. Новый справочник должностей, размеров должностных окладов и ежемесячного денежного поощрения федеральных государственных гражданских служащих. М.: Ось-89, 2006
118. Нуртдинова А.Ф., Ноздрачева А.Ф., Чиканова Л.А. Кадровику госслужбы. М.: МЦФЭР, 2006
119. Оболонский А.В. Мораль и право в политике и управлении. М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2006
120. Овсянко Д.М. Государственная служба Российской Федерации: Учебное пособие. М.: Юристъ, 2008

121. Опережающее профессиональное образование государственных служащих: Технологический поиск. М.: РАГС, 2008
122. Полетаев Ю.Н. Правовое положение государственных гражданских служащих в сфере труда. М.: ОАО «Издательский Дом «Городец»», 2005
123. Правовое обеспечение государственной службы Российской Федерации: Учебник / Под общ. ред. И.Н.Барцица. М.: РАГС, 2007
124. Тихомирова Л.А., Тихомиров М.Ю. Юридическая энциклопедия. М., 1997
125. Скрипкин Г.Ф. Взаимодействие органов государственной власти и местного самоуправления: Учебное пособие. М., ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2010
126. Стариков Ю.Н. Служебное право. М., БЕК, 1996
127. Служебное право (Государственная гражданская служба): Учебное пособие / Общ. ред. Барциц И.Н., рук. авт. колл. Игнатов В.Г. Москва: ИКЦ МарТ, Ростов н/Д: МарТ, 2007
128. Система государственного и муниципального управления: Учебник. Под общ. ред. Г.В.Атаманчука. М.: РАГС, 2007
129. Черепанов В.В. Основы государственной службы и кадровой политики. М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2008
130. Цимбалист А.В. Регламентация труда государственных и муниципальных служащих. Курс лекций. Учебное пособие. под ред. А.И.Гретченко, М.Н.Кулапова. М.: КНОРУС, 2008
131. Философский словарь. М., 1987
132. Энциклопедический словарь работников кадровой службы. Под ред. В.М.Анисимова. М.: Инфра-М, 1999
133. Явич Л.С. Общая теория права. Л., 1976

Oruc Cəmil oğlu Məmmədov

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının
Dövlət idarəçiliyinin hüquqi təminatı kafedrasının
müdiri, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

**DÖVLƏT QULLUQÇULARININ
ƏLAVƏ TƏHSİLİNİN
HÜQUQİ TƏNZİMLƏNMƏSİ**

KORREKTOR:
Rumiyə MƏMMƏDOVA

Çapa imzalanmışdır: 23.12.2013

Formatı: 60×84 ¹/₁₆

Fiziki ç/v: 11,75

Tiraj 500 ədəd

Sifariş №74